

№4 2023 (112)

Видається з жовтня 1999 року
Реєстраційне свідоцтво:
серія KB №23669-13509 PR
від 9 листопада 2018 року
ISSN 1562-529X
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИКИ:

Харківський національний
університет радіоелектроніки

Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

Харківський регіональний інститут
державного управління Національної
академії державного управління
при Президентіві України
Приватна фірма «Колегіум»

РЕДАКЦІЯ

Ю. Д. БОЙЧУК,
головний редактор
Л. О. БЕЛОВА,
заступник головного редактора
О. П. КОТУХ,
відповідальний редактор

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Україна, 61166, Харків,
просп. Науки, 14. ХНУРЕ

тел.: +38 (093) 688-43-30,
+38 (057) 702-08-30

E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
<https://nure.ua/branch/zhumal-noviy-kolegium>

Затверджено вченою радою
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
протокол №9 від 03.11.2023

**Журнал внесено до переліку
наукових фахових видань України
з педагогічних наук, категорія "Б"**

**Видається за сприяння
Ради ректорів вищих навчальних
закладів Харківської області
та Харківського університетського
консорціуму,
за підтримки Департаменту науки
і освіти Харківської обласної
державної адміністрації**

НОВИЙ Колегіум

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор, Україна

В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН
України, член-кореспондент НАПН України, Україна

Л. О. БЕЛОВА, доктор соціологічних наук, професор, Україна

В. О. БОГОМОЛОВ, доктор технічних наук, професор, Україна

Ю. Д. БОЙЧУК, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент
НАПН України, Україна

Т. О. ДОВЖЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. А. КАПУСТНИК, доктор медичних наук, професор, Україна

О. Е. КОВАЛЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

А. І. КУЗЬМІНСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, дійсний член Міжнародної
слов'янської академії освіти імені Я. А. Коменського, Україна

С. Є. ЛУПАРЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, Україна

О. О. МАТВЕЄВА, доктор педагогічних наук, доцент, Україна

С. В. ПАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор, Україна

В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, Україна

Н. О. ПОНОМАРЬОВА, доктор педагогічних наук, професор, Україна

В. П. САДКОВИЙ, доктор наук з державного управління, професор,
Україна

В. В. СЕМЕНЕЦЬ, доктор технічних наук, професор, Україна

Є. І. СОКОЛ, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАН
України, Україна

В. В. СОКУРЕНКО, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, Україна

Т. О. СТРЕЛКОВА, доктор технічних наук, професор, Україна

МАРК БРАУН, професор, директор Національного інституту цифрового
навчання, Дублінський міський університет, Ірландія

ТЕРЕЗА ЯНИЦКА-ПАНЕК, професор PUSB, Академія наук стосованих
імені Стефана Баторія (Польща)

ЗМІСТ

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

Пономарьов О., Черемський М. Людяна педагогіка Григорія Ващенко.....	3
Тодрина І., Євсєєв С. Інвестиційна складова формування модерної структури економіки України у післявоєнний період.....	17
Рязанцев О. Освітній процес — конвеєр чи штучне виробництво?.....	23
Олійник О., Солошенко О. «Необхідні» порушення демократії при режимі воєнного стану в Україні.....	28
Тесленко В. Інноваційні технології у ландшафтному дизайні: збереження навколишнього середовища та створення комфортного простору у післявоєнний час.....	35

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

Башкір О., Зеленська Л. Дотримання принципу природовідповідності за Г.С. Сковородою під час організації командної взаємодії здобувачів освіти.....	41
Майстрюк І., Пономарьова Н. Використання інтернет-ресурсів у самоосвіті школярів в умовах дистанційного навчання.....	47
Гончарова О. Дистанційний навчальний курс як засіб інформаційно-методичної підтримки самостійної роботи здобувачів вищої освіти під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу.....	54
Собченко Т., Федоренко В. Трансформація класичного навчального процесу: ефективні стратегії та інструменти для проведення дистанційних уроків.....	60
Печерцев О., Благостова О. Використання цифрових інструментів Google при організації дистанційного навчання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану.....	66

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

Кучма О., Котух Є. Державний аудит: кваліфікаційні вимоги та орієнтири майбутнього фахівця.....	71
Сіняєва О., Кречет М., Сичова Т., Сичов А. Теорія рішення винахідницьких завдань і її застосування в закладах вищої освіти.....	78
Пантелеймонова Т. Формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти як педагогічна проблема.....	83
Даньшева С., Зайончковський Ю., Череднік Д., Череднік А., Тітов А. Особливості дистанційного навчання у закладі вищої освіти: на прикладі вивчення дисципліни «Фізика».....	88
Борюшкіна О., Бондар Н. Методологічні перспективи використання концепції суспільства ризику Ульріха Бека для підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Соціологія».....	93

ЛІТОПИС

Бакай С. «АЗБУКА ПІЗНАННЯ» основ образотворчого мистецтва як важливий аспект виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського (до 105-ї річниці від дня народження).....	98
---	----

ІНФОРМАЦІЯ

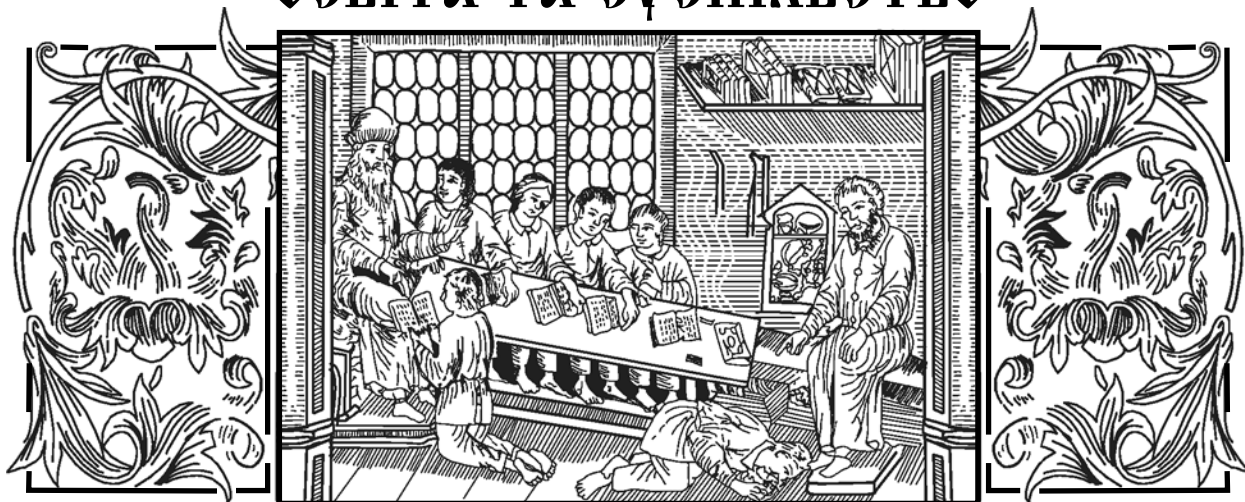
Анотації.....	104
---------------	-----

Мова видання — українська, російська, англійська.
Художник обкладинки *О. Дербілова*.
Виконавець комп'ютерної верстки *В. Тарасенко*.
При використанні матеріалів журналу посилання на «НК» обов'язкове.
Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.
Підп. до друку 25.11.2023. Формат 84×108/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умов. друк. арк. 14,5. Облік.-вид. арк. 12,2.
Тираж 300 прим. Зам. № 116. Ціна договірна.
Частина тиражу розповсюджується безкоштовно.

Адреса редакції: Україна, 61166, Харків, просп. Науки, 14, Харківський національний університет радіоелектроніки. Тел. (057) 702-08-30. E-mail: newcollegium.journal@gmail.com
Оригінал-макет підготовлено і тираж надруковано в ПФ «Колегіум», 61093, Харків, вул. Іллінська, 57/121, тел. (057) 703-53-74. Свідоцтво про держреєстрацію: серія КВ № 16592-5064ПР від 23.04.2010.

© «Колегіум», 2023.

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

УДК 37.08.1 (091)

DOI:10.30837/nc.2023.4.03

Людяна педагогіка Григорія Ващенка

*Олександр Пономарьов,
Максим Черемський*

*До 145-ї річниці від дня народження
Григорія Григоровича Ващенка*

Сучасна українська педагогічна освіта, яка ґрунтується на застарілих авторитарних навчальних методах, потребує переходу на більш сучасні гуманістичні та демократичні методи навчання й виховання особистості. На жаль, за останні тридцять років наша освіта зробила надто мало в питанні гуманізації та демократизації школи, а отже якості освіти та її відповідності цим вимогам сьогодення. Про це свідчать сучасні рейтинги, де українська освіта посідає останні позиції за рівнем успішності учнів. Проте свого часу, а саме в 20-х роках ХХ ст., українська освіта була серед лідерів найбільш прогресивних систем освіти у світі. До-

казом є швидке успішне подолання неписьменності серед українського населення. Учні не знали страху перед оцінкою, їм не погрожували викликами батьків до директора, їх не змушували робити домашні завдання та складати іспити.

Адже Народний комісаріат освіти скасував оцінки, екзамени та домашні завдання в школі. Натомість учні отримали право на шкільне самоврядування, що включало, зокрема, право голосу на педагогічних радах та право створювати альтернативні органи управління школою.

Одним з тих, хто стояв коло витоків створення дійсно нової української школи, був видатний український педагог,

психолог, письменник та громадський діяч Григорій Григорович Ващенко. Цього року ми відзначаємо 145-у річницю від дня його народження. На жаль, ім'я славетного українського педагога, яке добре відоме за кордоном, в нашій державі є майже забутих. Це пояснюється тим, що педагогічна спадщина Григорія Ващенка була свого часу піддана засудженню та забуттю. Проте і сьогодні навчальні методи педагога практично не визнаються нашою офіційною освітою. І це не дивно, адже більша частина освітян і досі залишаються прихильниками старих авторитарних методів навчання, виховання та особистісного розвитку учнів і студентів. Тому ці вчителі та викладачі й не сприймають навчальних методів Григорія Ващенка, побудованих на основі поваги до особистості, її внутрішнього світу й системи життєвих цінностей.

У своїй практичній педагогічній діяльності Ващенко орієнтувався на найпередовіші досягнення в сфері педагогіки, психології, педології та інших наук і мистецтв. Педагог вивчав праці Вільгельма Лая, Джона Дьюї, Стенлі Холла, Гелен Паркхерст, Вільяма Кільпатрика, Еллен Кей, Марії Монтессорі, Лева Виготського, Павла Блонського та багатьох інших провідних американських, європейських та вітчизняних педагогів і психологів. Великої уваги Ващенко приділяв вивченню ідей класиків вітчизняної та зарубіжної гуманної педагогіки.

Григорій Григорович Ващенко народився 23 квітня 1878 р. в селі Богданівка, що на Чернігівщині, в дворянській родині, яка походила зі старовинного козацького роду. З 1888 по 1898 р. Григорій навчається в Роменській духовній школі та Полтавській духовній семінарії. Тут він знайомиться із Симоном Петлюрою, Володимиром Щепотьєвим та іншими майбутніми діячами національного руху, з якими бере активну участь в студентських страйках. Через це він мав великі проблеми з дирекцією семінарії, що завадило Григорію вступити до Київської

духовної академії. Тож Ващенко вирішує розпочати свою педагогічну діяльність.

В 1899 р. педагог вступає на словесний відділ Московської духовної академії, де навчалося багато студентів з України. Разом з ними Григорій Ващенко бере участь не лише в студентських страйках, але й у відзначенні роковин визначних українських діячів науки та культури, зокрема в організації святкових заходів, присвячених визначному українському поету та художнику Тарасу Григоровичу Шевченку. В 1903 р. Григорій Ващенко закінчує академію зі званням кандидата богослов'я.

З 1903 по 1904 р. педагог викладає у Полтавській єпархіальній жіночій школі та вчительській школі. В 1904 р. Ващенко їде до Грузії, де він викладає в Кутаїському духовному училищі церковнослов'янську, грецьку, російську мови та історію. В 1905 р. Ващенко повертається до України та влаштовується на посаду викладача Полтавського комерційного училища. Водночас педагог працює в газеті «Полтавщина», де друкує статті, присвячені тяжкій долі українського народу, за що піддається переслідуванням з боку влади. В 1906 р. педагогу доводиться виїхати в місто Тихвін, де він викладає в Тихвінському духовному училищі, жіночій гімназії та приватному реальному училищі.

З 1907 по 1911 р. виходять друком літературні твори Григорія Ващенка, зокрема: збірка «Пісня в кайданах», п'єса «Сліпий», повість «До ґрунту».

В 1912 р. педагог вертається в Україну та починає працювати в Тульчинському духовному училищі та єпархіальному жіночому училищі. З 1913 р. педагог викладає латинську, грецьку, старослов'янську мови в Роменському духовному училищі, комерційному училищі та жіночій гімназії.

В 1917 р. відбувається Лютнева революція, завдяки якій Україна проголошує себе Народною республікою. Григорій Ващенко бере активну участь у підготовці українського вчительства. У вересні того ж року педагог стає викладачем педагогі-

ки і психології Полтавського вчительського інституту. Педагога обирають також директором Полтавської учительської семінарії.

Після Жовтневої революції 1917 р. та проголошення Української соціалістичної радянської республіки Ващенко займається програмою подолання неграмотності серед найбідніших верств населення. В 1919–1920 рр. Григорій Ващенко працює редактором журналу «Українська культура». В 1921 р. педагог засновує в селі Білики навчальний заклад для підготовки вчителів, де вони оволодівали найсучаснішими методами навчання й виховання особистості. При школі були організовані драматичний гурток та хор. Адаже педагог мав володіти також високою естетичною культурою. Але, як завжди це буває з усіма новаторами, інноваційна діяльність Ващенка зустрічає спротив з боку прихильників старих методів навчання, через що педагог залишає ним же створений навчальний заклад.

В 1923 р. Григорія Ващенка запрошують на посаду керівника педагогічної комісії Полтавського інституту народної освіти. В 1925 р. педагог очолює кафедру соціальної педагогіки, а пізніше і кафедру педагогіки Полтавського інституту народної освіти. В 1929 р. у Харкові виходить підручник «Загальні методи навчання», який і по-сьогодні вирізняється своєю новизною та новаторством. Саме по ній готували українських учителів для нових українських шкіл. Після вбивства комісара народної освіти Миколи Скрипника 7 липня 1933 р. для Ващенка починаються темні часи. Педагога обвинувачують у «буржуазному націоналізмі» та звільняють з інституту. З 1934 р. Григорій Ващенко шукає собі роботу, але ніде не може її знайти. В 1936 р. українська інтелігенція, що проживала в Москві, посприяла у влаштуванні педагога на роботу. Йому було запропоновано очолити кафедру педагогіки при Сталінградському педагогічному інституті. В 1940 р. педагог добивається повернення до Полтавського педагогічного інституту.

В 1941 р., коли в Україну вступила німецька армія, Григорію Ващенко було вже 63 роки. За станом здоров'я педагог лишається на Батьківщині, продовжуючи справу свого життя. Того ж року Ващенко стає редактором газети «Голос Полтавщини», де друкує статті, присвячені українській культурі та освіті. В 1943 р., після відступу німецької армії та відновлення репресій з боку НКВС, педагог змушений виїхати разом із родиною до Києва, а потім до Австрії та Німеччини.

З 1944 р. починається життя педагога в еміграції. В 1945 р. Ващенко працює на посаді професора педагогіки і психології філософського факультету Українського вільного університету в Мюнхені. Водночас педагог стає головним опікуном-вихователем юнаків та юначок зі Спілки Української молоді (СУМ). В 1946 р. педагог видає книгу «Виховний ідеал», в якій міститься порівняльний аналіз різних виховних систем світу з усіма їхніми перевагами та недоліками. Григорій Григорович схиляється до традиційного європейського християнського ідеалу, побудованого на засадах гармонійного розвитку людини.

В 1949 р. Григорія Ващенка обирають на посаду ректора Богословсько-педагогічної академії під егідою Української автокефальної православної церкви в Мюнхені. Також педагог входить до Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Він продовжує працювати над своїм баченням організації системи української освіти. Окрім «Виховного ідеалу» з під пера педагога виходять такі праці як «Виховання волі і характеру», «Проект освіти в самостійній Україні», «Виховання любові до Батьківщини», «Український ренесанс». Також Ващенко друкує статті в різних українських діаспорних виданнях.

Педагог мріяв повернутися в Україну, яку любив понад усе. Не витримавши туги за Батьківщиною, 2 травня 1967 р. славетний український педагог-гуманіст та культурний діяч Григорій Ващенко відійшов у вічність.

В своїй навчально-виховній діяльності Григорій Григорович Ващенко обстоював

гуманістичні ідеали просвітництва. Педагог вважав, що учень має отримувати справжню радість від пізнання навколишньої дійсності. Тому Ващенко шукав такі форми та методи навчання, які пробуджували в дітях лише позитивні почуття. Ці методи, на відміну від авторитарних методів навчання, враховували досвід дитини, її інтереси та захоплення. Таким, зокрема, є «Метод Лая». Німецький педагог Вільгельм Лай створив унікальну «Школу дії», в якій учні навчалися не з підручників, а безпосередньо спостерігаючи навколишній світ та виявляючи свої враження, зокрема, в малюнку, творі, грі. Тобто ні про яке зубріння, як це заведено в нашій школі, мова не йшла. Діти вивчали навколишню дійсність, пропускаючи враження через власний внутрішній світ та відображаючи їх у своїй творчій діяльності. «Спостереження та виявлення йдучи одне за одним, повинні, ніби рухаючись по спіралі, щораз більше удосконалюватися; порівнюючи щоразу образ, що ми його утворили, з оригіналом, ми безупинно підносимося на вищі ступені продуктивності», — зауважує Вільгельм Лай [1, с. 265].

Григорій Ващенко подає схему заняття за «Методом Лая». Заняття починається з ознайомлення з предметом чи явищем, що відповідає «першому моменту психічного процесу-враження». Це обізнання має починатися не з книжки чи слова вчителя, а з безпосереднього спостереження дійсності. Ознайомившись з даним предметом чи явищем, учень переробляє в собі отримані враження. Відбувається процес систематизації вражень, порівняння їх з попередніми враженнями та зарахування предмета чи явища до відповідної категорії. Після цього діти «зафіксують свої знання чи у формі малюнків, чи писаних викладів, або виявляють їх в іграх, чи більш-менш складних актах поведінки» [1, с. 266].

Звісно, що така форма занять за «Методом Лая» більше відповідає природі дитини ніж звичайне пасивне навчання, коли діти не самостійно вивчають навко-

лишній світ, а лише з книжок та зі слів вчителя, не маючи змоги виявити власне ставлення до предметів та явищ навколишнього світу. Та й вивчають вони не цю дійсність безпосередньо, а її бачення та розуміння вчителями чи авторами підручників. Григорій Ващенко був палким прибічником природовідповідного навчання, яке передбачає пізнання речей та явищ навколишнього світу наочно, за допомогою відчуттів. Адже сприйняття тієї чи іншої речі та явища неможливе без залучення таких зовнішніх відчуттів як зір, смак, слух, нюх, дотик.

Дитинство, за словами педагога, є тією порою життя, коли людина має збагачуватися великою кількістю конкретних уявлень, які стають за основу подальшого розвитку мислення. Тому завдання вчителя і полягає в тому, щоб палітра відчуттів в учня була якомога багатшою та яскравішою. Тож педагог має не ув'язнювати учнів в чотирьох стінах класу, а навпаки, він повинен робити все, щоб діти мали змогу пізнавати світ безпосередньо, залучаючи власні відчуття. Завдяки залученню відчуттів в дитини формуються відповідні уявлення про предмети та явища навколишньої дійсності. На переконання педагога, «чим чіткіші й багатші уявлення, тим більше можливостей для розвитку вищих інтелектуальних процесів» [1, с. 97].

Таким чином, вчитель має спиратися на уявлення учня. Від цього залежить його успішність. Адже, якщо знання не буде підкріплене відповідним уявленням, воно не буде сприйняте учнем. На жаль, більшість вчителів йдуть найпростішим шляхом, даючи знання у вербальній формі, не піклуючись про їхнє чуттєве наповнення. Проте, на думку Ващенко, даючи дитині знання переважно в словесній формі, у неї виробляється «так званий вербальний тип мислення, що характеризується поверховістю, невідповідністю між словом як формою думки, і її змістом» [1, с. 97].

Важливу роль у формуванні уявлень дитини Григорій Ващенко приділяв мистецтву, зокрема, художнім творам, музи-

ці, поезії. Як і Костянтин Ушинський, Ващенко вважав, що мистецтво «активізує навчальний процес в цілому. Воно робить його цікавішим, внаслідок чого діти починають вчитись з більшою охотою, а то й з захопленням» [1, с. 388].

Тому педагог намагався кожне знання поєднати з духовним світом учня, його інтересами та захопленнями. Відповідно до віку, Ващенко підбирав художній чи музичний твір, який пробуджував в учня яскраві образи, що значно сприяло його навчально-пізнавальній та творчій діяльності. Мистецький твір активізує емоційно-вольову сферу особистості. Зокрема, слухаючи музичний твір, людина, навіть, якщо вона не знає про що даний твір, може переживати глибокі емоції. Тобто музика не лише активізує навчально-пізнавальну діяльність, але й виховує душу дитини. Вона радіє, коли звучить радісний мотив, і засмучується, коли чує сумну мелодію. Саме тому педагог радить вчителям та батькам приділяти велику увагу естетичному вихованню, без якого «людина не може бути повновартісною» [1, с. 386].

Григорій Ващенко критикує сучасну школу за те, що вона не приділяє належної уваги естетичному вихованню особистості, завдання якого полягає у вихованні художнього смаку та розвитку творчих мистецьких здібностей учнів. Саме цим пояснюється низький рівень культури серед молоді, яка переважно вихована в штучних міських умовах, через що вона не відчуває краси природи, а отже і краси творів мистецтва. Попри те, що театри знаходяться переважно в містах, молодь не виявляє активності в їх відвідуванні, віддаючи перевагу лише розвагам. Через це формується споживацький тип людини, яка не цікавиться нічим, окрім власної персони, і якій байдуже до долі інших людей. Завдяки естетичному вихованню, особистість набуває тих рис, які прикрашають, а не спотворюють її, вибудовує свій багатий соціокультурний простір.

Педагог говорить про виховання в учня мистецького мислення. Адже шко-

ла приділяє увагу переважно вихованню практичного та науково-теоретичного мислення, забуваючи про виховання душі учня. Тому, розвиваючи в учнях мистецьке мислення, вчитель сприяє розвитку естетичного судження учнів не лише щодо літературних, образотворчих та музичних творів, але й щодо наукових відкриттів, технічних винаходів та поглядів і вчинків людини.

Завдяки мистецтву дитина пізнає світ, що безпосередньо оточує її, а також ті світи, що знаходяться за сотні тисяч кілометрів від того місця, де вона живе. Наприклад, коли діти слухають такі твори видатного англійського письменника Редьярда Кіплінга, як «Ріккі-Тіккі-Таві», «Слоненя», «Мауглі», учні дізнаються про далеку, казкову країну, що зветься Індія. Захоплюючи сюжети цих та інших творів будять уяву дитини, наповнюючи її новими знаннями про світ, з яким він, на даний момент, не може наочно познайомитися.

Період віку 13–16 років педагог називає періодом романтизму. Підлітків цікавить все «незвичайне та грандіозне». Вони з великим захопленням читають

пригодницьку літературу, зокрема, романи Вальтера Скотта, Майн Ріда, Фенімора Купера, Жюль Верна, Джека Лондона. Зокрема, пригодницькі романи Жюль Верна побудовані на основі наукових шукань. «На мою думку, цей вид творчості найбільш відповідає психології підлітка», — зауважує педагог [1, с. 373].

Великої уваги Григорій Григорович приділяв національному вихованню учнів, вивчаючи з ними мову, історію рідного краю, народні традиції українського народу, його творчість, зосереджену в піснях, танках, казках, прислів'ях, байках, думках. Педагог знайомив дітей з літературною, поетичною, музичною, художньою та науковою спадщиною визначних українських митців і науковців.

Важливого значення Ващенко приділяв грі, в якій вбачав найбільше джерело дитячої радості. «Можливо, що людина ніколи в житті не переживає таких чистих, радісних хвилин, які вона переживає під час дитячих ігор, коли радість не затрується ні сумнівами, ні рефлексіями, ні спогадами про неприємності минулого. Тому діти, дитинство яких проходило без ігор, здебільшого в зрілому віці стають песимістами. Для дитини — тяжка кара, коли їй забороняють гратись» [1, с. 367].

В іграх дитина не лише самостверджується, але також розвиває соціальні почуття. Адже їй доводиться виступати в різних ролях, навіть прямо протилежних до себе. «Спочатку діти не зовсім розуміють один одного, дії їх не координовані, вони навіть часто сваряться між собою, але поступово виявляється взаємне розуміння й координованість спільної дії, діти тягнуться одне до одного, бо тільки в гурті може бути весела гра. Зав'язується дружба, що іноді єднає дітей на довгі роки» [1, с. 367].

На жаль, через недооцінку ролі гри в житті дитини, в нас так багато агресії не лише в школах, але й взагалі в нашому суспільстві. Саме через брак комунікації та взаємодії між дітьми в школі, вони зростають егоїстами, що дбають лише

про власні інтереси. Натомість, спостерігаючи життя дітей в дитячому садочку чи на подвір'ї, перше, що впадає в вічі, це веселий настрій дітей, які з захопленням граються між собою. Кожен змагається один з одним, але це змагання носить мирний, продуктивний характер. Саме тому Григорій Ващенко так багато уваги приділяв залученню в навчально-виховний процес ігрових методик, вбачаючи в грі «джерело духовного та фізичного розвитку особистості».

Гра, як і інші творчі методи навчання, тісно пов'язана з емоційно-вольовою сферою особистості та її уявою, завдяки чому вона є дуже близькою дітям. Тому Ващенко у своїй діяльності завжди звертався до ігрових форм та методів навчання й виховання особистості. Завдяки такому підходу, діти навчалися граючись, отримуючи від навчання справжню насолоду та втіху. Під час гри діти краще засвоюють навчальний матеріал. Наприклад, граючись в героїв пригодницьких романів Жюль Верна, учні з легкістю та радістю вивчають географію, математику, фізику, зоологію. Граючи в героїв Фенімора Купера, діти вчать бути слідопитами та розвідниками. Гра в лицарів з романів Вальтера Скотта виховує в учнях шляхетність та мужність. Важливою особливістю гри є те, що вона ставить перед собою певну задачу чи проблему, яку необхідно вирішити, завдяки чому кожен учасник може виявити власну думку, почуття та фантазію.

Великою проблемою школи Григорій Ващенко вважав її відірваність від життя дитини, її потреб та прагнень. Як наслідок ті знання, які подає вчитель, не сприймаються та не засвоюються учнем. Педагог наводить слова американського педагога і психолога Джона Дьюї, на думку якого «подавання такого матеріалу, що не стосується ні до якої проблеми з тих, що виникли вже в досвіді учня, або такого, що не може викликати проблеми, більш ніж безкорисне для розумових завдань» [1, с. 336].

Ващенко вважав, що учень має розуміти потребу в тому чи іншому знанні. Для

цього вчитель повинен пояснити учню те, що кожне знання виникло з певної життєвої потреби людини. За словами Дьюї, «історія культури показує, що наукові знання людства та його технічні здатності розвивалися, особливо на первісних ступенях, із основних проблем життя. Анатомія та фізіологія виникли з практичних потреб підтримувати здоров'я та діяльність; геометрія та механіка — із потреб міряти землю та робити машини, що економізують працю; астрономія була міцно зв'язана з мореплаванням; ботаніка виникла з потреб медицини та агрономії; хімія була зв'язана з фарбуванням, металургією та іншими ремеслами» [1, с. 336].

Тож американський педагог вважав, що виховання розуму має відбуватися не шляхом зубріння готових знань, а через розв'язання конкретних проблем, близьких та зрозумілих учню. Ті ж знання, які не вирішують ніяких проблем, Джон Дьюї вважав марними. «Твердження, що відомості, набуті не для того, щоб вияснити або розв'язати проблему, можна потім, за бажанням, вільно використати, зовсім неправильне» [1, с. 335].

Григорій Ващенко також дотримувався думки про те, що навчання має ставити перед учнем проблему, якою він міг би захопитися з метою її вирішення. Але як це можна зробити за допомогою пасивних методів навчання, які не мають тієї «родзинки», яка розвиває в дітях ініціативу та самостійність думки? Хоч ці методи і дають дітям знання, але вони не виховують з них людей, «здатних до творчої роботи чи то в галузі теоретичній, чи практичній. Отож нова педагогічна думка весь час боролася й бореться за принципи активності навчання», — зазначає педагог [1, с. 246].

Проте, не зважаючи на революційні завоювання в сфері освіти, активні методи навчання входять до школи дуже повільно. Причиною, на думку Ващенко, є те, що техніка авторитарного навчання далеко легша та простіша за техніку активного навчання. «Для першого вчителів досить знати в певних межах якусь галузь

шкільної науки, і він може з успіхом вести справу навчання. Зовсім інші умови за активних методів. Тут треба організувати дітей для роботи, збудити в них інтерес до неї, зуміти скерувати їх певним шляхом, зуміти допомогти дітям і відповісти на їхні запитання» [1, с. 246].

Педагог критикував класно-урочну систему занять за те, що вона не дає змоги учню плідно займатися науково-дослідною діяльністю, яка є характерною для кожної дитини. Натомість їй пропонуються завдання, які вирішуються стереотипно за відповідним алгоритмом. Такий підхід виховує в учня шаблонне мислення, яке не сприяє появі інноваційних ідей та нових відкриттів. Тому Ващенко пропонує активні методи навчання, які розвивають ініціативу та творчу здатність учня. Педагог послуговувався, зокрема, «евристичним принципом» навчання, коли учень самостійно знаходить відповіді на свої запитання, а вчитель сприяє йому в цьому. Серед активних методів навчання особливе місце Григорій Ващенко відводить дослідним методам, котрі педагог поділяє на три форми, а саме: «Екскурсійно-дослідний», «Лабораторно-дослідний» та «Рефератно-семінарський» методи.

За допомогою «Екскурсійно-дослідного методу» учень вивчає явища природи та суспільства. Екскурсія складається з готування до екскурсії, роботи під час екскурсії, оброблення матеріалів, здобутих під час екскурсії та висновків з них. Екскурсії можуть бути присвячені будь-якій тематиці, зокрема, краєзнавству, природознавству, літературознавству, мовознавству, фольклорознавству, суспільствознавству. Ващенко рекомендує екскурсії до природи, в села, міста, на місця історичних подій, до музеїв, театрів, фабрик, заводів, науково-дослідних станцій, інших країн. Під час таких екскурсій учні знайомляться наочно з явищами природи, флорою та фауною рідного краю, його історією, народними традиціями, культурою інших народів. Діти збирають гербарій, вивчаючи різновиди рослин та

їхні властивості. Відвідуючи пам'ятні місця, музеї, учні вивчають історію Батьківщини, її трагічні сторінки та перемоги. Діти з великим інтересом збирають та досліджують народні казки, пісні, приказки, байки, думи, відкриваючи для себе світ української душі та водночас підвищуючи власний рівень знання рідної мови та культури загалом.

Екскурсії можуть полягати також у культпоходах до театрів, де учні знайомляться як із вітчизняними, так із зарубіжними класичними та сучасними художніми постановками творів. Через ці твори діти входять в світ переживань інших людей, співчуваючи та співдіючи з ними. Важливу роль відіграє гра актора, який передає переживання свого героя, його думки, ідеали та мрії. Завдяки майстерній грі актора глядач може полюбити навіть той твір, який він вважав нудним і нецікавим. Саме тому артистична діяльність має багато спільного з педагогічною діяльністю, що полягає передусім у пробудженні в учня інтересу до знань та ціннісному їх сприйнятті.

Здійснюючи екскурсії на ферми, діти знайомляться з культурою обробки землі та тваринництвом, навчаючись землеробству й догляду за худобою. Дітям, як відомо, дуже подобається почуватися, зокрема, «колоністами» та «ковбоями», тому вони з радістю займаються сільським господарством. Водночас вони вивчають такі навчальні предмети, як географія, біологія, хімія, знання з яких селяни використовують в своїй практичній діяльності.

Екскурсії на підприємства дають змогу дітям ближче дізнатися про промислові технології і виробництво продукції. Діти знайомляться з технологічними інноваціями, за допомогою яких відбувається виробництво товарів, вивчають верстати, інструменти й машини, вчать працювати з ними. Перед очима дітей проходить весь цикл виготовлення продукту. Тут же вони вивчають закони механіки, здійснюють математичні розрахунки, займаються винахідництвом, спрямованим на полегшення тяжкої праці робітника.

Екскурсії до науково-дослідних станцій дають змогу дитині побачити, зокрема, нові штучно виведені польові та садові культури рослин та процес їх виведення. Завдяки такому наочному підходу діти легко засвоюють основи ботаніки та біології, чого не скажеш про учнів, які змушені зубрити підручник, сидячи за партою чи вдома.

Важливу роль у пізнанні навколишньої дійсності відіграють закордонні екскурсії, під час яких учні дізнаються про культуру та звичаї інших народів. Під час таких екскурсій діти вивчають історичне минуле країни, її визначних діячів. Учні знайомляться з пам'ятками культури, архітектурою міст, їх природним ландшафтом. Водночас діти цікавляться сучасними здобутками країни в науково-технічній та культурній сфері.

По закінченню екскурсії учні надають своєму вчителю результати своїх досліджень, в яких вони виражають власне ставлення до побаченого та почутого. «Бажано, щоб учні деякі об'єкти своїх спостережень відобразили графічним способом: у формі малюнків, рисунків, планів і т. ін. Коли дозволяють умови, доцільно вечорами на екскурсійній базі занотовувати враження у формі щоденника... Учні, що мають письменницькі здібності, можуть на ґрунті спостережень написати якісь оповідання або вірші» [1, с. 323, 322].

Отже, дослідні екскурсії для учнів можуть охоплювати весь спектр навчальної програми. За допомогою екскурсійно-дослідного методу діти краще сприймають науки та мистецтва, що вивчаються в школі. Адже учні мають змогу наочно побачити предмети та явища навколишнього світу та взяти участь в їх дослідженні. Такий метод вирізняється від книжного тим, що учень активно, а не пасивно пізнає світ, привносячи власну думку, почуття і фантазію.

Іншим, не менш важливим методом пізнання учнем навколишньої дійсності Григорій Ващенко вважає «Лабораторно-дослідний метод». Головною його особливістю є те, що, на відміну від «Екскур-

сійно-дослідного метода», дослідження відбуваються в штучно створених умовах. Він потребує спеціального обладнання та приміщення для проведення дослідів. Тут також може застосовуватися просте устаткування, виготовлене самими учнями. Вони, на думку Ващенко, з педагогічного погляду є ціннішими за прилади куповані. Адже у виготовленні приладів діти виявляють свою винахідливість. Разом з тим, «роблячи їх, діти зрозуміють якнайкраще механізм приладу, для них яснішою стане техніка досліду. Окрім того, попрацювавши з саморобним апаратом, діти свідоміше ставитимуться і до складних апаратів» [1, с. 323].

На думку педагога, при школах мають бути спеціальні майстерні з виготовлення приладів для дослідів. Окрім того, школа має закупляти складні точні прилади, зокрема, мікроскопи, твердоміри, вольтметри, амперметри, барографи, термографи та інше науково-дослідне устаткування за допомогою яких учні можуть досліджувати закони електрики, магнетизму, механічні та фізичні властивості металів і неметалів для їх ефективного використання в науці та техніці.

Лабораторно-дослідний метод передбачає також досліді над рослинами та тваринами. Для цього педагог радить створювати при школах куточки живої природи. В таких куточках учні матимуть змогу вирощувати різні культури рослин, зокрема, квасолі, гороху, пшениці, кавунів, гарбузів, досліджуючи вплив на них особливостей ґрунту, температури, освітлення, різних видів добрива. «На шкільних грядках діти можуть робити спроби з пересаджуванням, пікіровкой рослин, досліджувати вплив на рослини густоти посадки, різних способів збереження вологості в ґрунті і т. ін. Такі досліді дуже цікавлять дітей і розвивають у них любов до науки» [1, с. 325].

Педагог радить також вирощувати не лише місцеві, але й тропічні та субтропічні культури. Для цього, звісно, потрібні відповідні приміщення зі світлом та обігрівом. Такі екзотичні рослини є не

лише прикрасою, але й ілюстративним матеріалом на заняттях з ботаніки, географії, малювання та інших навчальних предметів.

Те ж саме стосується і зоологічного куточка. Проте догляд за тваринами потребує більше уваги та зусиль. Як правило, діти з радістю піклуються за тваринами, даючи їм імена та ставлячись до них як до своїх друзів. Дослідження за тваринами мають переважно характер спостереження. Учні вивчають поведінку тварин, їхні звички та навички. Проте Ващенко радить також проводити експериментальні дослідження, але так, щоб вони не шкодили тваринам та не перешкождали вихованню в дітях гуманності. За зразок педагог радить брати досліді видатного німецького вченого Вольфганга Келера, який вивчав закономірності розвитку та виявлення елементарного мислення в тварин за допомогою поставлених перед ними проблемних задач.

Важливою частиною лабораторно-дослідної роботи Григорій Ващенко вважає метеорологічні дослідження, які дають змогу людині дізнатися про земну атмосферу, її фізичні процеси та явища. За допомогою відповідних вимірювальних приладів учні дізнаються, зокрема, про «температуру повітря, стан погоди, напрямок вітру, кількість опадів, грубизну снігового покриву, зміни в царстві рослин і тварин, сільськогосподарські роботи населення» [1, с. 325].

Учні нотують відомості про зміни в атмосфері в спеціальних щоденниках, на основі яких укладають метеорологічні календарі, які вони прикрашають візерунками та віршами. Звісно, з кожного спостереження над природою учні роблять власні висновки та узагальнення.

Третьою формою дослідного методу виступає «Рефератно-семінарський метод». Даний метод Григорій Григорович радить застосовувати в старших класах та у вищій школі. Адже словесне мислення в дітей, за словами педагога, розвивається досить пізно, а тому слово не можна

робити основним джерелом їхнього знання. Саме тому рефератно-семинарський метод має застосовуватися в старших класах і переважно при вивченні літератури та історії. Готуючи реферат, зокрема з літератури, учень має дослідити мистецьку спадщину письменника та скласти власний погляд на його творчість. Якщо реферат присвячений певній історичній події, учень повинен дослідити не лише саму історичну подію, але й ті чинники, що їй передували. По закінченню дослідження учень представляє свою роботу на обговорення своїм однокласникам, які можуть погоджуватися чи не погоджуватися з висновками свого товариша. «Обговорення реферату є засіб розвинути в учнів критичне мислення та уміння відрізнити істотне від другорядного», — зауважує педагог [1, с. 326].

 особливе місце в навчально-пізнавальній діяльності учня Григорій Ващенко приділяв розвитку фантазії, вважаючи, що вона потрібна не лише письменнику, поету, художнику та музиканту, але вона також потрібна інженеру, історичному, соціологу, географу, військовому, а також математику. Без творчої фантазії «людина може діяти лише за певними шаблонами і не здатна до винахідництва» [2, с. 202].

Тому педагог шукав такі методи навчання, які б активізували не лише навчально-дослідну, але й творчу діяльність учня. Серед таких методів, що поєднували б в собі як науку, так і творчість, Григорій Ващенко виділяє «Метод проєктів». Цей метод народився в Сполучених Штатах Америки. Його автором є визначний американський педагог та психолог Вільям Кільпатрик. Вчений спирався на природню любов дітей як до різних досліджень, планів, так і до придумування чогось фантастичного. Саме для цього і був придуманий даний метод, щоб дитина не з підручника, а спираючись на власне світобачення, могла пропонувати різні неймовірні для дорослого, але цілком ймовірні для неї ідеї. Тому «проєкт» Кільпатрик розглядає як цільовий акт «від усього серця». За-

вдяки «Методу проєктів» учень відчуває себе по-справжньому вільним у власному самовираженні та самоствердженні, виходячи за межі звичного та буденного. На думку Кільпатрика, якщо школа прагне виховувати вільних громадян, то «виховання їх повинне складатися з системи цільових актів та проєктів» [1, с. 337].

Григорій Ващенко широко використовував в своїй практиці «Метод проєктів», активізуючи не лише мислительну, але й креативну сферу учня. Діти мали змогу розробляти власні проєкти, в яких вони відображали свій внутрішній світ думок, почуттів та фантазій. Вони, зокрема, готували проєкти на ті теми, які були найбільш близькими та наболілими для них. Серед цих проєктів переважну більшість складала проєкти з реформування школи, яка на той час тільки-но розбудовувалася в молодій республіці. Те, що були скасовані оцінки, екзамени та домашні завдання в школі, великою мірою є результатом проєктної діяльності учнів.

Проєкти можуть бути присвячені різним темам, зокрема, садівництву, городництву, теслярству, ткацтву, будівництву залізничних шляхів, тунелів, гребель, дренажів, застосуванню електричних машин, гідростатів, радіотелеграфів. Важливе значення мають проєкти, присвячені минулому, з якого учень дізнається про історичні події, визначні відкриття та винаходи.

Григорій Ващенко вважав, що школа буде все лише на вправах, перетворюючи учня на пасивну істоту, яка все робить механічно, за командою. Натомість при застосуванні «Методу проєктів» учень живе «дійсним повним життям, що має сенс само в собі. Він робить не вправи як такі, а дійсну роботу, що сама в собі, незалежно від впливу на розвиток здатностей учня, має певну об'єктивну вартість» [1, с. 342].

Однією з найбільших проблем школи педагог вважав брак індивідуально-особистісного підходу до учня, що призводить до шаблону в навчанні й вихованні,

а отже і до знеособлення дитини. Ващенко наводить слова видатного чеського педагога Яна Амоса Коменського, який порівнював учителя з шевцем. «Як швець шие на один копил серію чобіт, приладжуючи, мнучи й розбиваючи шкіру і натягуючи її, так і педагог на один кштатт виховує дітей, не рахуючись з індивідуальними їх властивостями» [1, с. 92].

Проте для того, щоб збудити інтерес до навчання, педагог має добре знати внутрішній світ дитини. Для цього йому слід, за словами Ващенка, бути водночас і вчителем і педологом. «Вибираючи теми для дослідів, треба, по-перше, брати до уваги особливості віку дітей, бо з ними зв'язана певна спрямованість їхніх інтересів. Зв'язані з ними також і особливості дитячого мислення, що їх теж треба брати до уваги. Робота вчителя матиме більший успіх, коли він з'ясує собі добре запас дитячих уявлень та знань. Дуже прислужиться йому, нарешті, і знайомство з їхнім домашнім побутом» [1, с. 295–296].

Проблема індивідуального підходу є проблемою, яка виникає в школі, де вчитель має справу з великою кількістю учнів. До всього цього додається навчальний план, який націлений не на конкретного учня з його неповторним світом думок, почуттів та фантазій, а на «учня взагалі», якого в природі, як відомо не існує. Адже

всі діти різні, а отже всі вони потребують до себе особливого підходу. Вихід із даної ситуації показала американський педагог та письменниця Елен Паркхерст, яка запропонувала цікаву систему навчання за «Дальтонським планом». Він, зокрема, передбачав вивчення внутрішнього світу кожної дитини, її інтересів та захоплень. На основі зібраних даних, учнів розподіляли за групами, що об'єднували дітей за їхніми уподобаннями та захопленнями. Зокрема, якщо учень захоплювався малюванням, він потрапляв до художнього класу, якщо дитину цікавили природничі науки, він навчався разом із дітьми-природознавцями і т. д.. Таких класів могло бути рівно стільки, скільки в дітей є захоплення. Завдяки індивідуальному підходу повністю враховувалася сфера захоплень учня, і вже на основі цих захоплень будувалася навчальна програма, яка ні в якому разі не скасовувала жоден із обов'язкових навчальних предметів. Просто ті предмети, до яких дитина була байдужою, викладалися у зв'язку із її захопленнями та прагненнями. «Дальтон-план» давав учню змогу повністю розкрити власні потенційні здібності та водночас відкрити для себе щось нове.

Григорій Ващенко радив вчителям застосовувати Дальтон-план, що значно полегшує як роботу педагога, так і навчально-пізнавальну діяльність учня. Адже

простіше працювати з великою кількістю дітей зі схожими інтересами, ніж з такою ж кількістю дітей з різними інтересами. Звісно, це не означає, що вчитель не повинен вивчати внутрішній світ учнів з інших класів, організованих за принципом уподобань дітей. Учні мають також взаємодіяти зі своїми однолітками з тих чи інших класів. Цьому сприяють, зокрема, різні ігрові методи, які об'єднують дітей з найрізноманітнішими інтересами та захопленнями, в яких вони навіть можуть мінятися місцями. Тобто художник може стати науковцем, а науковець — художником. Всі задатки в дітях є присутні, просто деякі з них є розвинені краще за інші. Тому педагог повинен сприяти розвитку не лише того, що в учня добре виходить, але й робити все, щоб розвинути й інші, слабші задатки.

Григорій Ващенко прагнув створити нову школу, яка б увібрала в себе все найкраще, що створило людство впродовж віків. В своїй праці «Виховний ідеал» педагог систематизує здобутки різних віків. Зокрема, Ващенко захоплюється античним мистецтвом та філософією, а Сократа ставить у приклад всім педагогам та учням і не лише як педагога та філософа, а й як героїчну людину, яка не злякалася прийняти смерть за свої переконання. В добу Середньовіччя педагог ставить у приклад Ісуса Христа, який, як і Сократ, допомагав людям пізнати істину, за що був несправедливо обвинувачений невдячним натовпом та страчений на хресті. Педагог виділяє такі важливі риси, які повинні бути присутніми в учнях, а саме: лагідність, доброзичливість, милосердя, чесність. Найвищою чеснотою педагог вважає самопожертву за інших. Григорій Ващенко наводить слова Ісуса Христа, який, звертаючись до своїх учнів, говорив їм: «Більшої любові ніхто не має, коли хто душу свою положить за друзів своїх» [2, с. 85].

Визначаючи ідеал людини, Ващенко зауважує, що «це те найкраще, що створив народ в розумінні властивостей людської особовості та її призначення»

[2, с. 112]. Тому в кожного народу своє розуміння ідеалу людини. Говорячи про український ідеал, педагог виділяє в ньому, зокрема, такі риси як хоробрість, чужість, гостинність, вірність, самостійність, поетичність, музичність. Проте Ващенко також говорить і про негативні риси українського народу, зокрема, схильність до сварок та пиятики, що перешкоджає нашому національному поступу. Тому педагог вважає, що українці мають шанувати та зберігати свої традиції, але не зупинятися на них, замикаючись у вузьких рамках своєї традиційної культури. Григорій Григорович радить запозичати від інших народів те, чого бракує українській нації, «їх кращі здобутки, органічно перероблюючи їх, відповідно до інтересів і психології свого народу» [2, с. 110].

До таких здобутків, зокрема, належить ідея вільного виховання, яка для нашої, авторитарної системи навчання й виховання особистості, могла б стати за приклад. Адже лише на основі свободи можна виховати вільну, творчу, всебічно розвинену особистість. Щоб виховати таку особистість, «вчитель має в першу чергу виробити в себе ставлення до учнів не як до безособової маси, а як до спільноти, що складається з окремих особистостей, із котрих кожна має свої особливості: свої нахили й прагнення, свій тип мислення й почувань, свій рівень розвитку й знань, свій темперамент і вдачу... Треба розуміти кожний прояв її психічного життя, як в розгорнутій книжці читати її переживання» [1, с. 94, 406].

Школа ж, на думку Ващенка, має надати учням право на самоврядування, яке виховує в дітях ініціативність та відповідальність. «Школа мусить бути своєрідною дитячою республікою, в якій діти учаться, працюють, задовольняють свої естетичні потреби, і в той же час практично готуються до державного й громадського життя» [3, с. 216].

Григорій Ващенко бачив українську школу майбутнього, в першу чергу, як творчу школу. «Завдання її полягає в

тому, щоб розвивати творчі сили молоді, виховувати з неї творців культурних вартостей, людей, що в творчій роботі для суспільства будуть знаходити і своє особисте щастя» [1, с. 406].

Педагог радить учителям всіляко заохочувати учнів займатися творчою працею, організовуючи різні гуртки за інтересами, де кожна дитина могла б виявити свої потенційні здібності та можливості. Окрім того, мають бути створені спеціальні музеї, в яких би зберігалися «дитячі та юнацькі вироби, газети, малюнки і т. ін. З метою зацікавлення суспільства творчою діяльністю молоді слід буде систематично організовувати виставки продуктів молодечої творчості перш за все в Києві, а також і в інших великих містах України» [4, с. 45–46].

Григорій Григорович дбав про те, щоб учні виховувалися як вільні, творчі, всебічно розвинені особистості, які поважають іншу думку та обстоюють право на власну думку. За це педагог піддавався жорсткій критиці з боку авторитарно налаштованих освітян, котрі інших думок, окрім своїх, не визнають. На жаль, і сьогодні ми спостерігаємо переважання авторитарного мислення над демократичним, що, звісно, призводить до конфлікту між учителем та учнем. Тому педагог орієнтувався на Західну педагогіку, яка поважає особистість і робить все для її самовираження та самоствердження.

Сьогодні ім'я Григорія Ващенка та його педагогічна спадщина поступово повертаються до нас. Свідченням цього є видання творів визначного українського педагога-гуманіста. Знаменною подією для української громадськості стало відкриття у 2018 р. на фасаді навчального корпусу №1 Полтавського національного педагогічного університету імені Володимира Короленка пам'ятної дошки Григорію Ващенку, яка зайняла своє почесне місце поряд з пам'ятними дошками Антону Макаренку та Василю Сухомлинському. Тож жодні ідеології не завадили нарешті поєднати разом ці три славетні імені, які символізують справ-

жню українську педагогіку любові та поваги до людини.

Отже, ми маємо робити все, щоб сучасна українська школа будувалася на засадах такої філософії, яка визнає «абсолютні вартості, такі як Добро, Краса, Істина, Свобода. Лише ця філософія обґрунтовує вчення про свободу людини як основу її гідності» [1, с. 409].

Звертаючись до творчої спадщини видатних педагогів минулого, необхідно перш за все вбачати в ній головне — ціннісне сприйняття ними своєї професійної діяльності, любов до неї та до своїх вихованців. Науково-технічний і соціальний прогрес істотно змінюють як цілі і зміст, так і сенс та характер цієї діяльності. Розширюються можливості освіти, зумовлюючи зміну логіко-методологічного і дидактичного її забезпечення, розуміння самого сенсу педагогічної майстерності та творчості. У складних умовах сьогодення відбувається динамічний процес кардинальних змін самої дійсності як предмету освітньої діяльності й педагогічних технологій, так і її інструментарію. Однак завжди залишається основним завданням освіти триада: «навчання-виховання-особистісний розвиток».

Вспішне ж виконання цього завдання вимагає від кожного з нас вірності своїй місії, яка торує свій шлях від наших видатних попередників, одним з яких є Григорій Григорович Ващенко, відповідальності перед Богом, Батьківщиною, народом та усім людством і своєю совістю за те, якими будуть життя й діяльність наших вихованців. Адже ми маємо закладати в них моральність, культуру й відчуття повноти життя як основу їхнього щастя й життєвого успіху.

Література

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Київ : УВС, 1997. 441 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для виховників, учителів і українських родин. 2-ге вид. Брюссель : СУМ, 1976. 208 с.

3. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. 2 ч. Мюнхен : СУМ, 1957. 271 с.

4. Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні. Мюнхен : СУМ, 1957. 48 с.

5. *Енциклопедія Українознавства* : в 14 т. за ред. В. Кубійовича. Т. 1. Мюнхен : НТШ, 1955. С. 218–219.

6. Ващенко Г. <<https://uk.wikipedia.org>>.

Відомості про авторів:

Пономарьов Олександр Семенович — кандидат технічних наук, професор; кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка Івана Зязюна; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна; email: palex37@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4698-2620>; Copernicus 1657.

Черемський Максим Петрович — асистент; кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка Івана Зязюна; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Харків, Україна; email: maxcheremsky@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4130-7618>.

Інвестиційна складова формування модерної структури економіки України у післявоєнний період

Інна Годфіна,
Сергій Євсєєв

*Інвестиції у знання платять найкращі дивіденди.
Бенджамін Франклін*

Інституційна обудова в Україні збалансованої, конкурентоспроможної ринкової економіки передбачає пошук моделі та механізму створення сучасної структури економіки. Важливе значення у цьому процесі має активізація інвестиційного вектору розвитку.

Актуалізація цих питань визначається багатьма причинами, серед яких можна виділити наступні: відсутність чіткого розуміння того, як повинна виглядати структура економіки у післявоєнний період, слабкі мотивації до інвестування у багатьох груп внутрішніх інвесторів в умовах невизначеності та величезних ризиків, низький рівень нагромадження інвестиційних ресурсів практично усіма групами інвесторів, консервативність напрямів інвестування, їх слабка залежність від сучасних потреб економіки.

Проте особливо актуалізувала проблематику структурних реформ та їх інвестиційного забезпечення безпрецедентна військова агресія російської федерації проти України. Післявоєнна розбудова країни потребуватиме докорінної структурної трансформації економіки України, яка вимагає значних інвестиційних вкладень, мобілізація яких всередині країни практично неможлива. За експертними оцінками у найближчі роки економіка України невзможі розвиватися за рахунок власних коштів, а її потреба у зовнішньо-

му фінансуванні лише на першому етапі відбудови оцінюється в 750 млрд. дол. [3]. В цьому аспекті значно підвищується значення інвестиційної складової економічної безпеки України. Тому на порядку денному постає створення ефективних механізмів, які б дозволили консолідувати ресурсні кошти, цілеспрямовано використовувати реально існуючий інвестиційний потенціал національної економіки, зменшити обсяги відтоку капіталу, підвищити інвестиційну складову модернізації української економіки.

Теорія інвестицій пройшла складний шлях розвитку. Перші спроби осмислення й обґрунтування доцільності застосування інвестиційної політики як інструменту впливу на зростання обсягів капіталу були здійснені у працях засновників класичної школи політичної економії А. Сміта та Д. Рікардо. У працях Дж. Мілля, Ж.-Б. Сея, Ф. Бастіа, Т. Мальтуса були поглиблені уявлення щодо сутності інвестицій і вперше сформульовані параметри інвестиційної моделі розвитку економіки. Представники неокласичної теорії (Дж. Б. Кларк, Л. Вальрас, А. Маршалл, Д. Гобсон, А. Пігу, Р. Хутрі) основну увагу в своїх дослідженнях зосередили на мікроекономічному інвестиційному аналізі. Кейнсіанські підходи були суттєво поглиблені в теоріях представників “некейнсіанської школи” (Е. Хансена,

Р. Харрода, Дж. Хікса), головним змістом яких стала проблема формування моделей інвестиційного регулювання забезпечення економічної рівноваги, виявлення зв'язків між інноваційними інвестиціями та економічними змінами.

Питання та проблеми розвитку інвестиційних процесів досліджувалися у роботах українських вчених та практиків, зокрема В. Геєця, Б. Кваснюка, М. Зверякова, В. Соболева, А. Чухна, О. Яременко. Отже, мета дослідження полягає у визначенні основних напрямів трансформаційних процесів у післявоєнний період та їх інвестиційного забезпечення.

Питання про відновлення економіки України сьогодні є предметом широкого обговорення як у світових політичних колах, так і на рівні наукового економічного дискурсу. Наприклад, підходи щодо відновлення української економіки обговорювалися на Всесвітньому економічному форумі в Давосі в травні 2022 р. Окреслений дискурс є багатоаспектним, що визначається низкою чинників.

По-перше, новими геополітичними і економічними реаліями, у яких опинилась Україна внаслідок збройної агресії російської федерації. По-друге, ерою впровадження цифрових технологій, що розгорнулася в останні роки, основою якої є застосування системи управління національним виробництвом, яка в результаті сприяла б переходу від сировинної моделі розвитку до такої, що могла б ґрунтуватися на цих новітніх технологіях. По-третє, набуттям Україною статусу кандидата в члени ЄС, яке передбачає адаптацію національних господарських норм та інститутів до європейських стандартів [2].

Формування модерної економічної системи України у післявоєнний період повинно враховувати інституціональні традиції, що сформувалися, створені за роки незалежності умови соціально-економічного розвитку, вплив глобалізації. На початок широкомасштабної військової агресії російської федерації було сформовано економічну систему, яка, з одного боку, побудована з ураху-

ванням закономірностей світового розвитку, усталених ринкових механізмів, а з іншого, увібрала багато організаційних, інституціональних форм адміністративно-командної системи.

Гормована у 1990-ті роки та існуюча досі господарська модель, побудована під кон'юнктуру зовнішніх сировинних ринків, призвела до деіндустріалізації економіки. Так, у промисловості України домінував третій, далеко не передовий технологічний уклад. На його частку припадало 58 % загального випуску продукції, але в системі інвестицій його питома вага досягала 75 % загального обсягу інвестицій [4]. На четвертий, вищий за своїм рівнем, технологічний уклад припадало 38 % випуску продукції, але його питома вага у загальному обсязі інвестицій становила лише 20 %.

Недостатнє інвестування четвертого і надмірне інвестування третього технологічного укладу, зрозуміло, не забезпечувало необхідних структурних змін в українській економіці [4].

Протягом усього періоду становлення і функціонування ринкової економіки в нашій країні панувала економічна модель, яка забезпечувала «зростання без розвитку» [2, с.4].

Зростання з урахуванням розвитку передбачає відродження національної економіки на основі впровадження у виробництво високих технологій. Для цього потрібно здійснити не просто відновлення, а нову індустріалізацію, що стимулюватиме розширене відтворення в промисловості. Також розширене відтворення має охоплювати як нові, так і вже функціонуючі підприємства у вигляді впровадження наукомістких виробництв [2, с. 4].

Зазначимо, що вибір моделі модерної економічної системи повинен бути результатом спільної роботи владних структур, науки, бізнесу, освітянської спільноти.

Ситуація в Україні перед початком війни характеризувалася зростанням ВВП на 3,2 % 1, яке відбувалося на тлі приросту інфляції на рівні 9,4 % [3]. Економісти

припускають, що це є відновлювальне зростання, яке походило від низької бази 2020 р., але після пандемії зростання зумовлене також і накопиченими структурними змінами. Ці зміни відбуваються в усій світовій економіці й частково стосуються і нашої господарської системи тією мірою, якою вона інтегрована в глобальний ринок. Структурні зміни у світовій економіці свідчать про початок нового економічного циклу, який може охопити проміжок часу до 10 років [2, с. 5]. Проте вже за 2022 р. маємо 30 % падіння реального ВВП. Зазначимо, що під час II світової війни майже не зафіксовано таких обсягів падіння ВВП в рамках одного календарного року (таблиця).

Зазначимо, що падіння ВВП України на третину пояснюється не лише військовими діями на території країни, що актуалізує дискусію щодо можливої модифікації параметрів поточної державної економічної політики для забезпечення більш оптимального її впливу на економіку та подальші структурні реформи. Прогнози подальшого зростання української економіки теж варіюються у дуже скромних масштабах: від +0,3 % у 2023 р. до +6,4 % у 2025 р. (дані прогнозу НБУ) [1]. Це дуже мало як для умов воєнного часу, так і для умов повоєнного відновлення.

Так, під час II світової війни економіка Німеччини зростала в середньому на 3,7 % в рік (1939–1944 рр.), економіка Великобританії за цей же період — на 3,5 % в рік. Після війни темпи відновлення європейських економік вимірювалися двозначними числами [1]. Наприклад, середньорічні

темпи реального ВВП у перші п'ять років відновлення Німеччини становили +15 %, Франції +18 %, Італії: +14 %, Австрії: +17 %, Японії: +10 %, СРСР: +9 % [1].

Особливо інтенсивно відновлювалася економіка Західної Німеччини. Так, вже в 1946 р. в американській та британській зонах окупації промислове виробництво подвоїлось, а в 1950 р. перевищило рівень 1945 р. в чотири рази. Масштабне відновлення виробництв та створення робочих місць становило основу макроекономічної і фінансової стабільності післявоєнної Німеччини [1].

Якщо основною політичною передумовою для післявоєнної відбудови економіки України є отримання надійних гарантій безпеки з неможливістю повторення військової агресії з боку російської федерації, то базовим підґрунтям побудови модерної економічної системи є інвестиції. Зазначимо, що отримання гарантій безпеки дозволить Україні реалізувати основні цілі післявоєнної розбудови економіки, а саме — відбудову знищеної інфраструктури та майна; швидке відновлення господарської діяльності; повернення в країну біженців, внутрішньо-переміщених осіб, включення їх в економічну діяльність; створення бази для економічного зростання і формування нової структури економіки.

На перших етапах основними джерелами фінансування післявоєнної відбудови України повинні стати репарації від країни-агресора та допомога міжнародної спільноти. Вже сьогодні пропонується створення спеціального Трастового фон-

Приріст реального ВВП окремих країн світу під час II світової війни
(% до попереднього року) [1]

Країна	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
США	8,0	7,7	18,2	20,0	19,9	8,4	-4,0
Валика Британія	1,0	10,0	9,1	2,5	2,2	-3,9	-4,4
Франція	7,2	-17,5	-20,9	-10,4	-5,0	-15,5	8,4
Італія	7,3	0,6	-1,2	-1,2	-9,4	-18,8	-21,7
Німеччина	9,4	0,7	6,3	1,3	2,0	2,5	-28,9
Австрія	13,4	-2,6	7,1	-5,0	2,4	2,5	-58,7
СРСР	1,9	13,9	-13,9	-23,7	11,3	18,7	-5,2
Японія	13,6	2,5	3,6	0,4	-1,0	1,3	-24,6

ду, що виконуватиме функції залучення та координації міжнародної допомоги. Принциповим моментом є те, що функціонування Трастового фонду повинно передбачати підтримку України здебільшого у формі грантів (допомоги без відшкодування), а не кредитів.

Щодо історичних прецедентів, то за планом Маршала для Європи 1948–1953 рр. 91 % американської допомоги надавалося у формі грантів.

План постконфліктної реконструкції для Боснії і Герцеговини на 1996–2004 рр. передбачав надходження 82 % міжнародної допомоги через грантове фінансування. В 1985–2015 рр. 20 країн із 35, в яких були збройні конфлікти, отримували допомогу з трастових фондів на безвідшкодовній основі [5].

На другому етапі відбудови країни фінансова та інвестиційна підтримка повинна бути спрямована саме на докорінну модернізацію економічної структури, зокрема промисловості, впровадження новітніх технологій. Доцільно задіяти кредитно-фінансові інструменти підтримки бізнесу. Зазначимо, що після II світової війни найбільш важливим аспектом плану Маршала для Європи була економічна реконструкція виробничого сектора.

За «планом Маршала» фінансувалося 143 програми постачання промислового обладнання до європейських країн. Крім того, надходження до «зустрічних фондів» у Європі використовувалися на здійснення державних інвестицій і програм розвитку промисловості. Зокрема, Інвестиційна програма, представлена у Парижі, передбачала закупівлю машин і обладнання для залізничних і сталеливарних підприємств, вугільних шахт, нафтопереробних підприємств, електростанцій, сільського господарства.

В той же час потрібно мати на увазі, що в другій половині 1990-х і на початку 2000-х років при відбудові Балканських країн міжнародні донори досить неохоче надавали пайове чи кредитне фінансування для закупівлі промислового обладнан-

ня і, натомість, фокусувалися на дрібних кредитах для поповнення обігових коштів підприємств. Така позиція за відсутності потужного внутрішнього банківського сектора не дозволяла перезапустити діяльність великих промислових підприємств, зупинених під час війни. Але чого дійсно потребували підприємства після завершення війни — це вливань капіталу, технологій та управлінських ноу-хау, які б зробили новий бізнес життєздатним. Тому в Україні при розробці плану післявоєнної розбудови економіки пріоритетна увага повинна приділятися питанням кредитної та інвестиційної підтримки, активізації приватних інвестицій у високотехнологічні галузі, інноваційну модернізацію деяких традиційних галузей, зокрема нафтопереробний комплекс, середній та малий бізнес.

В якості стратегічно важливих галузей економіки України можна виділити енергетичний комплекс, агропромисловий комплекс (за умови збільшення глибини переробки продукції та певних змін щодо спеціалізації), інноваційну металургію (виробництво вуглицево-нейтральної сталі), ІТ-сектор (створення стартап-акселераторів), машинобудування, військово-промисловий комплекс, нафтопереробку, видобування нафти і газу, хімічну і фармацевтичну галузь, біотехнології. При цьому програми з кредитної підтримки підприємств повинні мати належний фінансовий потенціал і передбачати кредитування інвестиційних потреб підприємств — їх модернізації та реструктуризації.

Виходячи з зазначеного для України актуальною є побудова ефективної системи прийому капіталу (СПК). Система прийому капіталу — це сукупність правових норм і інститутів, які втілюють державну політику щодо процесу інвестування, в тому числі залучення іноземних інвестицій.

СПК знаходиться у взаємодії із інвестиційним кліматом. СПК є одним з ключових параметрів інвестиційного клімату, проте відіграє і певну самостійну роль у

відношенні до нього, оскільки здатна змінювати зовнішнє і внутрішнє середовище інвестування.

Виходячи з досвіду післявоєнної відбудови Балканських країн в Україні за підтримки міжнародних донорів пропонують створити такі інститути: Агенція з гарантування інвестицій; Спонсорський трастовий фонд Багатостороннього агентства гарантування інвестицій (MIGA); Підприємницький фонд; Банк мікрофінансування [5].

Агенція з гарантування інвестицій була створена урядом Боснії і Герцеговини, її фінансування забезпечувалося Світовим банком. Агенція надавала гарантії для покриття політичних і воєнних ризиків фінансовим, торгівельним компаніям і банкам-нерезидентам, які кредитували оборотні активи або здійснювали інвестиції у місцеві підприємства. Іноземна компанія-кредитор чи інвестор самостійно визначала партнера (боснійське підприємство) і приймала на себе комерційні ризики від партнерства з ним.

Світовий банк і уряд гарантували виключно політичні та воєнні ризики за умови, що відповідні проекти сприяли інвестиціям у боснійську економіку та розширенню експорту. Гарантії діяли протягом трьох років від початку проєкту і поширювалися на всі корпоративізовані підприємства [5].

Спонсорський трастовий фонд Багатостороннього агентства гарантування інвестицій (MIGA) був створений з метою стимулювання іноземного інвестування в економіку Боснії і Герцеговини для сприяння її відновлення та розвитку. Фонд надавав іноземним інвесторам гарантії від політичних ризиків, що мали спонукати їх до створення нових підприємств.

Спонсорами фонду виступали країни — члени MIGA, які погоджувалися покривати політичні ризики приватних компаній (резидентів своїх країн), що здійснювали інвестиції в боснійську економіку.

Спонсорським трастовим фондом приймалися до розгляду проєкти, що оцінюва-

лися як економічно життєздатні, фінансово стійкі та екологічно здорові, а також сприяли збільшенню зайнятості, трансферту технологій та генеруванню експорту.

Фонд приймав на себе військові ризики, ризики громадських заворушень, валютні ризики [5].

Цікавою була практика створення за ініціативи Світового банку фонду венчурного капіталу для розвитку малого та середнього бізнесу.

Фонд був призначений для надання пайового фінансування та технічної допомоги боснійським підприємствам приватного сектору.

Виконуючи такі функції, Фонд мав доповнити собою фінансово-кредитні та інвестиційні інструменти, які вже були створені донорами.

Фонд управлявся австрійською компанією "Horizonte Venture Management", а МБРР і МФК були представлені в Інвестиційному комітеті фонду.

В рамках окремого проєкту Світового банку було засновано фінансову установу, яка перекредитовувала отримані від донорів ресурси малим і мікропідприємствам у Боснії та Герцеговині для початку їх діяльності.

Розмір кредитів зазвичай був меншим, ніж передбачалося стандартними умовами від боснійських банків, а ставки — більш низькими.

Отже, нові реалії, в яких опинилася Україна та її економіка, актуалізували питання побудови модерної економічної структури та відповідно її інвестиційного забезпечення.

Перш за все Україні необхідно мати сформовану візію щодо того, яку економіку необхідно і доцільно формувати у післявоєнний період, які галузі, складатимуть її основу у післявоєнний період. Основним критерієм, на нашу думку, повинен виступати інноваційний чинник, чинник модернізації виходячи із реалій глобальної конкуренції.

Наступний крок — це пошук інвестиційного забезпечення модернізації економічної системи.

У цілому відновлювальні процеси щодо економіки доцільно здійснювати за наступними напрямками: відновлення енергетичної, транспортної, промислової інфраструктури, природного середовища, житлового фонду; відновлення та

модернізація соціальної інфраструктури; відновлення, модернізація і розвиток інноваційних виробничих потужностей та проривних галузей економіки; посилення ринкових інституцій та жорстка антикорупційна політика.

Література

1. Данилишин Б. Як забезпечити економічне зростання в умовах війни // URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/3/697664/> (дата звернення: 26.06.2023).

2. Зверяков М.І. Формування моделі економічного розвитку в нових реаліях // Економіка України. 2022. № 8. С. 3–19.

3. Державна служба статистики України // URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.06.2023).

4. Новак І. Сприятливий інвестиційний клімат як фактор активізації інвестування в Україні // Вісник ТНЕУ. 2015. № 2. С. 18–27.

5. Богдан Т. Відбудова економіки: напрями, важелі, інститути // URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/> (дата звернення: 26.06.2023).

10.08.2023

Відомості про авторів:

Тодріна Інна Валеріївна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та маркетингу; Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова; Харків, Україна; inna_todrina@ukr.net; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1381-3281>

Євсєєв Сергій Євгенович — кандидат історичних наук, доцент, Голова Української асоціації суспільствознавців та педагогів; Харків, Україна; evseev.s1959@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0419-4100>

Освітній процес — конвеєр чи штучне виробництво?

Олексій Рязанцев

*Порядок найбільше допомагає ясному засвоєнню.
Марк Туллій Цицерон*

Протягом останніх десятиріч на ряду з змінами у різних сферах та галузях у вищих Україні відбувались значні зміни в організації навчального процесу, такі як впровадження Болонської системи навчання, прийняв новий перелік галузей знань і спеціальностей [1], прийнято Закон про освіту та Закон про вищу освіту [2] тощо. Однією з змін, що суттєво відрізняє сучасну українську систему освіти від її радянського періоду, є її комерціалізація. Глобалізація в усіх сферах економіки та суспільного життя не оминула й освітній простір: «... останні десятиліття характеризуються модернізацією всього суспільства і вищої освіти, зорієнтованої на розвиток ринкових відносин. Посилення комерціалізації в освітній сфері — проблема сучасності» [3]

Дебати навколо комерціалізації освіти в різних країнах світу точаться вже багато років й можна знайти багато поглядів на цей процес як «за» так й «проти», існують різні моделі реалізації цього підходу; посилення комерційної складової спонукало до появи таких термінів як «академічний капіталізм» [4], «підприємницький університет» [5]. Проблема комерціалізації освіти протягом останніх десятиліть набула нового рівня, одним з аспектів якого стало залучення до процесу нових регіонів й країн, Україна не стала виключенням.

Як зазначається в [6], «освіта завжди була особливою функцією суспільства й держави, спрямованою на формування і розвиток соціально-значущих якостей

кожної людини як члена суспільства і громадянина держави» та «сучасна освіта передбачає відкритість майбутньому... й надання освітньому процесу творчого характеру...» З іншого боку, маємо: «комерціалізація вищої освіти дає можливість вищим навчальним закладам розвивати нові форми навчання, досліджувати та впроваджувати нові технології та види освітньої діяльності, створювати нові можливості для отримання здобувачами освіти нових навичок, вмінь, знань та компетентностей. Проте, сьогодні комерціалізація вищої освіти в Україні відбувається, в основному, шляхом збільшення плати за навчання» [7].

Останніми роками в багатьох країнах Західної Європи переглядають ставлення до університетів та почали розглядати їх як «підприємства з виробництва знань та освітніх послуг» [8]. Вважати університет виробничою організацією, а здобувачів освіти споживачами у 1985 р. було запропоновано канцлером Бірмінгемського університету Алексом Джаратом [9].

Серед аргументів «за» можна навести таке: «... платна освіта — це створення паралельного інституціонального середовища, в якому ринкові механізми забезпечать ефективну взаємодію між ключовими агентами — виробниками (в особі установ вищої школи), споживачами (в особі студентів) і замовниками (домогосподарствами, працедавцями) освітніх послуг, а також регулятором (в особі держави)» [10].

В статті не будемо розглядати та порівнювати моделі комерціалізації вищої освіти, які вже застосовуються або тільки починають свій шлях, а приділимо увагу деяким, пов'язаним з цим явищем, організаційним питанням.

скільки існує точка зору на навчальний заклад як на підприємство, метою статті є погляд на питання комерціалізації з такого боку: як будь-яке комерційне підприємство шукає шляхи розширення асортименту продукції, яку випускає, або набору послуг, що надає споживачу, освоєння нових ринків збуту та розширення наявних, одночасно намагаючись при цьому знизити видатки, так само у освітній сфері крім підвищення якості надання освітніх послуг постійно ведеться робота з пошуку шляхів фінансування діяльності та зниження видатків,

Також поглянемо на проблеми організації освітнього процесу на стадії набуття професійних знань за обраним напрямком з таких позицій: доносити інформацію до споживача як одно ціле, тобто здобувач набуває знань, вміння та навичок не шляхом вивчення деякої кількості окремих дисциплін, а вивчаючи по суті одну (або дві) фахову, яка охоплює усі відомості. Таке поєднання дозволяє представити обраний фах як цілісне середовище.

У творі «Дослідження про природу та причини багатства народів» [11] Адам Сміт висунув теорію з розділення праці, яке дозволяє суттєво підвищити продуктивність виробництва, суттєво збільшити обсяги випуску та знизити видатки на виробництво одиниці продукції. Якщо ми будемо розглядати заклад освіти як підприємство, яке має приносити прибуток, то є цілком можливим застосування до нього такого самого підходу. Звісно, «звуження» спектру дій окремого співробітника закладу вищої освіти може стати наслідком поєднання ряду факторів організації навчального процесу.

Продуктом освітнього закладу є надання освітніх послуг — особливого продукту, якість, а відповідно й цінність якого суттєво залежить від послідовності та форми

«донесення» до споживача — здобувача освіти. Розглянемо таку ситуацію. У випадку, якщо існує потік, якому викладається навчальна дисципліна, і означений потік складається з значної кількості груп, можна спостерігати таку картину: для академічної групи здобувачів освіти лекційні заняття проводить один викладач, практичні — другий, лабораторні (за наявності) — третій. Такий стан речей потребує чіткої узгодженості дій між усіма викладачами для забезпечення послідовності у викладанні матеріалу навчальної дисципліни. Ця послідовність досягається дотриманням плану занять, передбачених освітньою програмою спеціальності, навчальним планом, програмою навчальної дисципліни. І якщо освітню галузь розглядаємо як будь-яку іншу галузь виробництва, такий підхід аналогічний роботі конвеєра на виробництві, де на кожному етапі над виробом здійснюється та чи інша технологічна операція — в нашому випадку здобувачу передаються знання, вміння та навички. Виходить, що кожен викладач окремо дотримується плану, так би мовити, «свої частини», не озираючись на дії інших, маючи на увазі, що інші вчиняють так само, й в кінцевому рахунку маємо отримати злагоджену роботу всієї системи з гарантованим прогнозованим якісним результатом.

Якщо в умовах масового виробництва товарів конвеєрне виробництво є найбільш вигідним, то у процесі надання освітніх послуг ситуація складніша: отримувач освітніх послуг є живою людиною, активним учасником процесу, а не пасивним приймачем того, що надходить, але мова навіть не про це. Якщо кожен з робітників «освітнього конвеєру» чітко та якісно виконує свою роботу в умовах описаного «масового» надання освітніх послуг, втрачається можливість враховувати індивідуальні особливості не те що окремого здобувача освіти, а навіть особливості невеликої групи, що може датися в знаки при набутті компетентностей за обраним напрямком. Навіть за наявності детально пророблених

планів не завжди можна зробити висновок стосовно повноти висвітлення того чи іншого питання. Так, існують підручники, посібники та конспекти лекцій, але друкована праця та «живе викладання» матеріалу не одне й те саме — це очевидно. При написанні друкованої праці основний аспект — це послідовність викладення матеріалу та відсутність безпосереднього зворотного зв'язку з споживачем інформації. Під час живого викладання, неважливо якого заняття — лекційного, практичного, інших видів — є можливість відслідковувати реакцію слухачів та одразу коригувати об'єм інформації, форму її подання та час, потрібний для цього. Під потрібним часом слід розуміти не загальну кількість годин, відведених на вивчення теми чи питання, оскільки це зарегульовано навчальним планом, а розподіл часу між питаннями, що розглядаються в рамках певної теми, певного блоку.

Будь-який навчальний контент — підручник, навчальний посібник, презентація, відеоролик — розрахований на середньостатистичного користувача, який має мати базис знань для ефективного сприйняття наданої інформації. Якщо треба, споживач інформації перечитує або переглядає деякі моменти або, коли цього недостатньо, шукає альтернативне джерело інформації за тією самою темою або пропускає відому йому інформацію. Живе викладання матеріалу має перевагу миттєвого зворотного зв'язку з аудиторією, який показує ступінь «підготовленості ґрунту» для засвоєння нового матеріалу, що дозволяє регулювати подачу матеріалу, пришвидшувати або уповільнювати цю подачу та робити відповідні відступи, звертати увагу на вже відоме, застосовувати аналогії, наводити додаткові приклади, залучати до обговорення та дискусій.

Врахування суб'єктивного аспекту підготовленості слухачів до сприйняття нової інформації при виготовленні такого навчального контенту як презентація потребує в окремих випадках невелику, а в деяких значну надлишковість, тобто

об'єм інформації, який може бути використаний або невикористаний. Так звана надлишковість інформації, яку завчасно слід розмістити у навчальному контексті, може бути обумовлена варіантами різних реакцій здобувачів на відомості, які обумовлені наявними знаннями та власним досвідом здобувачів, наочністю прикладів тощо.

Ще неодноразово спостерігалось при викладанні, наприклад, одного й того самого матеріалу в різних академічних групах. Також розбіжності виникають при асинхронному навчанні, причому навіть при достатній самостійній роботі здобувачів освіти, оскільки вони можуть користуватися різними джерелами, що висвітлюють одні й ті самі питання та теми, але подача інформації різна.

З урахуванням сучасного тренду студентоцентричного та компетентнісного підходу організації освітнього процесу навчальне заняття не може виглядати як монолог викладача, а має підпорядковуватись інтересам та устремлінням здобувачів освіти.

Дотримання плану є невід'ємним елементом процесу, але при цьому залишається незмінною кінцева мета — як варіант, дослідження певного питання, теми або блоку тем; під впливом здобувачів викладачем можуть бути обрані різні шляхи досягнення мети. Навіть у випадку недосягнення на сто відсотків одного з пунктів плану заняття — головна мета навчання полягає не «заповнити» здобувачів знаннями та інформацією, а надати їм навички обробки отриманої інформації, розвинути здібності робити вірні висновки, розуміти, яких відомостей не достає для цього, визначати як отримати відсутню інформацію та напрямки ефективного застосування отриманих знань та набутих навичок.

Будь-які зміни в країні, регіоні або галузі призводять до зникнення одних професій та спеціальностей та появи нових або до підвищення престижу одних та зниження привабливості інших, що проявляється у скороченні числа здобу-

вачів вищої освіти та зміні викладацького складу.

В такому випадку може виникнути ситуація іншого характеру — в групі здобувачів один викладач проводить не тільки усі види занять з дисципліни, а й викладає, наприклад, декілька споріднених дисциплін. Це дає змогу більш ефективно пов'язувати інформацію, що надається в рамках викладання однієї дисципліни, з матеріалом іншої.

скільки фахові дисципліни стосуються окремої галузі, деякі питання потрапляють до переліку тих, що висвітлюються більш ніж в одній навчальній дисципліні. Формуючи індивідуальну освітню траєкторію (ІОТ), здобувачі можуть обирати навчальні дисципліни на власний розсуд, в залежності від набору обраних дисциплін, в одному випадку (ІОТ окремого здобувача освіти) повторення буде, а в іншому — ні. Якщо слідувати зазначеній «конвеєрній» системі — продовжуємо надавати інформацію згідно з планом; якщо враховувати інтереси та наявні знання здобувачів — замість простого повторення даємо додаткову інформацію за тією ж темою, доповнюємо прикладами, розглядаємо інші можливі варіанти явища або процесу.

Останніми роками країна наряду з усім світом потерпає від потрясінь, спочатку карантинні обмеження через COVID-19, потім — повномасштабне вторгнення росії в Україну. Наслідки цих подій не оминули й сферу освіти. З одного боку це дало значний поштовх для розвитку та впровадження нових підходів, методів та технологій у системі освіти на всіх її рівнях, з іншого — позбавило деяких важливих моментів. Протягом попередніх років опанувались та використовувались різні програмні продукти та платформи, що дають можливість продовжувати навчальний процес, такі як Moodle, Microsoft Teams, Google Classroom, Zoom та ін. Але кожен з програмних продуктів має як переваги, так й недоліки, можливості та обмеження. Так, один добре підходить для здійснення навчального процесу, наприклад, з

вивчення технічних дисциплін, інший — гуманітарних.

Реалії життя, які обумовили в Україні дистанційну форму навчання, позбавили такого важливого аспекту навчального процесу як лабораторні роботи, важливі для опанування, наприклад, технічних дисциплін та набуття відповідних компетентностей. Незважаючи на загальні тенденції щодо впровадження нових навчальних платформ таких, як віртуальні лабораторії або стимулятори, згадані ресурси дозволяють проводити роботи здебільше з фундаментальних дисциплін (фізика, хімія, біологія тощо), й не дають можливості розглядати питання, притаманні спеціальним дисциплінам. Навіть за можливості використання фахово спрямованого симулятора або спостереження за виконанням лабораторної роботи у запису або у форматі стриму, це зовсім не те саме, що її виконання власноруч або у безпосередній присутності при виконанні.

Вища освіта в незалежній Україні проходила різні етапи розвитку, зазнавала різних трансформацій: змінювались переліки спеціальностей, набір та назви навчальних дисциплін, створювались нові навчальні плани тощо. Однією з змін стало обмеження кількості навчальних дисциплін у семестрі, що спричинило об'єднання суміжних дисциплін. Організація освітнього процесу у сучасних закладах вищої освіти базується на компетентнісному підході, що передбачає набуття здобувачами відповідних компетентностей, й в такому випадку може бути доцільним «стирання» границь між різними фаховими дисциплінами на старших курсах, які охоплюють частини галузі або напрямку, як це зазначалось вище. Можна заперечити, що «звалення» до купи — не найкраще рішення, але це дозволяє уникнути проведення границь між питаннями, які цілком логічно можуть бути віднесені до сфер інтересів різних дисциплін, в тому числі повторення інформації.

Ми розглядали один з аспектів комерціалізації освіти — технічну, організацій-

ну її сторону — перетворення процесу надання освітніх послуг на потік, одним з елементів якого є розділення праці, й дійшли висновку, що наряду з можливими зниженнями витрат часу та ресурсів на підготовку окремого здобувача це може негативно відбиватись на якості підготовки майбутніх фахівців. Зменшення кількості здобувачів, з якими одночасно працює викладач, веде до очевидного зростання плати за навчання кожного окремого здобувача, тому слід продовжувати шукати шляхи досягнення «золотої середини», тобто таких форм організації навчального процесу, за яких при помірних видатках буде забезпечено можливість надавати та отримувати якісні освітні послуги.

Література

1. *Постанова КМУ від 29.04.2015 р. №226 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів освіти»* / [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>
2. *Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII* / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
3. *Кльов М.В.* Комерціалізація вищої освіти: характерні риси та тенденції розвитку // *Грані*. 2014. № 5. С. 85–91. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2014_5_18
4. *Ylijoki O.-H.* Entangled in Academic Capitalism? A Case-study on Changing Ideals and Practices of University Research // *Higher Education*. 2003. Vol. 45, no 3. P. 307–335.
5. *Schulte P.* The Entrepreneurial University: a Strategy for Institutional Development // *Higher Education in Europe*. 2004. Vol. 29, no 2. P. 187–193.
6. *Сисоєва С.О., Кристончук Т.Є.* Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навч. посіб. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
7. *Дурихіна О.В.* Комерціалізація вищої освіти України в сучасних умовах розвитку // *Тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. з проблем вищої освіти і науки «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу»*. 4–5 листопада 2021 р., м. Житомир [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/1merged.pdf#page=21>
8. *Тимошенко І. В., Мороз С. Е., Калашник О. В.* Комерціалізація вищої освіти: баланс між перевагами та ризиками // *Бізнесінформ*. 2021. № 6.
9. *History of the university in Europe*; ed. by Ruegg W. Vol. 4. Cambridge, 2002–2011. 661 p.
10. *Лавринович О. А.* Комерціалізація вищої освіти: соціальні наслідки та ціннісні виміри // *Вісник Черкас. ун-ту*. 2014. № 31 (324).
11. *Smith Adam.* An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Edited by S.M. Soares. MetaLibri Digital Library, 29th May 2007. Режим доступу: https://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf

10.08.2023

Відомості про автора:

Рязанцев Олексій Іванович — кандидат технічних наук, доцент, кафедра водопостачання, водовідведення та очищення вод; Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова; Харків, Україна; e-mail: ryazantsev_ai@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6676-2302>

«Необхідні» порушення демократії при режимі воєнного стану в Україні

*Олександр Олійник,
Олена Солошенко*

Повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року обумовило зміни в правовому полі України. Разом із прийняттям Указу Президента «Про введення воєнного стану в Україні» вступив в силу Закон «Про правовий режим воєнного стану». У відповідності до ст. 1 цього Закону: «Воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [7].

Мета статті: обґрунтувати доцільність та необхідність обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в період дії воєнного стану через призму історичного аналізу формування «надзвичайного» законодавства держав на теренах українських земель.

Аналіз теоретичних розробок нормативно-правового регулювання інституту адміністративно-правового режиму воєнного стану, зокрема обмеження прав

і свобод громадян в умовах війни через призму міжнародного досвіду, проблеми здійснення та захисту цивільних прав, законодавча основа здійснення державної політики в умовах війни, ґрунтовно досліджувались науковцями і висвітлені в монографіях [8].

Вимушені «необхідні» порушення демократії стали частиною режиму воєнного стану в Україні. Питання практичної реалізації принципів народовладдя, запровадження комендантської години, використання вогнепальної зброї, діяльність поліції в умовах воєнного стану та інші прояви обмеження прав і свобод громадян під в воєнний період є нагальними і отримали всебічне висвітлення в матеріалах конференцій [15] та окремих дослідженнях [14].

Гучасні конституції переважної більшості країн світу передбачають існування двох режимів здійснення державної влади — звичайний, який характеризується відсутністю обмежень у правовому регулюванні поведінки громадян та діяльності юридичних осіб, а особливий (надзвичайний та воєнний), для якого є характерним застосування нових організаційно-правових форм діяльності державної влади, обмеження прав і свобод людини та громадянина, посилення ролі військових формувань. При цьому під особливим державно-правовим режимом розуміється специфічний вид правового регулювання суспільних відносин, який характеризується наявністю особливого, відмінного від звичайного, правового статусу людини, юридичних

осіб та органів державної влади, має тимчасовий, чітко регламентований характер, вводиться у разі наявності як зовнішньої, так і внутрішньої загрози для нормального функціонування держави та лише за підстав передбачених у відповідному законодавстві як крайній захід для нормалізації обстановки в державі та відновлення правопорядку.

Врегулювання суспільних відносин, які виникають під час дії надзвичайного режиму, здійснюється за допомогою «надзвичайного» законодавства, існування якого є невід'ємною частиною правової держави.

Розглянемо історичний розвиток «надзвичайного» законодавства держав на теренах українських земель. Практика надання органу державної влади надзвичайних повноважень відома світу вже давно. Але довгий час введення воєнного стану в державі асоціювалося з певною формою диктату. Ще за часів, коли більшість українських земель були у складі Великого князівства Литовського, певні елементи інституту воєнного стану та надання у зв'язку з цим надзвичайних повноважень влади, висвітлювалося ще в Литовських статутах [21, с.60–122], а саме в тексті II Волинського Статуту вказуються деталі запровадження воєнного стану (порядок мобілізації, звільнення від неї певних категорій, порядок прибуття до війська, призначення командного складу), а також перелічувалися злочинні дії, за які передбачалося покарання за законами надзвичайного часу (зрада, залишення поля бою, неявка до війська тощо) [20, с.134].

Пізніше, коли Лівобережжя, Слобожанщина та Запорізька Січ перебували у складі Російської імперії, певні ознаки надзвичайних повноважень гетьмана українських земель знайшли також своє відображення в «Пактах та конституційних законах та вольностях Війська Запорізького між ясновельможним паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, та між старшиною, полковниками Війська Запо-

різького» 1710 р. [2, с. 72–76]. Таким чином, можна сказати, що і Литовські статуту й Конституція Пилипа Орлика містили в собі певні елементи воєнного стану.

З другої половини XIX ст., коли більшість українських земель була захоплена Російською імперією, тільки почали з'являтися елементи державницьких інституцій, що влада монарха не є абсолютною, а повинна бути обмежена законодавчим та виконавчим органами. Слід звернути увагу, що на той час органи влади Російської імперії переважно застосовували режим воєнного стану, навіть у разі виникнення внутрішніх заворушень.

Загострення політичних, економічних, соціальних та інших протиріч стало передумовами прийняття акту, який би регулював суспільні відносини під час виникнення надзвичайного та воєнного стану. За цих умов у серпні 1861 р. російським імператором Олександром II було затверджене Положення «Про правила на випадок оголошення будь-яких місцевостей Західних губерній на воєнному стані» [16]. У місцевостях, оголошених на воєнному стані, призначався спеціальний «військовий начальник», якому делегувалися повноваження щодо запровадження репресивних та інших режимних заходів, у тому числі тримання мешканців регіону у повній покірності, перешкоджання підбурюванню або виявам неповаги до уряду та місцевої влади; видалення у примусовому порядку іноземців, які не мали легітимного права на проживання й інших підозрілих осіб; притягнення до кримінальної відповідальності громадян, які сприяли переховуванню цих осіб. Змінювалася підсудність і цивільних осіб — у разі запровадження особливого правового режиму розгляд усіх справ про скоєні ними злочини й інші правопорушення переходив до юрисдикції військових судів.

У вересні 1861 р. також було видано акт російського імператора про застосування військових підрозділів для «екзекуційного зайняття міст, містечок та селищ у західних губерніях» спеціальними «команда-

ми» для приборкання безладів [17]. У цьому документі містилося й певне застереження, що застосування сили дозволялося лише тоді, коли були вичерпані усі інші можливості для мирного врегулювання конфлікту та умиротворення бунтівників (за допомогою авторитетних громадян і священників). Упродовж наступних років вищою владою Російської імперії неодноразово запроваджувався воєнний стан у місцевостях, де виникали заворушення, спричинені соціально-економічними і політичними факторами.

Поступово виникла потреба в прийнятті єдиного правового документу, який врегулював би запровадження особливих правових режимів. Таким актом було Положення «Про заходи щодо охорони державного порядку та громадського спокою» від 14 серпня 1881 р. [11, с.190], і саме з цього часу можна говорити про виникнення інститутів надзвичайного та воєнного стану в імперії. Це положення було прийняте як тимчасовий акт строком на три роки, але внаслідок загострення соціальних протиріч діяло до лютого 1917 р. Слід підкреслити, що Положення не містило визначення надзвичайного та воєнного стану.

Національно-визвольна революція в Україні 1917–1920 рр. призвела до прийняття ряду актів, які були направлені на стабілізацію соціальної та воєнної ситуації, що склалася. Одним із таких актів була Конституція Української Народної республіки від 29 квітня 1918 р. [17]. В ній в розділі VIII «Про тимчасове припинення громадських свобод» були визначені випадки обмеження прав і свобод громадян, внаслідок виникнення війни або внутрішніх соціально-політичних протистоянь. Але при цьому, у ст. 19 Конституції були визначені права особи, які не могли бути порушені ні за яких умов. До таких прав відносились: право на життя, право на повагу особистої гідності, право на таємницю листування та деякі інші права [1, с. 143–147].

У перші роки існування більшовицької влади, через загострення політичної

боротьби, що було в їх ідеології, «надзвичайне» законодавство було об'єктивно необхідним. Одним із таких актів була Постанова Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів СРСР від 3 квітня 1925 р. «Про надзвичайні заходи охорони революційного порядку» [9]. В цій постанові під надзвичайними заходами розумілася сукупність державних заходів щодо захисту державної та громадської безпеки шляхом надання апарату управління додаткових адміністративних повноважень [2, с. 75].

Далі пішли законодавці тогочасної УСРР. У цьому ж році вони прийняли Постанову ВУЦВК та РНК УСРР «Про винятковий стан» [10]. Замість воєнного, надзвичайного стану був використаний термін винятковий стан. Таким чином можна зрозуміти, що як і в інших сферах більшовики використовували нові терміни, замість загальноживаних міжнародних.

У післявоєнні роки законодавство про надзвичайний стан не отримало достатнього розвитку. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 листопада 1962 р. було скасоване Положення «Про надзвичайні заходи охорони революційного порядку» [1, с. 144].

Гвій подальший розвиток законодавство про надзвичайний стан отримало лише після 1 грудня 1988 р., коли Верховна Рада СРСР прийняла Закон «Про зміни і доповнення Конституції СРСР» [3]. Ці зміни передбачали право Верховної Ради СРСР вводити крім воєнного ще надзвичайний стан для захисту СРСР та безпеки його громадян.

Закон СРСР «Про правовий режим надзвичайного стану» від 3 квітня 1990 р. вже більш детально регламентував мету введення цього інституту, містив виключний перелік надзвичайних заходів, які могли бути застосовані у випадку запровадження надзвичайного стану [4]. Але, все ж таки, зазначений закон містив в собі багато прогалин. Так, наприклад, не були визначені гарантії прав і свобод особи, не був визначений строк дії такого режиму, не визначалося коло прав, які не могли

бути порушені навіть за умови введення надзвичайного стану.

Після проголошення незалежності в Україні було ухвалено низку законодавчих актів, спрямованих на врегулювання особливих правових режимів. Зокрема, у червні 1992 р. було прийнято закон з питань надзвичайного стану [5]. У березні 2000 р. був ухвалений новий Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» діючий на сьогодні, який багато в чому дублював попередній, але містив і нові положення. Водночас, законодавче врегулювання режиму воєнного стану відбулося лише у квітні 2000 р. з прийняттям відповідного закону, який як відомо був радикально оновлений і прийнятий у новому акті у 2015 р. після початку гібридної війни РФ проти України у 2014 р.

Тже, після історичного екскурсу проаналізуємо права та свободи людини і громадянина, які обмежуються в умовах воєнного стану. Так, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями: ст. 30 «Кожному гарантується недоторканність житла», ст. 31 «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції», ст. 32 «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя», ст. 33 «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України», ст. 34 «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір», ст. 38 «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», ст. 39

«Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації», ст. 41 «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», ст. 42 «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом», ст. 43 «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею», ст. 44 «Право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів», ст. 53 «Кожен має право на освіту» Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану...» [19]. В ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» визначено 25 заходів правового режиму воєнного стану, які обґрунтовують та пояснюють зміст обмеження прав і свобод за вищезначеними статтями. Наприклад, під час війни передбачено «примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка» (п.4, ст.8) [7].

Ст. 41 Конституції України зазначає, що «ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [12]. Дана ситуація регулюється Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилу-

чення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», який визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. В ст. 1 Закону надано визначення термінів: «примусове відчуження майна — позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості; вилучення майна — позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [6]. У відповідності до ст. 3 встановлюються способи примусового відчуження або вилучення майна. Наголошуємо, що рішення про примусове відчуження майна може прийняти виключно військове командування з погодженням з органом місцевого самоврядування в залежності від проведення бойових дій на цій території. Варто сказати про те, що поліція, сили Територіальної Оборони, окремі військові не можуть примусово, без відповідного рішення Військового командування, без належного документарного оформлення вилучити приватне майно громадян. Важливим є те, що про примусове відчуження або вилучення майна складається акт. Бланк акта про примусове відчуження або вилучення майна виготовляється за єдиним зразком, затвердженим Кабінетом Міністрів України. Саме в ст. 7 визначаються вимоги до акта про примусове відчуження або вилучення майна. Також передбачена компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану (ст. 11) [6].

Крім того, Цивільний кодекс України (ст. 353, ч.2) встановлює, що в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості, а у разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно, одночасно вона зобов'язується повернути грошову суму або річ, яка була нею одержана у зв'язку з реквізицією, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна [22].

Таким чином, в час воєнного стану допускається обмеження права приватної власності щодо примусового відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності.

Пункт 5, ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» серед заходів правового режиму воєнного стану визначає «запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування», п. 6 ст. 8 вказує на особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів [7]. Такі заходи є правовою підставою обмеження ст. 33 Конституції України та регулюються Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан» [18].

Крім того, ст. 8 Закону «Про правовий режим воєнного стану» серед інших визначає наступні заходи правового режиму воєнного стану: запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період

дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану (п. 2); перевіряти документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян (п. 7); проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони (п. 19); запроваджувати у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами (п. 20) [7].

Варто зазначити, що в умовах повномасштабної війни обмеження основних прав і свобод у виборчому процесі, проведення референдуму, право на страйк, участь у мітингах, масових заходах, не є тими правами, на нашу думку, обмеження яких за умов воєнного стану, має важливе значення для громадян України.

Історичний аналіз формування «надзвичайного» законодавства державами, які існували на теренах українських земель свідчить, що обмеження прав і свобод авторитарними й тоталітарними державами носить більший характер, не має меж і кордонів, і системи протидії законній сваволі державного примусу. В той же час воєнний стан демократичної України несе більш законний характер й чіткі межі, строки застосування і помірковані обмеження для громадян України. З іншого боку, все ж таки відбувається порушення демократії та її прав та свобод. Це відбувається у зв'язку з самою природою понять війна, держава, які завжди призводять до порушення і обмеження демократичних прав особи.

Таким чином, обмеження прав і свобод людини і громадянина та прав і інтересів фізичних та юридичних осіб в межах конституційних норм будь-якою демократичною державою є обумовленою складовою частиною особливого правового режиму в період дії воєнного стану.

Література

1. Басов А.В. Історичний аналіз формування законодавства про надзвичайний стан на українських землях у XV–XX століттях // *Право і безпека*. 2005. № 6. С. 143–147.
2. Братель О.Г. Надзвичайні ситуації в історичному аспекті // *Вісник ун-ту внутр. справ*. 2000. № 10. С. 72–76.
3. Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік № 9853-ХІ від 01.12.88 «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) СРСР» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v9853400-88#Text>
4. Закон СРСР «Про правовий режим надзвичайного стану» від 3 квітня 1990 р. // URL: <http://zaki.ru/pagesnew.php?id=1736>
5. Закон України «Про надзвичайний стан» від 16.03.2000 р. // ВВР. 2000. №23. ст. 176 (не діючий).
6. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» // *Голос України* від 12.06.2012р. № 106.
7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» // *Голос України* від 10.06.2015р. №101.
8. *Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану* : кол. моногр. : у 4 т. / Ін-т законодавства Верховної Ради України ; заг. ред. Р. О. Стефанчук, І. М. Мищак, Л. А. Савченко. Київ : Людмила, 2022; Кузніченко С.О., Голуб В.О. Воєнний стан: закордонний досвід та українська модель (досвід комплексного дослідження). Київ : Видав. дім «Гельветика», 2019. 244 с.; Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану ; за ред.: Є. О. Харитоновна, О. І. Харитонової, К. Г. Нєкіт. Одеса : Фенікс, 2023. 336 с.
9. *Збірник Законів СРСР 1925 р.*, № 25, арт. 167.
10. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1925 рік*. Відділ 1. Ч. 80–105.pdf/27 // URL: <https://uk.wikisource.org/wiki/Стор.:>

Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1925 рік. Відділ 1. Ч. 80–105.pdf/27

11. *Історія держави і права України* : підручник / С. Д. Гусарев, В. К. Антошкіна, О. О. Сердюк та ін. Донецьк : Юго-Восток, 2014. 535 с.

12. *Конституція Української Народної Республіки* (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) URL.:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>

13. *Конституція України* // *Голос України* від 13.07.1996 р. № 128.

14. *Лазарев В.В., Малиновська Т.М.* Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні // *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*. Харків, 2022. С. 71–73; Михайлов М. Безпосередня демократія в умовах воєнного стану: шляхи реалізації права народу на владу // *Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права. Актуальні проблеми правознавства*. 2022. 2 (30). С. 13–18; Шило С.М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану // *Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія Право*. Вип. 74. Ч. 2. С. 86–93.

15. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір* // *Матеріали наук.-практ. онлайн-заходу*. 29 квітня 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 313; *Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти* // зб. тез доповідей IV Міжнар. наук.-практ.

конф. (наук. електрон. вид.), 25 жовтня 2022 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. 360 с.

16. *Полное собрание Законовъ Российской имперіи. Собрание второе. Томъ XXXVI. Отделение второе*. 1861. Отъ № 37191–37826. Санкт-Петербургъ. Типографія II Отделенія Е.Н.В. Канцеляріи. 1863. С. 225–226.

17. *Полное собрание Законовъ Российской имперіи. Собрание второе. Томъ XXXVI. Отделение первое*. 1861. Отъ № 36490–37190. Санкт-Петербургъ. Типографія II Отделенія Е.Н.В. Канцеляріи. 1863. С. 266–275.

18. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан»* // *Урядовий кур'єр* від 26.01.2022 р. №15.

19. *Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»* // *Голос України* від 24.02.2022 р. № 37.

20. *Філінюк І. Г.* Військове судочинство доби Великого князівства Литовського // *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Юрид. л-ра, 2009. Вип. 49. С. 132–138.

21. *Хрестоматія з історії держави і права України* : навч. посіб. : у 2 т. ; за ред. В.Д. Гончаренко. Київ : Ін Юре, 1997. 656 с.

22. *Цивільний кодекс України* // *Голос України* від 12.03.2003 р. № 45.

10.08.2023

Відомості про авторів:

Солошенко Олена Михайлівна — кандидат історичних наук, доцент; кафедра теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін; Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди; Харків, Україна; soloshenkoelena@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2877-0237>

Олійник Олександр Миколайович — кандидат юридичних наук, доцент, кафедра теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін; Харківський національний педагогічний університет ім. Г.Сковороди; Харків, Україна; oleynik.oleks@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8382-9751>

Інноваційні технології у ландшафтному дизайні: збереження навколишнього середовища та створення комфортного простору у післявоєнний час

Владислав Тесленко

Ландшафтний дизайн є важливою галуззю архітектури, яка ставить своїм завданням створення гармонійного простору між людиною та природою. З поширенням міських територій та їх забрудненням виникає необхідність у збереженні навколишнього середовища та створенні комфортного простору для мешканців. Тому використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні стає актуальним напрямком дослідження.

Метою роботи є визначення основних інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, їх вплив на збереження навколишнього середовища та створення комфортного простору. Також метою є аналіз позитивного та негативного впливу інноваційних технологій на ландшафтний дизайн та визначення можливостей їх подальшого використання.

Основні завдання:

1. Розгляд сучасних тенденцій у ландшафтному дизайні та їх вплив на збереження навколишнього середовища.
2. Аналіз інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, таких як використання зелених технологій, водних елементів, стін з живими рослинами тощо.
3. Розгляд впливу ландшафтного дизайну на здоров'я людей та створення комфортного простору для їх відпочинку та розваг.
4. Розгляд практичних прикладів використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, що забезпечують

збереження навколишнього середовища та створення комфортного простору.

Ландшафтний дизайн — це процес створення привабливого та функціонального ландшафту за допомогою використання різноманітних елементів, таких як рослини, водні елементи, структурні та неструктурні елементи, дорожні системи, декоративні вироби та інші. Цей процес передбачає планування, розробку, виконання та догляд за об'єктом ландшафтного дизайну.

Інноваційні технології в ландшафтному дизайні охоплюють різні аспекти, включаючи:

1. Зелені технології — використання рослин у ландшафтному дизайні з метою збереження екологічної стабільності та біорізноманіття. Зелені технології можуть включати в себе використання місцевих та адаптованих до кліматичних умов рослин, створення екологічних систем водовідведення та збереження води, застосування енергоефективних методів догляду за рослинами та інші.
2. Водні технології — використання водних елементів у ландшафтному дизайні з метою створення естетичного та функціонального простору. Водні технології можуть включати в себе створення озер, ставків, фонтанів, каскадів, річок, а також застосування систем збереження та очищення води.
3. Технології живих стін — використання живих рослин для створення стін та

інших елементів у ландшафтному дизайні. Живі стіни можуть бути використані для зменшення впливу міської забудови на довкілля, а також для збереження енергії та покращення якості повітря. Живі стіни можуть бути створені з різноманітних рослин, включаючи вертикальні сади, мохи та лишайники.

4. Технології «розумних» систем — використання сучасних технологій для покращення ефективності та якості ландшафтного дизайну. Ці технології можуть включати в себе використання сенсорів та автоматизованих систем поливу та догляду за рослинами, систем відслідковування та контролю водного ресурсу, систем енергозбереження та управління освітленням.

Використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні є дуже важливим для збереження природних ресурсів та створення комфортного простору для життя людей. Ці технології дозволяють створювати більш екологічно стабільні та енергоефективні об'єкти ландшафтного дизайну, що забезпечує підвищення якості життя в містах та інших населених пунктах.

Застосування зелених технологій, таких як використання місцевих та адаптованих до кліматичних умов рослин, створення екологічних систем водовідведення та збереження води, дозволяє знижувати вплив на довкілля та зберігати біорізноманіття.

Використання водних технологій дозволяє не тільки створювати естетичний простір, але й забезпечувати збереження водних ресурсів та покращувати якість води. Наприклад, створення водних садів та біотехнічних озер дозволяє очищати стічні води від забруднень та забезпечувати збереження водних ресурсів. Крім того, інноваційні технології «розумних» систем дозволяють ефективно використовувати воду, контролювати її рівень та якість, а також забезпечувати її економне використання.

Інноваційні технології також можуть бути використані для створення ком-

фортного простору для людей. Наприклад, застосування систем управління освітленням та контролю за звуком дозволяє забезпечити комфортні умови для проживання та відпочинку людей. Крім того, створення зон відпочинку з використанням інноваційних технологій, таких як «розумні» меблі та елементи декору, дозволяє створювати простір, який сприяє відновленню та релаксації.

Екологічні вимоги до ландшафтного дизайну передбачають створення просторів, що відповідають природному ландшафту та підтримують екосистеми. При цьому важливо враховувати місцеві особливості, кліматичні умови та використовувати місцеві ресурси.

Інноваційні технології в ландшафтному дизайні можуть бути спрямовані на збереження природних екосистем. Одним з прикладів таких технологій є використання автополиву, який дає змогу забезпечувати вологою рослини без зайвої витрати води та запобігає пересиханню ґрунту. Також можуть бути використані матеріали та рослини, що мають низький коефіцієнт викидів CO₂, такі як бамбук, рогіз та бузина.

Іншим прикладом можуть бути зелені дахи та стіни, які забезпечують збереження природних екосистем у міських умовах та зменшують температуру міського середовища. Такі конструкції дозволяють зменшити кількість тепловиділень та забезпечують зволоження повітря.

Іншими інноваційними технологіями можуть бути використання сонячних панелей для отримання електроенергії та систем вітроенергетики для забезпечення електропостачання в парках та садах.

В цілому, використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні дозволяє не лише створювати естетичний простір, а й забезпечувати збереження навколишнього середовища та екосистем, що є особливо важливим у сучасних умовах зростання населення та зміни клімату. Інноваційні технології дозволяють створювати більш ефективні та стійкі

системи управління природними ресурсами, зменшувати відходи та негативний вплив на довкілля, забезпечувати більш економічне використання енергії та водних ресурсів.

Наприклад, використання систем збору та використання дощової води для поливу рослин або використання вітроенергетичних установок для енергозабезпечення території. Крім того, використання інноваційних технологій дозволяє створювати більш екологічно чисті та енергоефективні будівлі та інженерні споруди, які забезпечують зменшення викидів CO₂ та інших шкідливих речовин у атмосферу.

крім того, інноваційні технології у ландшафтному дизайні можуть бути спрямовані на збереження природних екосистем. Наприклад, застосування методів екстенсивного зеленого даху для створення додаткового місця для рослинних видів або використання місцевих видів рослин у ландшафтному дизайні для збереження біорізноманіття території.

Отже, використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні є важливим елементом створення комфортного та стійкого простору, який забезпечує збереження навколишнього середовища та екосистем.

Вимоги до створення комфортного простору в ландшафтному дизайні зазвичай пов'язані зі здоров'ям, безпекою, зручністю та естетикою. Комфортний простір має бути приємним для перебування та відпочинку, а також забезпечувати функціональність та зручність для користувачів.

Інноваційні технології можуть бути використані для створення комфортного простору в ландшафтному дизайні. Однією з таких технологій є екстенсивне озеленення даху. Використання цієї технології дозволяє створити додаткову зону відпочинку на даху будівлі, знизити шум, випуски вуглекислого газу та температуру повітря в місті, а також зменшити розрив між природним та забудованим середовищем.

Ще однією інноваційною технологією є «розумне» освітлення. Це технологія, яка дозволяє зменшити споживання електроенергії, забезпечуючи при цьому необхідне освітлення для безпеки та комфорту людей. «Розумне» освітлення може бути використане в парках, скверах, на вулицях, знижуючи витрати на електрику та допомагаючи зберегти навколишнє середовище.

Іншою інноваційною технологією є «розумні» сміттєві баки. Ці баки оснащені сенсорами, які дозволяють виявляти рівень наповненості та відправляти сигнали про необхідність очистки. Ця технологія забезпечує ефективну утилізацію відходів та зниження негативного впливу на навколишнє середовище.

Ще однією інноваційною технологією, яка допомагає створювати комфортний простір, є використання світлодіодних систем освітлення. Світлодіоди є енергоефективними і довговічними джерелами світла, що дозволяє не лише знизити витрати на електроенергію, але і зменшити вплив на навколишнє середовище. Крім того, вони дозволяють керувати яскравістю та кольором світла, що дає можливість створювати різноманітні світлові ефекти та атмосферу.

Використання систем автоматичного поливу та дозування рідких добрив дозволяє забезпечити рослини необхідною кількістю вологи та розчинних речовин, що позитивно впливає на їхній ріст та розвиток. Крім того, системи автоматичного поливу зменшують витрати води та допомагають зберігати її в екосистемі.

Також можна відзначити використання технологій створення геотермальних систем опалення та охолодження. Це дозволяє використовувати енергію, яка зберігається у ґрунті, для опалення приміщень взимку та охолодження влітку. Такий підхід не тільки знижує витрати на енергію, але і має менший вплив на навколишнє середовище, оскільки не використовує традиційні джерела енергії, такі як газ чи нафта.

Одним з прикладів використання інноваційних технологій для створення комфортного простору є парк «The High Line» у місті Нью-Йорк. Цей парк був створений на базі забрудненої залізничної естакади, яка була перетворена на оазис серед міського шуму та смогу. У процесі створення парку були використані інноваційні технології, такі як зберігання та використання дощової води, енергозберігаючі LED-лампи, системи контролю за якістю повітря та інші. У парку знаходяться різноманітні рослини, які створюють природний бар'єр від шуму та смогу, а також забезпечують охолодження території у спекотні дні.

Інший приклад — «Сади на дахах» у місті Сінгапур, де висотні будівлі обладнані спеціальними садовими дизайнами на дахах. Ці сади зменшують температуру в приміщеннях, покращують якість повітря та зменшують енергоспоживання на кондиціонування повітря.

Таким чином, інноваційні технології дозволяють створювати комфортний простір, який не тільки естетично привабливий, але й допомагає знижувати негативний вплив на навколишнє середовище та забезпечувати здоров'я та добробут мешканців.

Аналізуючи сучасний стан використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, можна зазначити, що вони вже широко застосовуються у дизайні парків, скверів, садів та інших ландшафтів. Однак багато інноваційних технологій ще не отримали масового застосування, або використовуються в обмеженому обсязі.

Прогнозуючи розвиток інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, можна очікувати зростання їх популярності та застосування в більш широкому спектрі проєктів. Зокрема, очікується збільшення застосування технологій, спрямованих на збереження навколишнього середовища та екосистем, а також технологій, які забезпечують енергоефективність та стійкість ландшафтів до кліматичних змін.

Також можна очікувати зростання використання цифрових технологій, таких як віртуальна реальність та доповнена реальність, що дозволять дизайнерам більш ефективно моделювати та візуалізувати проєкти ландшафтів перед їх реалізацією. Також, розвиток дронів та датчиків може забезпечити більш точне та ефективне збирання даних про ландшафти та їхні екосистеми.

Загалом, використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні є важливим елементом забезпечення стійкого розвитку та збереження навколишнього середовища. Прогнозуючи їхній розвиток, можна очікувати зростання ефективності та розширення можливостей створення комфортних та естетичних просторів у містах та сільських місцевостях. Розвиток інноваційних технологій у ландшафтному дизайні дозволить більш повно враховувати потреби людей у навколишньому середовищі та створювати простори, що забезпечують не лише естетичну задоволеність, але й здоров'я та комфорт для мешканців.

Одним із напрямків розвитку інновацій у ландшафтному дизайні є використання розумних технологій. Наприклад, вже зараз розробляються системи автоматичного поливу, які регулюють витрату води в залежності від вологості ґрунту та погодних умов. Також розумні системи можуть відслідковувати та аналізувати показники якості повітря та рівня шуму, що дозволяє створювати більш здорові та комфортні простори.

Іншим напрямком є використання технологій, що сприяють енергоефективності. Наприклад, встановлення сонячних панелей на території парків та скверів може допомогти зменшити споживання електроенергії для освітлення та роботи водних систем.

Загалом, розвиток інноваційних технологій у ландшафтному дизайні має великий потенціал для поліпшення навколишнього середовища та підвищення якості життя мешканців. Це означає, що в

майбутньому можна очікувати зростання популярності та ефективності використання таких технологій у ландшафтному дизайні.

У сучасних умовах (у воєнний та післявоєнний час) ландшафтний дизайн має велике значення для створення комфортного та естетичного середовища, яке задовольняло б потреби людей та забезпечувало збереження природних ресурсів. Для досягнення цих цілей використовуються інноваційні технології, які забезпечують ефективну утилізацію відходів, збереження водних ресурсів, зменшення впливу міської забудови на навколишнє середовище та створення комфортного простору для відпочинку та реабілітації людей, які постраждали від війни.

У майбутньому можна очікувати подальшого розвитку та підвищення ефективності використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, що забезпечить ще більш ефективне використання природних ресурсів та створення більш комфортного та естетичного середовища для людей у післявоєнний час.

Таким чином, можна зробити висновок:

Ландшафтний дизайн має велике значення для створення комфортного та естетичного простору, який сприяє підвищенню якості життя людей та реабілітації людей у післявоєнний час.

Інноваційні технології, що застосовуються в ландшафтному дизайні, можуть забезпечити збереження навколишнього середовища та природних екосистем, а також зменшення негативного впливу міської забудови.

До інноваційних технологій, що використовуються в ландшафтному дизайні, відносяться: використання живих стін, систем збирання та очищення дощових вод, створення зелених дахів та багато інших.

Прогнозуючи розвиток інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, можна очікувати зростання їхньої ефективності та розширення можливостей

створення комфортних та естетичних просторів.

Необхідно враховувати екологічні вимоги та здійснювати вибір інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, забезпечуючи таким чином збереження навколишнього середовища та природних ресурсів.

Література

1. Ковальов І.Г. Ландшафтне проектування : навч. посіб. / І.Г. Ковальов, В.П. Дудка, В.П. Ільєнко. Київ : Аграр Медіа Груп, 2005. 336 с.
2. Рекомендації з ландшафтного проектування, благоустрою територій та озеленення населених пунктів ; за ред. В.В. Гацуляка, М.В. Костромицької. Київ : Вид-во НУБіП України, 2014. 300 с.
3. Іваницький О.А. Ландшафтний дизайн : навч. посіб. / О.А. Іваницький, В.Ю. Родіонова, Н.О. Любарєць. Київ : НУБіП України, 2013. 304 с.
4. Інноваційні технології в ландшафтному проектуванні та благоустрої міст : монографія ; за заг. ред. І.Г. Ковальова, І.І. Ткаченко, А.В. Чепурного. Київ : Аграр Медіа Груп, 2012. 304 с.
5. Бойко І.М. Інноваційні технології в ландшафтному проектуванні та дизайні: навч. посіб. / І.М. Бойко, Т.І. Серединська. Херсон : Вид-во ХДУ, 2015. 228 с.
6. *Landscape architecture trends for 2021* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://architizer.com/blog/inspiration/industry/landscape-architecture-trends-2021/>
7. *Sustainability in Landscape Design*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gardenista.com/posts/sustainability-in-landscape-design/>
8. *Landscape Architecture and Environmental Sustainability* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/330541295_Landscape_Architecture_and_Environmental_Sustainability

9. *The benefits of green infrastructure in urban areas* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030147971400380X>

10. *Green roofs: A review of their benefits and limitations.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212095517302422>

10.08.2023

Відомості про автора:

Тесленко Владислав Анатолійович — в.о. доцента кафедри інноваційних технологій у дизайні архітектурного середовища; Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова; Харків, Україна; email: vlates@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2743-7272>.

УДК 37.091.4:[37.015.31:57.081.1]

DOI:10.30837/nc.2023.4.41

Дотримання принципів природовідповідності за Г.Г. Сковородою під час організації командної взаємодії здобувачів освіти

*Ольга Башкір,
Людмила Зеленська*

Максимальне використання творчого потенціалу кожного члена колективу сприяє його перетворенню на команду, що є наслідком синергії. З одного боку, це формує партнерські стосунки в колективі, а з другого — допомагає аналізувати та приймати рішення в нестандартних ситуаціях кожним членом колективу. Синергія в командній роботі хореографічного колективу передбачає чітке, структуроване, узгоджене співробітництво членів команди, у процесі якого інтегруються ustalені та утворюються нові способи та якості взаємодії, продуктивний, неповторний результат, якого не може досягти по одинці жоден із членів команди, об'єднаної спільною ідеєю та бажанням до відкритої співпраці [1, 2].

У будь-якому випадку на першому етапі створення команди — дослідження міжособистісних стосунків у підрозділах, з членів яких планується утворення ко-

манди [2] — педагогові варто розпочинати дослідження особистісних якостей кожної дитини, її природних талантів, створювати умови для їх прояву, розкриття та розвитку.

Проблемі природовідповідності відведено чимало місця на сторінках праць відомих українських педагогів, які активно шукали таку освітню модель, яка б найкраще відповідала природі людини, її характеру і темпераменту, психологічним особливостям тощо. Для цього педагог повинен глибоко знати здобувача освіти у всіх її життєвих проявах. Природовідповідність як педагогічний принцип обстоювали у свій час Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, А. Дістерверг та ін. В Україні його обґрунтовували та розробляли, починаючи з XVII ст., С. Полоцький, Е. Славинецький, Г. Сковорода. Згодом — К. Ушинський, Т. Лубенець та ін.

Центральною психолого-педагогічною проблемою спадщини філософа Г. С. Сковороди є ідея природовідповідності, суть якої полягає в тому, що розвиток особистості, її формування, зміст навчання й виховання мають підпорядкуватися тому природному потенціалу, який людина одержує від власного генофонду.

Грунтовне знання з філософії, риторики, поетики, набуті в Києво-Могилянській академії, у відомих європейських університетах (Віденському, Краківському), педагогічна діяльність (праця викладачем у Переяславському колегіумі, домашнім учителям у маєтку поміщика Степана Томари) дозволили йому сформулювати рекомендації, висловити цікаві, цінні думки, що й на сьогодні залишаються актуальними для педагогічної науки й практики.

Великого значення Г. С. Сковорода надавав вихованню особистості дитини і зазначав, що запорукою успішного виховання дітей мають бути добрі настанови, викорінення поганих звичок. Для цього він рекомендував такі методи виховання, як бесіда, роз'яснення, приклад, поради тощо. Виховуючи особистість, наголошував мислитель, слід більше вдаватися до переконань, привчати учнів аналізувати свої вчинки. І це, дійсно, є дієвим, адже саме спілкуючись із здобувачем освіти, можна відкрити в ньому щось індивідуальне та особливе, допомогти йому розкрити власний потенціал, зосередити увагу та особливостях саморозвитку тих чи тих якостей, запропонувати йому індивідуальну траєкторію особистісного розвитку, що є дуже важливим сьогодні на всіх рівнях освіти — від дошкільної до освіти дорослих.

Правильно організоване виховання, яке полягає у всебічному гармонійному розвитку особистості кожного здобувача освіти з максимальним врахуванням її природних нахилів і задатків, що здійснюється спільними зусиллями батьків, учителів, суспільства, починаючи з перших днів життя дитини, є, на думку Г. С. Сковороди, запорукою успішного запобігання

відхилень у поведінці молоді [7]. І саме в такому контексті варто організувати командну взаємодію здобувачів освіти, дотримуючись принципу природовідповідності та педагогіки партнерства.

З огляду на сучасність, цінними є ідеї Г. С. Сковороди щодо виховання особистості. Так, йому одним із перших належить ідея єдності розумового, морального і трудового виховання. Саме така гармонія, на його розсуд, дає можливість сформувати загальнолюдські, сімейні, громадянські, особистісні чесноти та запобігти появі таких якостей, як неробство, жорстокість, самодурство, егоїзм тощо.

Розкриваючи принцип природовідповідності у вихованні, Г. С. Сковорода відстоював думку, що він має відповідати інтересам народу, жититися з народних джерел і зберігатися в житті кожного народу. На його думку, мета виховання — підготовка вільної людини, гармонійно-розвиненої, щасливої, корисної для суспільства, людини, здатної жити і боротися. Досить широко трактується Г. С. Сковородою саме поняття «народності». Вона, на думку педагога, зумовлюється всім укладом життя, історичними умовами, мовою, культурою, інакше кажучи, ментальністю народу [11].

Г. С. Сковорода як у навчанні, так й у вихованні принцип природовідповідності визначав як основний. Він уважав, що найкращий учитель — природа: «Рожденного на добро нетрудно научить на добро. От природы, как матери, легонько успеваает наука собою. Сия есть всенародная и истинная учительница и единая» [10, с. 114].

Далі Г. С. Сковорода висуває ідею «спорідненого», тобто природовідповідного виховання такими словами: «Без природы як без шляху: чим далі рухаєшся, тим більше блудиш. Природа є вічне джерело бажання. Воля (за прислів'ям) є дужча за всяку неволю. Вона спонукає до приватного досвіду. Досвід є батько мистецтву, знанню і звичці. Звідси народилися всі звички, і книги, і хитрощі. Це головна і єдина вчителька вірно навчати птаха літати, а

рибу — плавати. Премудре ходить у Малоросії прислів'я: без Бога ні до порога, а з ним хоч за море. Бог, природа і Міневра є одне і те ж». У цих словах українського філософа визначена основна ідея принципу природовідповідності: йти слідом в усьому за природою [8].

Саме з височини осягненого його думкою історичного шляху людства ідея «сродної праці» починає сприйматися як ейдос, що віднаходить свій зміст у незчислених прагненнях людей до щастя. Через ідею сродної праці український філософ проголошував народження нової людини та світу, причому Г. С. Сковорода наполегливо підкреслює думку про існування «сродності» для кожної окремої людини [4].

Природні задатки у людей неоднакові. Але кожна людина, на думку Г. С. Сковороди, має можливість, спираючись на них, розгорнути успішну діяльність у тій чи тій галузі. Мислитель вдається до такого образу. Природа, писав він, подібна до багатого фонтана, що наповнює різні посудини до повної місткості. Педагог-мислитель висловлює думку про те, що природа має вплив на людину; без урахування цього людина не може мати успіху в житті, адже «без природи — як на манівцях: чим далі йдеш, тим більше заплутуєшся» [9].

Зазначимо, що ідея спорідненості виховання з природою людини пронизує твори Г. С. Сковороди: байки, притчі, філософські трактати, афоризми тощо. У багатьох із них змальовано найвищі якості людини, якими вона наділена природою: людяність, сердечність, великодушність, доброчесність, справедливість, скромність, працьовитість, гідність тощо. Ними обдаровані всі люди від народження, але не всі пізнають їх у собі і наслідують «блаженній» натурі. Неробство, пихатість, жорстокість, самодурство, егоїзм, чинопочитання, плазування перед модою, на думку педагога, є протиприродними, тобто набутими внаслідок неправильного виховання й умов життя (байки «Орел і Черепаха», «Бджола

і Шершень», притчі «Вдячний Еродій», «Вбогий жайворонок» тощо [9].

Г. С. Сковорода не протиставляв природу вихованню чи навпаки, а всіляко підкреслював, що виховання посилює розвиток природних можливостей, чим сприяє формуванню «істинної людини». Згідно з поглядами мислителя, принцип природовідповідності реалізується лише за умови, коли в суспільстві наявні гуманні відносини [13]. Саме під час командування педагог сьогодні має звертати увагу на істинність кожного здобувача освіти, створювати умови для розкриття особистісного потенціалу кожного та становлення позитивної мотивації до творчої справи колективу заради досягнення спільної мети та прогресивного результату.

Так, на підставі проведеного аналізу історико-педагогічних джерел [4; 5; 7; 8; 11; 12] та філософсько-педагогічних засад творчості Г. С. Сковороди можна виокремити такі провідні ідеї принципу природовідповідності:

- забезпечення природної гармонії національного і вселюдського;
- природа як один з могутніх виховних факторів;
- пізнання та вдосконалення природних здібностей кожної дитини;
- найліпшими вчителями дитини є батьки;
- провідна роль у вихованні дитини належить вчителю та школі;
- розвиток почуттів, наполеглива праця — правильний шлях до морального виховання;
- пізнання навколишнього світу та самопізнання;
- наявність у суспільстві гуманних відносин.

У кожній дитини, проголошує Г. С. Сковорода, від народження є задатки, здібності, нахили, властивості до певного виду діяльності. Саме природа, зазначає він, є «вічним джерелом бажань», що спонукають до досвіду, який у свою чергу веде до мистецтва та до звички. Це заклик мислителя сучасним педагогам, батькам максимально враховувати при-

родні схильності як умову повноцінного розвитку дитини.

Так, під час формування команди педагогові потрібно розподіляти між кожним членом колективу певні ролі, виконання яких передбачається такими особистостями, які реально здатні це зробити; при цьому в колективі кожен переконаний не лише в тому, що він особисто спроможний виконати певне доручення, але й у тому, що всі члени команди неупереджено та відповідально виконують свої завдання, сукупність яких становить спільну дію та спільний результат.

Саме спостереження за кожною людиною та встановлення її реальних природних здібностей є провідною ідеєю філософсько-педагогічного вчення Г. С. Сковороди. Установлено, що, за Г. С. Сковородою, головним є не лише виявлення, але й удосконалення природних здібностей кожної людини. Оскільки доля суспільства залежить від вдалого вибору кожним його членом спорідненої діяльності відповідно до природних здібностей та покликання, то, готуючи дітей до тієї чи тієї діяльності, зокрема й до командної взаємодії, насамперед доцільно враховувати їхні нахили та вподобання.

Під природою людини філософ-просвітитель розуміє обдарування, схильності, дані від народження. Він стоїть на тому, що надані природою особливості дитини мають добре знати батьки та вихователі й всебічно розвивати. Г. С. Сковорода вважає, що успадковані можливості людини можуть розкритися безпосередньо в природному стані діяльності» [12, с.413].

У сучасних умовах розвитку науки, техніки, глобалізації й інтеграції освітнього простору актуальною постає ідея постійного самостійного оволодіння знаннями. «Чим глибше й повніше людина оволодіває знаннями, тим відчуває більшу потребу в них», підкреслював Г. С. Сковорода. Треба вчити учнів, людей самостійності в набутті знань, — писав він. Тренування в написанні творів, віршів, листів тощо — стануть у нагоді під час

формування вмінь і навичок самостійної роботи.

Важливим під час командоутворення є не лише виявлення природних здібностей кожного здобувача освіти певного колективу, але й стимулювання до самовдосконалення, розвитку таких здібностей, які притаманні людині від народження. Саморозвиток, самовдосконалення власних талантів — це компетентність здобувача освіти, яку треба формувати під час командоутворення ще на початковому етапі. І це стосується як виховного, так і навчального процесів.

Дуже важливим для розвитку людини є створення таких умов, де вона ще з дитячого віку пізнає себе, відкриває в собі свої природні здібності та таланти з метою їх розвитку та вдосконалення, перетворення на професійні компетентності в дорослому житті. Важливим у такому контексті є прищеплення здобувачеві освіти вмінь старанно самостійно працювати над розвитком своїх здібностей, що вирізняють їх з-посеред інших людей і дозволяють якісно виконувати певну роль в командній взаємодії.

Крім того, Г. С. Сковорода передбачає розвиток природних здібностей шляхом самовдосконалення, боротьби внутрішньої природи людини з брутальними пристрастями та потворними соціальними цінностями. Отже, Г. С. Сковорода обстоює незалежну, вільнодумну людину, яка б протистояла впливові «цивілізованого» суспільства, була б свідомим творцем власних ідеалів, учинків [5; 6].

Підкреслимо, що цінною у спадщині Г. С. Сковороди є його позиція щодо ролі особистості у власному становленні, формуванні. «Пізнай самого себе», «вчись в інших», «наглядай за душею, яке в ній зерно проростає, і не барись полоть, як де недобре вийшло» — постійно радив він. «Привчи себе до того, щоб кожного дня через очі або вуха потрапляло в твою душу що-небудь не лише зі Святого Письма, а й те, що побачиш і почуєш з випадкових подій, переживуй, розмелюй і, наскільки

зможеш, перетворюй на поживний і рятівний сік... ніби та тварина», — писав він у листі до Михайла Ковалинського.

Пізнання самого себе, вважав Г. С. Сковорода, є основою життя людини, а, отже, і всього виховання, навчання й освіти. Ця ідея йшла з глибини віків, бо ще Сократ у Древній Греції проголосив: «Пізнай самого себе і будеш щасливим». Г. С. Сковорода основною метою освіти вважав саме пізнання самого себе, що на сьогодні є первинною ланкою формування активної, самостійної, ініціативної особистості-майбутнього фахівця [3].

У своєму творі «Наркисс» Г. С. Сковорода з першого до дев'ятого розділу наголошує на доцільності пізнання себе. Григорій Савич порівнює людину з деревом. Тінь від дерева — це тіло людини, вона мертва, жива основа людини — дерево, дерево — це розум, це серце, це віра людини, це внутрішня людина, яку треба пізнати. Якщо людина не пізнала себе, вона залишається тільки тінню: «Ты-то тень, тьма и тлень! Ты сон истинного твоего человека. Ты риза, а он тело. Ты — приведение, а он в тебе истина. Он твои красота, образ и план, да только в тебе и тебя он содержит. Не внешняя наша плоть, но наша мысль — то главный наш человек. В ней мы состоим. А она есть мы. Если кроме видимости, ничего не видишь? Ведь вера пустую видимость презирает, а опирается на то, что в пустоше есть голова, сила есть в основании» [10, с. 128–130].

Навчити учня побачити в собі «истинного человека», навчити пізнавати самого себе — завдання вчителя. Згадаємо основні методи, якими користувались представники педагогіки співробітництва: Віктор Шаталов, Шалва Амонашвілі, Євгеній Ільїн та інші. Їхніми основними методами виховання й навчання були самоаналіз, самонагляд, самооцінка, самонаказ, самодисципліна, самоорганізація, самопокарання, самонавіювання, самопереконавання, самозаохочення, що є основними методами самопізнання та самовиховання, в чому і є сутність всього педагогічного процесу [3, с. 67].

У процесі пізнання самого себе педагогу потрібно вчити учня бачити в самому собі гарне, добре, красиве, навчити позитивному ставленню до себе, навчити любити самого себе, а не бути самозакоханим, не милуватися собою, а вдивлятися в себе, розглядаючи. Навчити бачити і в оточуючому світі найкраще: через себе, до навколишнього світу: «Не любит сердце, не видя красоты» [10, с. 122]. Якщо педагог навчить бачити і в собі, і в оточуючому світі красиве, то навчить зберігати і помножувати це красиве — така формула Григорія Сковороди. Велике значення надавав Григорій Савич розвитку почуттів, мислення: розвиток серця — «источник святой», початок початку справі будь-якій: «Человек есть Мысль! Дух! — вот что надо развивать! Знай себя. Смотри себя. Будь в доме твоём. Береги себя. Береги сердце» [10, с. 131, 140].

Щінуючи вище за все дружбу, педагог підкреслював, що обирати собі друзів слід у колі щирих, постійних і простих людей, у яких є «ясність душі» і «прагнення до всього чесного». Під час організації командної взаємодії здобувачів освіти педагогові весь час потрібно створювати умови для формування та прояву дружніх стосунків у колективі, розуміння вчинків один одного, підтримки та прояву умінь емпатувати.

Отже, провідні ідеї Г. С. Сковороди про роль природи в розвитку людини та спорідненість виховання здобувачів освіти з їхньою природою мали позитивний педагогічний та соціальний зміст і значно вплинули на подальший розвиток педагогічної думки в Україні. Він започаткував у вітчизняній педагогіці ідею народності виховання, основою якої б було служіння простому трудовому народові. Своїм подвижницьким життям Г. С. Сковорода подав приклад відданості народу, показав, яким має бути народний учитель. Його педагогічні ідеї розвивали І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко. Вони вплинули на освітню діяльність Кирило-Мефодіївського товариства, на формування педагогічних поглядів Т. Шевченка,

І. Франка, М. Коцюбинського та інших видатних наших земляків. І на сьогодні нам обов'язково слід звертатися до мудрості народного вчителя — Григорія Савича Сковороди.

Література

1. Башкір О.І., Собченко Т.М., Цапко А.М. Форми виховної роботи класного керівника в закладах загальної середньої освіти // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ. 2020. Вип. 68. 252 с. Т.1. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/4967>
2. Башкір О.І., Денисенко А.О. Особливості командування в хореографічних колективах // Теорія та методика навчання та виховання. 2022. №52. С. 9–20. DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2022.52.01>
3. Боченко О.В. Основні ідеї виховання та навчання в творах Григорія Сковороди // Наук. записки кафедри педагогіки. 2014. № 36. С. 65–71.
4. Гужва О.П. Сковорода: народження ідеї // Вісник Харків. нац. пед. ун-ту іме-

ні Г.С. Сковороди. Філософія. 2012. №37. С. 59–71.

5. Іванов Є.К. Гуманістичні засади виховання Г. С. Сковороди [Електронний ресурс]. URL: http://metodportal.net/system/files/mp/2013/07/20307/kurs.project.skovoroda_copu.pdf.

6. Кавалерова Н. А., Іванова Н.В. Філософсько-освітні горизонти Григорія Сковороди : монографія. Одеса : Астропринт, 2010. 151 с.

7. Комінарець Т.В., Кучер О.А. Гуманістичні ідеї Г.С. Сковороди в поглядах на виховання особистості // Таврійський вісник освіти. 2013. №1. С. 5–9.

8. Коцур В. Спадщина Григорія Сковороди як фундамент історико-духовного виховання майбутніх учителів // Освіта і управління. 2004. Т. 7, № 1. С. 91–96.

9. Сковорода Г. Повне зібрання творів : в 2 т. / [ред. кол. В.І. Шинкарук (гол.) та ін.]. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 1. 531 с.

10. Сковорода Г. Сочинения в двух томах. Москва, 1973. Т.2. 483 с.

11. Стельмахович М.Г. Г. Сковорода і народна педагогіка // Початкова школа. №1. 1996. С. 46–50.

12. Стогній І.П. Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність. Київ, 2003. 716 с.

26.05.2023

Відомості про авторів:

Башкір Ольга Іванівна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: boi83@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5237-9778>

Зеленська Людмила Дмитрівна — доктор педагогічних наук, професор, декан факультету історії і права, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: zelenskaya_ludmila@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

Використання інтернет-ресурсів у самоосвіті школярів в умовах дистанційного навчання

*Ірина Майстрюк,
Наталія Пономарьова*

У провідних наукових розвідках останніх років все більше уваги приділяється дистанційному навчанням як такому, що сприяє вирішенню актуальних проблем доступності для особистісно-зорієнтованої та мобільної освіти поза географічними чи часовими бар'єрами.

Розвитку дистанційної освіти на її різних рівнях присвячено праці таких зарубіжних науковців як Т. Андерсон, Ч. Ведмеєр, Р. Гаррисон, Р. Деллінг, Д. Кіген, А. Кларк, М. Мур, О. Петерс, Г. Рамбле, М. Сімонсон, Д. Сьюарт, Д. Тейлор та інших, де розглянуто теоретичні концепції, принципи, зміст, форми і методи впровадження дистанційного навчання. Зауважимо, що, окреслюючи характеристики дистанційної освіти, вчені одноставні у тому, що тут провідним видом навчальної діяльності постає самостійна робота, яка вимагає у тих, хто навчається, сформованості високого рівня мотивації, навичок самоорганізації та самодисципліни. Суттєвою проблемою продуктивного дистанційного навчання уявляється належна якість навчального контенту та готовність тих, хто навчається, до ефективного використання цифрових навчальних матеріалів [2].

Серед українських дослідників на особливу увагу заслуговують фундаментальні розробки з теорії та практики дистанційного навчання таких вчених як О. Андреев, В. Биков, Ю. Богачков, Л. Власенко, І. Воротникова, О. Вольневич,

О. Дмитрієнко, М. Жалдак, В. Кухаренко, Т. Лисенко, А. Манако, Н. Маятіна, О. Муковіз, І. Мушка, О. Пінчук, Є. Полат, О. Рибалко, П. Ухань, В. Царенко, С. Якубов та інших. Переважна більшість розробок однак стосується упровадження дистанційного навчання у вищій ланці освіти. Водночас пандемія Covid-19 обумовила значне зрушення щодо теоретичних і методичних засад дистанційного навчання школярів — створено нормативно-правове забезпечення дистанційного навчання школярів, сформовано основні його концептуальні засади, досліджено комунікативний простір дистанційної освіти, описано засоби організації та форми дистанційного навчання, особливості контролю у дистанційному навчанні школярів. Науковці наполягають на тому, що одним із найскладніших питань впровадження дистанційного навчання школярів є урахування вікової специфіки побудови їх навчальної діяльності і, зокрема, самостійної роботи.

У наукових публікаціях останніх років презентовано вже й різноманітні матеріали, присвячені аналізу практичного досвіду впровадження дистанційної освіти в закладах середньої освіти. У ракурсі, що розглядається, інтерес уявляє дослідження Державної служби якості освіти України про вивчення організації дистанційного навчання в школах України. Результати даного дослідження свідчать, що переважна більшість закладів освіти для дистанційного навчання в синхронному та

асинхронному режимі використовують інформаційно-комунікаційні системи, зокрема освітні платформи: Всеукраїнська школа онлайн від МОН; хмарні сервіси Google (Classroom, Google Meet, Class Time); онлайн-сервіси та інструменти для проведення відеоконференцій та онлайн-зустрічей за допомогою програмних застосунків Zoom; виконання інтерактивних вправ (LearningApps) та контрольних робіт (На Урок, Всеосвіта) тощо. Самостійна робота при цьому посідає чинне місце серед форм організації навчальної діяльності, для організації якої вчителі активно використовують інтернет-ресурси — мультимедійні та інтерактивні презентації, анімаційні відео, інтерактивні вправи та завдання тощо. Під час даного дослідження було встановлено, що однією з основних проблем, з якими стикаються учні та вчителі під час дистанційного навчання, є низька мотивація учнів до дистанційного навчання та недосконалість їх самоосвітніх умінь та навичок [6]. В освітньому просторі України присутні й рекомендації, виконані на підставі вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду дистанційного навчання в період пандемії Covid-19. Так, наприклад, на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки України, Інституту педагогіки НАПН України, на порталах «Нова українська школа», «Освіторія» тощо у відкритому доступі розміщено аналітично-методичні матеріали та рекомендації з організації дистанційного навчання у закладах освіти різних рівнів [1].

Разом із тим, щодо саме проблем самоосвіти школярів в умовах дистанційного навчання, то таких досліджень відчутно бракує, а особливо стосовно використання сучасних інтернет-ресурсів як основи її упровадження.

Інтернет-ресурси ефективно використовуються в організації самоосвіти школярів. Серед них виокремлюють: підручники, посібники, енциклопедії; онлайн-курси, колекції відео-уроків з шкільних предметів; онлайн-тренажери, онлайн-тести, ігри та інтерактивні впра-

ви; онлайн-середовища (віртуальні лабораторії, симулятори тощо) [5].

Мета дослідження: встановлення проблем використання інтернет-ресурсів у самоосвіті школярів в умовах дистанційного навчання.

В період з грудня 2022 р. до січня 2023 р. нами було проведено онлайн-опитування, у якому взяли участь 109 респондентів (учні 7–9 класів закладів загальної середньої освіти міста Харкова). Більшість з респондентів є учнями 7-го класу, що складає 73,4 % від загальної їх кількості (рис. 1).

У якому класі Ви навчаєтесь:

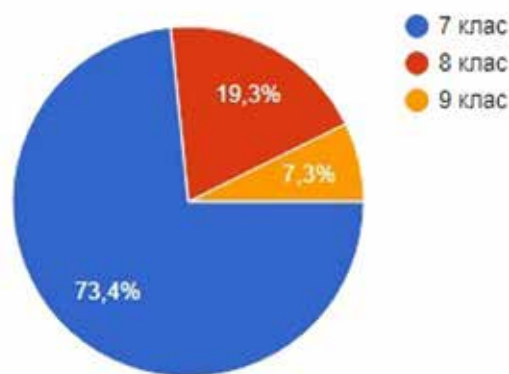

Рис. 1. Розподіл учнів за класами

Вибір вікової категорії опитуваних обумовлений тим, що саме в цей період (7–9 класи) стрімко зростає обізнаність школярів щодо різноманітних цифрових джерел інформації, вони набувають умінь їх використання, активно долучаються до віртуальних спільнот за інтересами тощо. Цей період є початковим у формуванні самоосвітньої компетентності школярів, бо самоосвітня діяльність здійснюється виключно під керівництвом вчителя [4].

Метою опитування було визначення умінь та навичок використання сучасними школярами базової школи Інтернет-ресурсів у самоосвітній діяльності.

Щодо того, які цифрові пристрої використовують школярі у дистанційному навчанні, то учасники нашого опитування зазначили (за умов множинного вибору) у відповідях (рис. 2), що серед цифрових

пристроїв перевагу надають смартфонам (89 % опитуваних), ноутбукам (40,4 % опитуваних), планшетах (25,7 % опитуваних), комп'ютерам (23,9 % опитуваних), нетбукам (0,9 % опитуваних), іншим пристроям

(1,8 % опитуваних). Одержані результати вказують на те, що у більшості школярів є доступ до інтернет-ресурсів саме через смартфони та вони не мають інших власних більш потужних цифрових пристроїв.

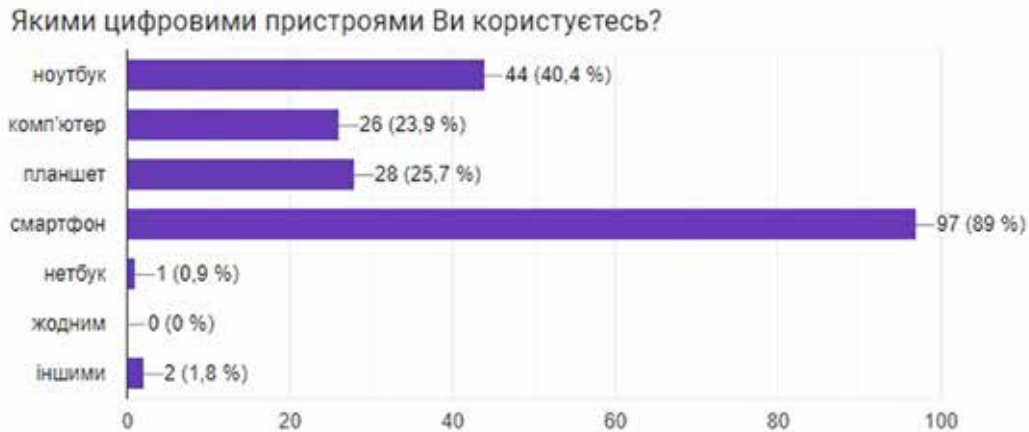

Рис. 2. Розподіл учнів за використанням цифрових пристроїв

У рамках вивчення особливостей використання цифрових пристроїв у навчанні наступне питання було присвячене встановленню орієнтовної частоти використання цифрових пристроїв школярами

у дистанційному навчанні (рис. 3). 69,7 % респондентів вказали, що часто використовують цифрові пристрої, 26,6 % — використовують час від часу, а 3,7 % — майже не використовують їх.

Як часто Ви використовуєте цифрові пристрої?

Рис. 3. Розподіл учнів за частотою використання цифрових пристроїв

Дослідження предметної сфери використання інтернет-ресурсів у дистанційному навчанні засвідчило, що найбільший інтерес у школярів (за умов множинного вибору) викликають такі шкільні предмети як англійська мова (48 учнів, 44 %), фізична культура (42 учні, 38,5 %), алгебру (41 учень, 37,6 %). Значна кількість учнів обрали: біологію (37 учнів, 33,9 %), фізику (29 учнів, 26,6 %), українську мову

(28 учнів, 25,7 %), історію (27 учнів, 24,8 %), географію (25 учнів, 22,9 %), геометрію (24 учнів, 22 %), мистецтво (22 учнів, 20,2 %). Заслуговує на увагу той факт, що тільки 21 учень (19,3 %) цікавляться інформатикою, хімією 18 учнів (16,5 %), українським читанням 17 учнів (15,6 %). Менш улюбленим шкільним предметом стали технології, який обрали лише 10 учнів (9,2 %) (рис. 4).

Вкажіть які шкільні предмети викликають у Вас найбільший інтерес?

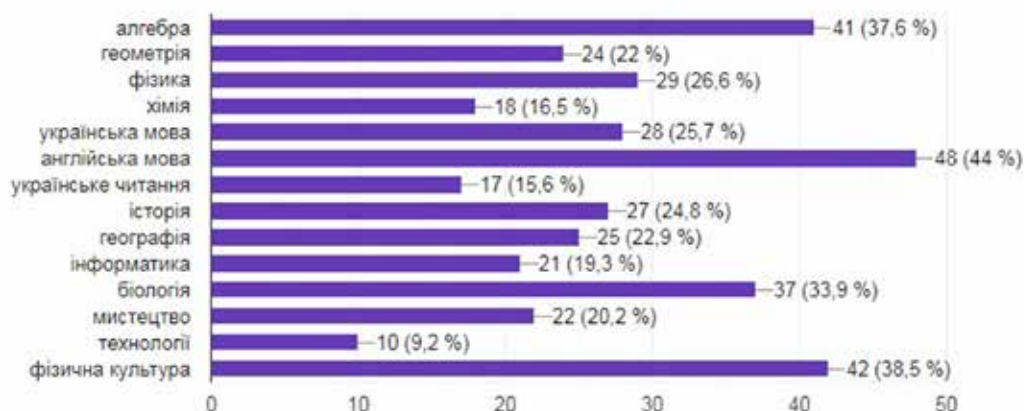

Рис. 4. Розподіл учнів за предметами

Відповідаючи на питання про те, з якими видами Інтернет-ресурсів учні взагалі знайомі (рис. 5), респонденти мали можливість множинного вибору відповідей. Більшість учнів обрали: сервіси Google — 81 учень (74,3 %), соціальні мережі — 79 учнів (72,5 %), відеохостинги — 73 учні (67 %), сайти закладів освіти — 58 учнів (53,2 %), освітні сайти з довідниковою інформацією 38 учнів (34,9 %), онлайн-

тренажери, навчальні та логічні ігри — 29 учнів (26,6 %), ресурси для саморозвитку та творчості — 28 учнів (25,7 %), використовують інші інтернет-ресурси — 26 учнів (23,9 %). Менш за все учні віддали перевагу віртуальним лабораторіям та симуляторам — лише 18 учнів (16,5 %), онлайн курсам до навчання — 12 учнів (11 %) та онлайн музеям, бібліотекам — 11 учнів (10,1 %).

З якими видами інтернет-ресурсів Ви знайомі?

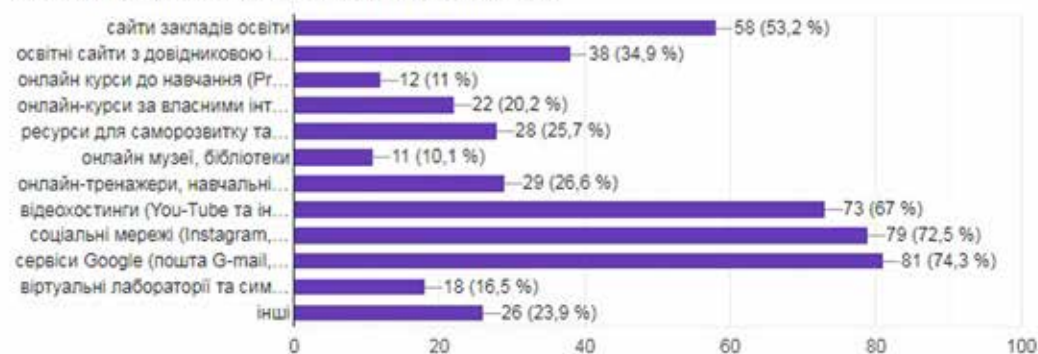

Рис. 5. Розподіл видів Інтернет-ресурсів

Відповідаючи на питання про використання в умовах дистанційного навчання освітніх інтернет-ресурсів на уроках під керівництвом учителя (рис. 6), більшість учнів обрали варіант «час від часу», що складає 49,5 % опитуваних; «часто використовують» інтернет-ресурси 31,2 % опитуваних та «майже не використовують» — 19,3 %.

Домашні завдання є невід'ємною складовою освітнього процесу та є основою самостійної роботи учнів [3]. У рамках питання про використання інтернет-ресурсів для виконання домашніх завдань (рис. 7) більшість учнів обрали варіант «час від часу» — 45 % опитуваних; «часто використовують» — 35,8 % опитуваних та «майже не використовують» — 19,3 % опитуваних.

Чи використовуєте ви разом з учителем інтернет-ресурси на уроках?

Рис. 6. Використання Інтернет-ресурсів разом з учителем на уроках

Як часто Ви використовуєте інтернет-ресурси для виконання домашніх завдань?

Рис. 7. Використання Інтернет-ресурсів учнями для виконання домашніх завдань

У рамках питання про використання інтернет-ресурсів у власних захопленнях (рис. 8) більшість учнів обрали варіант «часто» 59,6 % опитуваних; «час від часу» використовують 31,2 % опитуваних та «майже не використовують» 9,2 % опитуваних.

Відповідаючи на питання про те, які переваги використання інтернет-ресурсів у навчанні та за власними інтересами (рис. 9), респонденти мали можливість множинного вибору відповідей. Більшість учнів серед переваг використання інтернет-ресурсів обрали: доступність (76,1 %), різноманітність інформації (60,6 %), зручну форму подачі інформації (58,7 %), можливість працювати самостійно (56,9 %), безкоштовність (54,1 %). Менш за все учні віддали перевагу наявності інтерактивних елементів (20,2 %) та вичерпності інформації (10,1 %).

Як часто Ви використовуєте інтернет-ресурси у власних захопленнях?

Рис. 8. Використання Інтернет-ресурсів учнями у власних захопленнях

Відповідаючи на питання про те, які є труднощі у використанні інтернет-ресурсів у навчанні та за власними інтересами (рис. 10), респонденти мали можливість множинного вибору відповідей. Більшість учнів серед труднощів у використанні інтернет-ресурсів обрали: поява реклами

Вкажіть, які переваги використання інтернет-ресурсів у навчанні та за власними інтересами Ви вважаєте вагомими?

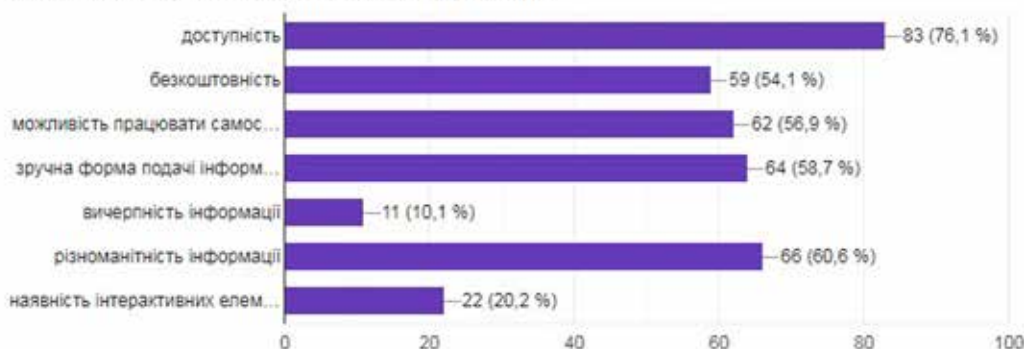

Рис. 9. Переваги використання Інтернет-ресурсів у навчанні та за власними інтересами

(76,1 %), спам і віруси (52,3 %), відсутність сталого Інтернет з'єднання (43,1 %), недостовірність інформації (33,9 %). Менш за все учні віддали перевагу відсутності

живого спілкування (25,7 %), перенасиченість обсягу інформації (19,3 %), відсутність зручних цифрових пристроїв (6,4 %).

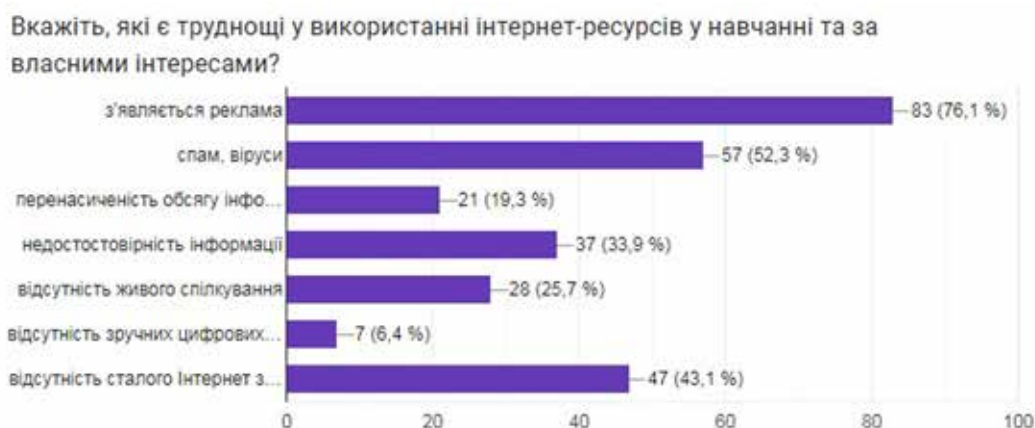

Рис. 10. Труднощі у використанні Інтернет-ресурсів у навчанні та за власними інтересами

Проведене дослідження дало підстави для наступних висновків. Передусім, ефективність дистанційного навчання суттєво залежить від сформованості в учнів умінь та навичок самоосвіти. З іншого боку, в умовах дистанційного навчання основним засобом самоосвіти школярів є інтернет-ресурси. Для продуктивного використання інтернет-ресурсів у самоосвіті в умовах дистанційного навчання необхідно забезпечити їх адаптацію до використання на різних видах передусім мобільних пристроїв як основного цифрового знаряддя школярів. Разом із тим, для тих школярів, які взагалі мають обмежений доступ до цифрових пристроїв, значущим є надання можливості їх використання у школах, навчальних центрах, бібліотеках. Попри те, що інтерес учнів під час дистанційного навчання до тих чи інших навчальних предметів досить високий, їх обізнаність у видах інтернет-ресурсів, якими можна скористатися для навчання та самонавчання, недостатня. Найбільш перспективні та сучасні їх види (віртуальні лабораторії, онлайн-музеї та бібліотеки, онлайн-курси) використовуються обмежено та потребують популяризації. Освітні інтернет-ресурси досі недостатньо використовуються під час дистанційного навчання на шкільних уроках та для ви-

конання домашніх завдань, що обумовлює потребу додаткового цілеспрямованого формування у школярів умінь та навичок роботи з ними. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок уявляється встановлення умов формування самоосвітньої компетентності школярів з урахуванням особливостей здійснення самоосвіти школярів під час сучасних реалій організації освітнього процесу в закладах освіти.

Література

1. Бакуліна Н.В. Дистанційне навчання: теоретичні засади та шляхи упровадження. URL: https://lib.iitta.gov.ua/730241/1A1_23-32.pdf (дата звернення 14.08.2023).
2. Литвинова С. Г., Водоп'ян Н. І. Аналіз підходів до реалізації теоретичних концепцій зарубіжних авторів з організації дистанційної форми навчання в закладах загальної середньої освіти України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730426/82.pdf> (дата звернення 14.08.2023).
3. Майстрюк І.С., Пономарьова Н.О. Домашні завдання в умовах дистанційного та змішаного навчання // Наука та освіта в дослідженнях молодих учених : мате-

ріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених (18 травня 2023 р.). Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2023. С. 35–38.

4. *Майстрюк І. С.* Етапність у формуванні самоосвітньої компетентності школярів // Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 16–18 берез. 2023 р. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 852–855.

5. *Майстрюк І. С.* Цифрові технології в самоосвіті школярів // Цифрова

трансформація освіти та науки: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (2–3 берез. 2023 р.). Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2023. С. 120–122.

6. *Результати* дослідження Державної служби якості освіти з питання організації дистанційного навчання у школах. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/derzhavna-sluzhba-yakosti-osviti-zavershila-vivchennya-organizaciyi-distancijnogo-navchannya-u-shkolah-rezultati-doslidzhennya> (дата звернення 14.08.2023).

13.09.2023

Відомості про авторів:

Пономарьова Наталія Олександрівна — доктор педагогічних наук, професор, декан фізико-математичного факультету, професор кафедри інформатики; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: ponomna@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0172-8007>; Google Scholar: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=oPbQT1UAAAAAJ>; Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211132743>

Майстрюк Ірина Сергіївна — здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; e-mail: irinka192702@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8187-0141>; Google Scholar: https://scholar.google.com/citations?user=WU_BaXEAAAAAJ&hl=en

Дистанційний навчальний курс як засіб інформаційно-методичної підтримки самостійної роботи здобувачів вищої освіти під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу

Ольга Гончарова

На етапі інтеграції української системи освіти до єдиного європейського освітньо-наукового простору зростають вимоги до рівня знань здобувачів. Це обумовлено тим, що у світових університетах чітко проявляється тенденція до переміщення акценту з викладання на навчання, домінуючим стає компетентнісний підхід. Тож, однією з важливих умов забезпечення високої якості підготовки майбутніх фахівців, готових до постійного професійного зростання, здатних навчатися протягом усього життя, у вітчизняних вишах стає посилення ролі самостійної роботи. У сучасному освітньому процесі вона розглядається як форма організації навчання, яка здатна забезпечувати самостійний пошук необхідної інформації; творче сприйняття та осмислення навчального матеріалу під час аудиторних занять; різноманітність форм пізнавальної діяльності здобувачів на заняттях та у позааудиторний час; розвиток аналітичних здібностей, навичок контролю та планування навчального часу; вироблення умінь та навичок раціональної організації навчальної роботи. Впровадження дистанційних освітніх технологій відкрило нові можливості для управління самостійною роботою здобувачів на всіх етапах освітнього процесу. Їх високий потенціал зумовлений підвищеним ступенем інтерактивності, що сприяє розвитку

інноваційних методів у викладанні та, як наслідок, активізації навчально-пізнавального процесу для здобувачів. З огляду на це, перед викладачами актуалізується завдання пошуку засобів та методів ефективного управління цим процесом.

Аналіз літератури дає підстави констатувати, що проблему організації самостійної роботи здобувачів із застосуванням комп'ютерно орієнтованого навчального середовища науковці почали досліджувати лише останнє десятиліття. Проведення освітнього процесу у дистанційному форматі розкриваються у роботах В. Биков, В. Кухаренко [2], О. Гончарова [4]. Форми і методи викладання за умови проведення освітнього процесу у змішаному форматі, у тому числі й організація самостійної роботи здобувачів, стали об'єктом дослідження О. Свиридюк [9]. Створення сприятливого навчального середовища, що забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії здобувача, проаналізували автори монографії «Компетентнісний підхід у вищій школі» [7]. Пошук шляхів організації самостійної роботи в умовах інформаційного навчального середовища став основною метою публікацій В. Александрової, К. Білоконь, А. Савченко [1], В. Демченко, К. Балабанової, Є. Ємельянової [6], Л. Тютті, І. Іванової [10]. Шляхи оптимізації контролю за самостійною

роботою здобувачів аналізувались Н. Болюбаш [3], О. Гончаровою [5]. Використання можливостей платформи Moodle для організації освітнього процесу розкрили автори посібника «Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів» [8]. Огляд літератури продемонстрував, що попри певний інтерес до організації самостійної роботи здобувачів, вона залишається недостатньо вивченою й велика кількість питань потребує поглибленого дослідження.

Мета статті — аналіз організації навчального процесу у закладі вищої освіти з використанням дистанційних навчальних курсів як засобів інформаційно-методичної підтримки самостійної роботи здобувачів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Самостійна робота здобувачів є невід'ємною частиною і логічним продовженням лекційно-семінарської системи навчання. Її обсяг, форми, час виконання та максимальний бал при оцінюванні результатів визначаються робочою програмою дисципліни. Самостійна робота здобувачів класифікується:

- за місцем організації (аудиторна та позааудиторна);
- цілями організації (визначається у відповідності до мети дисципліни, сформульованої та обґрунтованої у робочій програмі);
- способом організації (індивідуальна, групова) [1, с. 8].

Однією з пріоритетних умов для ефективно організації самостійної роботи здобувачів є її інформаційна забезпеченість, яка передбачає доступність для них усіх необхідних навчальних, методичних та контрольних матеріалів. Виконання завдань на різних етапах самостійної роботи має супроводжуватись консультаційною підтримкою з боку викладачів. Реалізація принципу інтерактивності навчання в умовах взаємодії та за наявності оперативного зворотного зв'язку має допомогти здійснити контроль та своєчасне коригування самостійних дій здобувачів.

Викладачами кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди при організації самостійної роботи здобувачів активно використовуються дистанційні навчальні курси. Згідно з визначенням дистанційний навчальний курс представляє особливу, засновану на дистанційній технології форму подачі матеріалів навчальної дисципліни. Інструментальним середовищем для розробки, розміщення та організації доступу до нього служить система Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), яка відноситься до класу систем управління навчальною діяльністю [8, с. 7] та набула широкого поширення у зарубіжних та вітчизняних освітніх закладах. Вона має широкі можливості для комунікацій; дозволяє працювати з будь-якою системою оцінювання; зберігає повну інформацію про роботу здобувачів та викладачів; забезпечує можливість роботи людям різного освітнього рівня та з недавнього часу підтримує компетентнісний підхід до побудови педагогічного процесу. Сьогодні вже ні в кого не викликає сумнівів значний потенціал використання електронного освітнього середовища, оскільки технологізація та індивідуалізація навчального процесу загалом та самостійної роботи здобувачів зокрема дозволяють створити єдиний робочий простір для всіх учасників освітнього процесу: викладачів, здобувачів та адміністрації [4, с. 113]. Більше того, такі переваги Moodle як інтерактивність навчання, багатоваріантність подання навчального матеріалу, модульне структурування змісту, наявність постійно активної довідкової системи, створення індивідуального освітнього плану розширюють можливості викладачів в організації самостійної роботи.

Досвід практичної роботи продемонстрував, що досягти високої ефективності організації самостійної роботи здобувачів можна за дотримання певних умов. По-перше, потрібно активізувати самостійну навчальну діяльність здобувача; сформулювати та розвивати

ціннісне ставлення до предмету, що вивчається, процесів і об'єктів пізнання; виховати уміння продуктивної самоорганізації навчальної роботи, проявляти себе як самостійна активна та творча особистість. Другою умовою є підвищення інтерактивності електронного навчального середовища, що передбачає організацію активної комунікації здобувачів у процесі навчальної діяльності. По-третє, має враховуватись індивідуальний навчальний стиль здобувачів, вибір певних індивідуальних методів і технологій навчання. Четвертою умовою використання дистанційного навчального курсу при організації самостійної роботи є забезпечення контрольної-оціночного моніторингу навчального процесу. Це передбачає розробку курсу або тематичного модуля як збалансованого, логічно завершеного цілого з відповідною формою контролю знань, умінь і навичок та компетенцій, сформованих в результаті його оволодіння [2, с. 155–156]. Для досягнення поставленої мети викладачі нашої кафедри виконують такі види методичної діяльності: розробка системи завдань із зазначенням термінів виконання та форм поточного та підсумкового контролю; виявлення додаткових Інтернет-ресурсів, уточнення умов доступу до них; розміщення у дистанційному навчальному курсі необхідних навчальних, довідкових та методичних матеріалів щодо виконання самостійної роботи, посилань на зовнішні інформаційні ресурси; освоєння та реалізація методики дистанційного консультування.

Вагатоваріантність представлення навчального матеріалу у системі Moodle, створення комфортної соціально-психологічної атмосфери підвищують ефективність оволодіння знаннями, вміннями та навичками у процесі засвоєння нового матеріалу. Здобувачі, як показує досвід практичної роботи, виявляють великий інтерес та готовність до використання матеріалів дистанційного курсу під час вивчення предмету, відзначаючи ефективність та продуктивність такої роботи. Їх самостійна робота з матеріалами

на платформі Moodle виводить навчальний процес на новий рівень: викладач виступає лише як наставник та організатор їх роботи. Викладачі враховують вимогу, що зміст завдань для самостійної роботи має відповідати принципу доступності (від простого до складного), а при визначенні трудомісткості необхідно враховувати час, що визначається робочою програмою на вивчення конкретних тем (модулів) [7, с. 173]. Текст кожного завдання супроводжується методичними рекомендаціями та інструкціями щодо його виконання. Крім того, надається детальний опис раціональних прийомів самостійної роботи над курсом в цілому, а також опис методики її оцінювання.

Досить активно для залучення здобувачів до освітнього процесу, більш глибокого вивчення ними матеріалу нами використовується такий елемент, як лекція. Вона представлена у формі текстового матеріалу і включає в кінці кожної сторінки декілька питань з вибору правильного варіанту з чотирьох запропонованих. Без розуміння прочитаного матеріалу та перевірки якості отриманих знань продовження ознайомлення з матеріалами цієї теми неможливо. Тож, відповідаючи на запитання та переходячи на наступну сторінку або повертаючись до попередньої, здобувач визначає маршрут свого власного навчання. Відкритий доступ до лекційних матеріалів дає можливість здобувачам не лише детально їх вивчити після лекції, яку вони відвідав в аудиторії та закріпити отриману інформацію, а й заздалегідь ознайомитися з основними положеннями майбутньої лекції та активно ставити конкретні питання при її викладі.

Другим видом аудиторної роботи щодо гуманітарних дисциплін є семінарське заняття. Підготовка до нього вимагає від здобувача значної самостійної роботи, що спрямована на розвиток здатності до читання наукової та іншої літератури; пошук додаткової інформації, що дозволить глибше розібратися в деяких питаннях; виділення при роботі з різними

джерелами необхідної інформації, яка потрібна для повної відповіді на питання плану семінарського заняття; вироблення вміння правильно робити посилання на джерела інформації, оформляти їх за бібліографічними нормами; розвиток уміння здійснювати аналіз вибраних джерел інформації; підготовку власного виступу щодо обговорюваного питання; формування навички оперативного реагування на різні думки, які можуть виникати при обговоренні тих або інших наукових проблем. Допомогти здобувачу зорієнтуватися у літературі та якісно підготуватись до заняття покликані розміщені в дистанційному навчальному курсі посилання на відкриті освітні ресурси мережі Інтернет, електронні бібліотечні системи та підручники, а також відео- та аудіофайли з відкритих джерел [10, с. 62]. У разі ж винесення якогось аспекту теми на самостійне вивчення здобувачів, читання матеріалу з цього питання супроводжується комунікативними вправами складного та творчого характеру. Подальше осмислення та узагальнення прочитаного зводиться до проєктування матеріалу, що включає підготовку рефератів та презентацій. Такі вправи комунікативної спрямованості створюють умови для розвитку особистісної активності здобувачів. Наприклад, робота над таким елементом курсу Moodle як глосарій надає їм можливість самостійного проєктування змісту електронного ресурсу та його активного та успішного вивчення.

Викладачі кафедри історії України, враховуючи самостійність роботи здобувачів та комунікативну роль даної освітньої системи, успішно використовують такі інтерактивні навчальні інструменти середовища як форум, чат, електронна пошта та обмін особистими повідомленнями. Обмін повідомленнями виводиться у вигляді окремого блоку, в якому можна налаштувати список співрозмовників, бачити непрочитані повідомлення, відстежувати історію повідомлень. Надіслати повідомлення будь-

якому користувачеві можна також із його особистого профілю. Використання цих елементів у процесі вирішення пізнавальних та практичних завдань значно підвищує рівень комунікативної активності студентів. Також, викладачі курсів запроваджують ще й інформування про події, які стосуються всіх його учасників, або лише здобувачів певних груп, наприклад, оголошуючи термін здачі певних робіт, консультацій тощо. Події можуть бути оформлені у вигляді посилань, у разі натискання на які відкриється завдання курсу. За декілька днів до настання події нагадування про нього з'являється в блоці. Тож, у середовищі Moodle можна налагодити ефективну індивідуальну та групову комунікацію зі здобувачами.

У дистанційному курсі на платформі Moodle створено ефективні інструменти для оцінювання самостійної роботи здобувача. Теми, що вивчаються, розроблені в модулях і супроводжуються відповідними завданнями. Виконані роботи здобувачі мають можливість відправити у вигляді файлу. Кожне запропоноване завдання має налаштування на кількість спроб, обмеження часу і закривається після закінчення зазначеної дати, що дозволяє їм навчатися планувати свою роботу. Оцінювання може здійснювати як викладач, так і інші учасники курсу [5, с. 103]. Одним із потужних інструментів платформи Moodle є інструмент тестування, який, у свою чергу, складається з банку тестових питань та генератора тестів. У банк питань даної платформи можна інтегрувати тестові завдання практично всіх сучасних форматів. Наприклад, таких, як: множинний вибір, коротка відповідь, вірно/невірно, розгорнута відповідність, есе, числова відповідь, вкладені відповіді, та ін. [3, с. 118]. Онлайн-тести, які створюються, редагуються та управляються викладачем, дозволяють оперативно перевіряти рівень засвоєння матеріалу. Всі отримані за виконані завдання оцінки заносяться до електронного журналу, що демонструє загальну успішність здобувача у засвоєнні курсу.

Закладена у програму Moodle сторінка перегляду останніх змін у курсі дозволяє простежувати його активність.

Таким чином, пошук нових засобів і методів навчання призводить до того, що на перше місце в процесі навчання висуваються завдання не скільки максимального засвоєння наукової інформації, а формування умінь творчо мислити і самостійно набувати нових знань. Такий вид навчально-пізнавальної діяльності активізує процес інтерактивної взаємодії, у результаті чого відбувається активізація суб'єктної позиції здобувача та його самостійної роботи. Вона має здійснюватися здобувачем як пізнавальна діяльність, стати засобом виховання таких особистісних якостей, як самостійність, активність, формувати творче ставлення до інформації, що засвоюється. Використання для ефективної організації самостійної роботи дистанційних навчальних курсів, що розміщуються на платформі Moodle,

можна розглядати як досить ефективний засіб її управління. Використання дистанційних освітніх технологій під час вивчення здобувачами вищої освіти гуманітарних дисциплін дозволяє розробникам сформувавши у рамках такого курсу контент, у якому чітко визначено обсяг завдань та розміщено навчальні матеріали, що орієнтовані на самостійне освоєння; задати траєкторію навчання з чіткою послідовністю виконання завдань у відповідності до навчального плану; здійснити їх перевірку та організувати взаємоперевірку; забезпечити комунікацію між викладачем та учасниками курсу. Досвід практичної роботи підтверджує перспективність розвитку моделі змішаного навчання (blended learning model), яка в сучасних умовах розцінюється як оптимальна для ефективної передачі знань та управління навчальним процесом, оскільки дозволяє гармонійно поєднувати переваги аудиторних занять та технологій електронного навчання.

Література

1. *Александрова В. В., Білоконь К. С., Савченко А. В.* Організація самостійної роботи студентів як засіб творчого розвитку особистості майбутнього фахівця // Актуальні проблеми сучасних лінгвістичних досліджень та застосування інноваційних технологій викладання мов у вищій школі нефілологічного профілю : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 жовтня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 6–12. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3202/1/1.pdf>
2. *Биков В. Ю., Кухаренко В. М.* Дистанційний навчальний процес : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 254 с.
3. *Болюбаш Н. М.* Педагогічне тестування в системі lms Moodle // Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 60. № 4. С. 116–127.
4. *Гончарова О. С.* Організація освітнього процесу вишу в умовах пандемії

COVID-19 та заходів щодо запобігання її поширенню // Актуальні проблеми освітньо-виховного процесу в умовах карантинних обмежень та дистанційного навчання : зб. наук. пр. Харків : ХНУБА, 2021. С. 111–115.

5. *Гончарова О. С.* Особливості оцінювання знань здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання (на прикладі історичних дисциплін) // Новий колегіум. 2023. № 3. С. 101–106.

6. *Демченко В. А., Балабанова К. Є., Ємельянова Є. С.* Реалізація компетентнісного підходу в самостійній роботі студентів закладів вищої освіти // Інноваційна педагогіка. 2021. Т. 239. № 38. С. 34–40.

7. *Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика / кол. авт. ; за заг. ред. О. А. Жукової, А. І. Комишана.* Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. 264 с.

8. *Прокопенко А. І., Підчасов Є. В., Москаленко В. В., Доценко С. О., Лебедє-*

ва В. В. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів : навч. посіб. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Мітра, 2019. 81 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_IT/Posib_DO1.pdf

9. Свиридюк О. Зміст змішаного навчання у закладах вищої освіти //

Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту. 2021. Вип. 4. С. 120–128.

10. Тюття Л. Т., Іванова І. Б. Самостійна робота студентів в умовах інформаційного навчального середовища // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. 2015. № 12 (14). С. 54–66.

19.08.2023

Відомості про автора:

Гончарова Ольга Сергіївна — кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна; e-mail: olia.goncharova2016@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8697-3211>

Трансформація класичного навчального процесу: ефективні стратегії та інструменти для проведення дистанційних уроків

*Тетяна Собченко,
Вікторія Федоренко*

Трансформація класичного навчального процесу — це важлива та актуальна тема сьогодення. Розвиток та прогрес навчання, який відбувся завдяки сучасним викликам, допоміг вчителям адаптуватися до онлайн-формату. Кожен педагог зміг знайти свій зручний спосіб для комунікації зі здобувачами освіти, що сприяло ще більшому поширенню цифрової модернізації. Трансформація класичного навчання допомагає як вчителю, так й учню, здобувати нові цифрові навички, уміння користуватися комунікативними структурами завдяки різним онлайн-ресурсам, інструментами формувального оцінювання, режимами дистанційного навчання, платформами, інструментами для проведення уроків та впровадження різних стратегій для досягнення максимального результату успішності. Цифрова модернізація має на меті надати підвищення цифрової грамотності та компетентності, також покращувати цифрові навички здобувача. Наразі в Україні існують дуже багато проєктів цифрової трансформації, вони допомагають не тільки учневі покращити знання, а й стають у нагоді вчителям під час дистанційного навчання. Одна з таких — це «Освіта 4.0: український світанок». Це концепція, яка має на меті впроваджувати нові цифрові технології, освітні платформи, засоби для дистанційного навчання. Вона може надати величезні результати

після завершення війни для працівників освіти та здобувачів. Це й усебічна допомога для підвищення професійного розвитку вчителя та започаткування перепідготовки педагога під нову програму; упровадження нових технологій в закладах середньої освіти, наповнювання їх оновленим технічним та цифровим обладнанням; бездротове підключення шкіл, поширення цифрового розвитку, а саме використання під час онлайн-уроків таких приладів: планшет, електронна книга, хмарна бібліотека, е-журнали. Окрім цієї концепції існують нові проєкти цифрової трансформації — всеукраїнська онлайн-школа, різноманітні мультимедійні сервіси для підтримки та покращення онлайн-навчання (зокрема мультипредметний тест), освітній чат-бот тощо [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій окреслює, що подана проблема була вже порушена й проаналізована вітчизняними і зарубіжними науковцями у таких контекстах, як:

- питання використання цифрових сервісів, інформаційних технологій, ресурсів та інструментів у різних форматах навчання у процесі професійної підготовки учителів (Т. Собченко) [15, с. 93–100];
- дослідження цифрової трансформації, прогресії в умовах війни для формування сучасних компетенцій (В. Антонюк, Ю. Драчук, М. Явор-

- ська, О. Сталінська, А. Зеркаль) [4, с. 870–877];
- аналіз цифрової трансформації як перспектива впливу на сектор вищої освіти (Grzegorz Mazurek) [7, с. 313–332];
 - огляд проблеми штучного інтелекту та відкритої науки в освіті на фоні змішаного та дистанційного навчання (М. Мар'єнко, В. Коваленко) [8, с. 48–53];
 - спосіб використання штучного інтелекту в освіті, перехід на дистанційне навчання та тотальний онлайн-формат (І. Візнюк, Н. Буглай, Л. Куцак, А. Поліщук, В. Киливник) [1, с. 14–22];
 - розвиток проблеми, з'ясування аналітичного ретроспективного огляду використання електронних соціальних мереж у навчанні (О. Пінчук) [14, с. 69–74].

Цілі та завдання дослідження: окреслити ефективні стратегії та інструменти для дистанційного навчання у період трансформації та модернізації навчального процесу. З'ясувати та визначити ефективні навчальні онлайн-платформи, ресурси для здобуття освіти, сформувати ефективні комунікаційні простори під час дистанційного навчання та простежити, яку роль відіграє штучний інтелект в освіті. Проаналізувати додатки-помічники, які створені на базі штучного інтелекту.

Цифрова трансформація — це комплекс інформаційної роботи, який дуже необхідний під час дистанційного навчання. Для ефективного проведення онлайн-уроків здобувачу та вчителю необхідні ресурси, проекти, які будуть відтворені якісно, мультимедійно, сучасно. Багато проектів, які стали під час такого навчання досить популярними. Один із відомих — «Всеукраїнська школа онлайн». Це платформа, яка підтримує дистанційний формат із метою забезпечити якісне та безкоштовне навчання для школярів та вчителів. Наразі вона містить усі необхідні матеріали, зокрема: тести, відеоуроки для

здобувачів середньої освіти 5–11-х класів. Також не менш важливим джерелом є «Головні новини цифрової трансформації освіти та науки». Це сторінка, яка містить у собі головну інформацію про цифрову компетентність, трансформацію в умовах війни та щодо електронного контенту для закладів середньої освіти. Дистанційне навчання вимагає якісних і перевірених джерел, тому багато хто застосовує саме онлайн-сервіси в освіті. Це ресурси, які допомагають вчителю надавати, а школяру отримувати освітні послуги в форматі онлайн. Наприклад, онлайн-система освіти та піклування за дітьми «Mr.Leader». Дуже необхідним проектом став освітній чат-бот. Це проект, який інформує про стан освіти в Україні протягом воєнного періоду. Чат-бот має можливість надавати інформацію щодо того, як можна доєднатися до онлайн-навчання в Україні, як можливо відновити документи про освіту і як працювати або викладати під час війни [10].

Також є сучасна освітня платформа, яка слугує прикладом, — «Дія.Освіта». Це додаток, який містить усі необхідні розділи (як і для навчання, так і для покращення додаткових знань) зокрема такі: «Освітні серіали», «Тести», «Симулятори», «Гайди», «Вебінари». «Дія.Освіта» надає можливість покращити цифрові навички, отримати сертифікат цифрової грамотності. Також школярі мають змогу ознайомитися із освітніми серіалами, які допоможуть у виборі фаху [13].

Під час онлайн-занять у період воєнного стану важливою частиною є комунікація між вчителем та учнем. Всі педагоги застосовували різні форми онлайн-комунікації, зокрема: електронна пошта; відеоконференція (Zoom/Google Meet) — це спосіб спілкування в режимі реального часу. Такі зустрічі завчасно узгоджуються та обговорюються, бо для створення необхідно визначити день та час. Такий спосіб поширений для проведення звичайних уроків, захисту робіт МАН, різних усних опитувань; платформа Google Classroom —

це осередок, на якому учень має змогу завантажувати свої роботи, писати як загальні, так і особисті коментарі вчителю. Зазвичай таку платформу педагог застосовує для проведення різних форм контролю. У Google Classroom міститься такий додатковий компонент, «Hangouts», де учень та вчитель мають змогу провести онлайн-спілкування в режимі реального часу; learningApps.org — це сервіс, який стає у нагоді саме вчителю, бо завдяки ньому, педагог має змогу опублікувати різні інтерактивні вправи. Також надає можливість створювати різні завдання на будь-яку тематику. Їх можна застосовувати в індивідуальній роботі з учнем та в колективній; блог вчителя — це спілкування, яке відбувається на сторінці педагога, воно схоже на форум, і завдяки розміщенню дописів (це можуть бути різні твори, есе, корисні поради для учнів) школярі мають змогу коментувати ці публікації, залишати відгуки, і таким чином відбувається комунікація. Якщо це вчитель іноземної мови (англійської, польської), то учень може тренувати свої навички, і залишати коментарі тією мовою, яку опановує [11, с. 19–29].

В епоху стрімкого розвитку технологій під час навчання, у нагоді, учасникам освітнього процесу стає штучний інтелект (ШІ).

ШІ — це сучасний механізм, який допомагає зекономити час вчителю та виконати певні задачі. Штучний інтелект дуже корисний для педагогів, які мають великий обсяг роботи. Він може допомогти провести різні форми контролю або уроки більш ефективно. Принцип штучного інтелекту має змогу змінити надання матеріалу педагогів та навчання школярів, коли вчителі допомагають досягти гарного результату учням та надати кваліфіковану підготовку до засвоєння матеріалу. Для викладача ШІ може стати у нагоді при оцінюванні учнів, створенні індивідуальної навчальної траєкторії, яка враховує всі індивідуальні особливості дитини. Також ШІ може надати можливість школярам навчатися у форматі ігор, що

ще більше зацікавлює здобувача. Будуть також надані засоби колективного інтелекту, щоб заощадити час викладачів із завданнями, такими як класифікація паперів, щоб викладачі та спеціалісти могли проводити більше часу з учнями. ШІ може допомогти визначити людей за допомогою поведінкових підказок і підштовхнути їх у правильному напрямку. ШІ також може допомогти викладачам сприяти більшій інклюзивності — наприклад, переклад мови на основі ШІ може дозволити навчатись більшій кількості учнів. Заклади загальної середньої освіти можуть використовувати ШІ, щоб запропонувати по-справжньому персоналізований досвід навчання — подолавши одне з найбільших обмежень сучасної моделі навчання [17].

ШІ тучний інтелект має на меті не тільки допомогти вчителю та учню, а й змінити освіту для здобувачів так, щоб технологічний розвиток дитини збільшився та примножився.

Зміна освіти завдяки штучному інтелекту є дуже важливою складовою. ШІ має можливість покращити розуміння школярів про процес сучасного навчання. Функції та новітні системи штучного інтелекту можуть усі необхідні дані отримувати про своїх школярів у неймовірних кількостях, тобто: їхні переважні методи здобування освіти, наскільки дитина встигає опановувати програму та засвоювати матеріал, який був наданий учителем, які має прогалини із предметів, тощо. Застосовуючи ці аспекти, вони мають змогу дібрати методи навчання, які будуть доречні для школярів та їхнього темпу, та ті, що навпаки — залишають здобувачів освіти спантеличеними. Оскільки ці системи отримують необхідні дані про здобувачів, то це надає велику можливість правильно та коректно збудувати план навчання для дітей [16, с.1–2].

Штучний інтелект має змогу аналізувати успішність здобувачів освіти за певною шкалою, яка запрограмована, і дуже складна для звичайного рахування людським мозком, і та, на яку сам педагог ніяк не зможе вплинути, бо це є розробка

III. Звичайно, система дає можливість створити навчання в онлайн-форматі надзвичайно легким, комфортним для учня та головне — доступним, саме завдяки такій можливості усі здобувачі освіти можуть отримувати інформацію в дистанційному форматі із будь-якого куточку світу та в зручний час, що є не менш важливим аспектом [11].

Ще важливим нюансом такої освіти є те, що можливість оцінювання матеріалу повністю залежить від штучного інтелекту, і викладач зі свого боку не може вплинути на оцінку школяра. Конструктивна критика, яка надається від вчителя певного предмета, розуміється людьми набагато краще, аніж звичайне засудження. Школярі, які мали певні прогалини в знаннях, можливо, не адаптуються швидко до такої системи, але скоріш за все, позитивно поставляться та будуть мати можливість у майбутньому розуміти, що викладання матеріалу може бути сучасним, креативним та цікавим. Щоб ознайомитись більш детально, що таке III, яка його сила та слабкість, алгоритми, типи навчання, нейромережі, то діти можуть перейти у «Дія. Освіта» та переглянути освітній серіал «Штучний інтелект для школярів». Здобувачі, коли ознайомляться із таким відео, будуть мати певні знання, а саме: яка різниця між навчанням машин та людей, як можна застосувати III не тільки у навчанні, а й у екології, мистецтві, медицині. Завдяки штучному інтелекту для школярів відкривається можливість розуміння, що таке «навчання з вчителем та без нього» [13];

Наразі велику популярність набирають веб-сайти, які були створені на основі штучного інтелекту. Такі сторінки дуже популярні й серед школярів, бо, зазвичай, діти — це перші люди, які з ними ознайомлюються й швидко засвоюють. Поширеною веб-сторінкою серед здобувачів є «ChatGPT». ChatGPT працює на основі III-технології обробки природної мови GPT-3.5, яку використовує для генерування текстів у форматі діалогу з людиною. Ми можемо ставити чат-боту

запитання чи пропонувати теми для розмови, а він у відповідь генеруватиме релевантні тексти, максимально схожі на те, як пише чи говорить людина. ChatGPT був навчений на величезній кількості створених людьми текстових даних з інтернету, що робить його надзвичайно спроможним підтримувати розмову [5].

Ще одним поширеним сервісом є «DeepL». DeepL — це сервіс машинного перекладу, що характеризує себе як «найточніший у світі перекладач». За результатами сліпих тестувань DeepL дійсно випереджає конкурентів, серед яких рішення від Google, Amazon і Microsoft [5]. І остання веб-сторінка, яку ми проаналізуємо, — це «Wordtune». Що це за сайт? За допомогою технології обробки природної мови (NLP) Wordtune може переписати будь-який документ, зробивши його більш читабельним і цікавим. Цей інструмент може перефразувати текст, якщо в ньому занадто багато схожих слів або формулювань, запропонувати замінити терміни чи змінити структуру речення [5].

 крім цих програм, є ще спеціально створені системи, програми-помічники, які також базуються на основі штучного інтелекту. Розглянемо приклади.

Google Assistant. Це розумний помічник, який може відповідати на ваші поставлені запитання, також має змогу надати більше конкретної інформації, бо має доступ до облікового запису. Наприклад, можна поставити запитання щодо частин мови або літературного жанру, напрямку [18].

DataBot AI. Це голосовий помічник, що з точністю 100 % розпізнає ваш голос та дає відповіді на всі питання. Також цей додаток має можливість записати інформацію, яку надаєте голосом. Наприклад, це може бути список товарів для школи [2].

SoundHound Chat AI. Це помічник вищого класу, бо він розпізнає дуже складні голосові речі. Різні пошуки можуть стосуватися закладів освіти, харчування. Якщо розбирати, наприклад, заклад освіти, то

цей розумний помічник зможе надати повну інформацію про нього, яку має на цей момент. Це й дата заснування і на якій вулиці знаходиться тощо [12].

Звичайно, школярі можуть використовувати штучний інтелект на перервах та в позашкільній роботі. Це можна застосувати й зробити завдяки нейронним мережам, по-перше, розпізнавати певний об'єкт за допомогою або мобільного телефону, або планшету. Наприклад, це може бути шкільний майданчик, м'яч, шахи або підручник. По-друге, завдяки нейронним мережам школярі також на перервах можуть разом креативно дописати певний малюнок. Нейромережа має можливість при отриманні неповноцінного зображення на виході створити необхідне. По-третє, штучний інтелект також можна застосовувати й на відео.

Отже, трансформація класичного навчального процесу містить у собі ефективні стратегії, які вчитель може засто-

совувати під час дистанційного навчання, онлайн-уроків. І, звичайно, проаналізований інструментарій, який також стане в нагоді під час проведення таких занять, — це застосування штучного інтелекту в навчанні в різноманітних засобах та видах, використання нових сучасних навчальних платформ, і користування дистанційними онлайн-сервісами, відеоконференціями, блогами, сучасними додатками. Трансформація класичного навчального процесу, а саме аналізування ефективних стратегій та інструментів для дистанційного навчання, є дуже актуальною та перспективною темою, оскільки більшість учителів дізнаються детально про цифрові технології, як з ними працювати, та навчають цифровим аспектам учнів, що, безумовно, покращує навички та знання. Така зміна необхідна й допоможе учням отримувати великий обсяг знань за допомогою цікавих та мультимедійних засобах.

Література

1. Візнюк І. М., Буглай Н. М., Куцак Л. В., Поліщук А. С., Киливник В. В. Використання штучного інтелекту в освіті // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. № 59. С. 14–22.
2. *Virtual Assistant DataBot: Artificial Intelligence* // DataBot. URL: <https://www.databot-app.com/> (date of access: 08.07.2023).
3. Гут'єррес Д. 6 найкращих програм зі штучним інтелектом. URL: <https://androidayuda.com/uk/застосування/рекомендується/6-найкращих-програм-зі-штучним-інтелектом/> (дата звернення: 08.07.2023).
4. V. Antonyuk, Y. Drachuk, M. Yavorska, O. Stalinska, A. Zerkal. The 4 th International scientific and practical conference — Modern research in world science (July 10-12, 2022) SPC — Sci-conf.com.ua, Lviv, Ukraine. 2022. P. 870–877.
5. Куц М. ChatGPT і не тільки: 20+ корисних сервісів на основі штучного інтелекту // Освіта нова. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5893-chatgpt-i-ne-tilky-20-korysnykh-servisiv-na-osnovi-shtuchnoho-intelektu> (дата звернення: 07.07.2023).
6. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі : метод. рек. Київ, 2020. 71 с.
7. Mazurek G. Transformacja cyfrowa — perspektywa instytucji szkolnictwa wyższego. Transformacja Akademickiego Szkolnictwa Wyższego w Polsce w okresie 30-lecia 1989–2019. 2019. N. 7. P. 313–332.
8. Мар'єнко М., Коваленко В. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті // Фізико-математична освіта. 2023. Т. 38, № 1. С. 48–53.
9. Міністерство освіти і науки України. Міністр освіти і науки України презентував програму вели-

кої трансформації «Освіта 4.0: український світанок» / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministr-osviti-i-nauki-ukrayini-presentuvav-programu-velikoyi-transformaciyi-osvita-40-ukrayinskij-svitanok> (дата звернення: 03.07.2023).

10. *Міністерство освіти і науки України*. Цифрова трансформація освіти і науки / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki> (дата звернення: 01.07.2023).

11. *Мірошнікова А.* На українській школи очікує велика трансформація // Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/na-ukrayinski-shkoly-oschikuye-velyka-transformatsiya/> (дата звернення: 06.07.2023).

12. Найшвидший, найрозумніший, найсучасніший голосовий помічник // SoundHound. URL: <https://www.soundhound.com/soundhound-chat-ai/> (дата звернення: 10.07.2023).

13. Регіональна цифрова трансформація // Дія. Освіта. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/regional-digital-transformation> (дата звернення: 05.07.2023).

14. *Пінчук О.* Аналітичний ретроспективний огляд використання електронних соціальних мереж у навчанні // Цифрова трансформація відкритих освітніх середовищ: кол. монографія, 2019. С. 69–74.

15. *Собченко Т.* Використання цифрових сервісів та інструментів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва // Наук. журн. Хортицької нац. академії. 2022. № 2. С. 93–100. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-7-10>

16. *Собченко Т., Федоренко В.* Використання інтерактивних технологій в освітньому процесі: переваги та недоліки // Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : (Харків, 16 — 18 березня 2023 р.) / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. С. 581–583.

17. Штучний Інтелект в освітньому процесі // Українська школа майбутнього. URL: https://www.futureschool.online/post/artificial_intelligence/ (дата звернення: 04.07.2023).

18. Що таке Google Assistant? // Google Assistant. URL: <https://assistant.google.com/> (дата звернення: 07.07.2023).

12.09.2023

Відомості про авторів:

Собченко Тетяна Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: sobchenkotetya79@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9213-5556>

Федоренко Вікторія Володимирівна — здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, третього року навчання, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: victoriaf0905@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009000216266260>

Використання цифрових інструментів Google при організації дистанційного навчання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану

*Олександр Печерцев,
Олена Благовестова*

Задля підтримки освіти в Україні, починаючи з березня 2022 р. світові компанії Coursera, UdeMy, Zoom, Google та інші запропонували безкоштовний доступ до своїх ліцензійних інструментів для організації дистанційного та змішаного навчання українських здобувачів фахової передвищої та вищої освіти.

Воєнний стан накладає серйозні обмеження на всі сфери життя, включаючи освіту. Однак завдяки розвитку цифрових технологій здобувачі вищої освіти можуть продовжувати навчання навіть у таких складних умовах. Електронне навчання відіграє в цьому важливу роль, виконуючи низку завдань, починаючи від надання конкретних знань та закінчуючи професійною підготовкою майбутніх фахівців.

Сучасна освіта вимагає адаптації до цифрового світу, який швидко змінюється. За останні кілька років цифрові технології стали необхідною складовою частиною навчального процесу, а в умовах повномасштабного російського вторгнення, коли фактично неможливе очне навчання здобувачів освіти в силу загрози їх життю і здоров'ю, дистанційне навчання стало єдиною доступною формою в системі освіти [1].

Організація дистанційної освіти надає можливість візуалізувати процес навчання, навчити швидко шукати і обробляти великі обсяги інформації на основі різних джерел та створювати індивідуальні на-

вчальні завдання для кожного здобувача, тим самим ефективно досягаючи освітніх цілей.

Цифрові технології є невід'ємною та інтегрованою частиною освітнього процесу. Під цифровими технологіями розуміється комплекс інструментів і ресурсів, включаючи різні форми інформації, що базуються на пристроях і гаджетах. Звичайно, при цьому повинно бути поєднання електронних технологій, комп'ютерних технологій, інформаційних та комунікаційних технологій [2].

Веручи до уваги проблеми дистанційного навчання, особливо в умовах воєнного стану, дуже важливо, щоб освітні установи працювали над розвитком даного напрямку, завдяки чому зміниться сучасна парадигма освіти та ставлення до цієї методики навчання, як найбільш безпечної в наших умовах. У цьому контексті розробка нових та ефективних методів навчання, вибір найбільш зручних цифрових платформ стає актуальною для формування знань і вмінь здобувачів.

Характерні ознаки, що відіграють роль у виборі сучасної платформи для реалізації дистанційного навчання в умовах воєнного стану повинні відповідати наступним умовам: необхідність установки на диск, зручність інтерфейсу, адаптивність системи на будь-якому пристрої, технічна підтримка української мови; сповіщення

користувачів (викладачів, здобувачів і інших учасників навчального процесу), планування навчального часу, можливість розробки навчальних матеріалів всередині платформи, оцінювання отриманих знань.

Дистанційне навчання має свої переваги — більший обсяг інформації, яку можна опанувати в найкоротші строки, зручність (можливість обрати власний ритм та режим отримання знань), індивідуалізація (можливість узгодити навчання зі своїми потребами), доступність (економія часу та коштів), гнучкість (можливість викладати матеріал відповідно до рівня підготовки та базових знань здобувачів освіти), відсутність географічних бар'єрів (спілкування по всьому світу без обмежень) і, найголовніше, — актуальність використання найсучасніших засобів для здобуття інформації [3].

Nа нашу думку, найбільш популярними платформами, якими користуються заклади вищої освіти, є Coursera (<https://www.coursera.org/>), Udemy (<https://www.udemy.com/ru/>), Zoom Meetings for Education (<https://zoom.us/>), Moodle (<https://moodle.org/>), Google Workspace for Education (<https://www.google.com/>).

Coursera — технологічна компанія, що працює в галузі освіти. Вона пропонує своїм користувачам сотні безкоштовних онлайн-курсів з різних дисциплін українською мовою, у разі успішного закінчення яких користувач може отримати сертифікат про закінчення курсу. Coursera співпрацює з університетами з різних країн світу для викладання курсів цих навчальних закладів онлайн.

Udemy — міжнародна навчальна платформа з онлайн-курсами на різноманітну тематику. Для українських здобувачів вищої освіти доступні більше 210000 найкращих освітніх відеокурсів від провідних університетів світу. Контент платформи розділений на чотири напрями, в тому числі і технічний. Використовуючи застосунок Udemy Business, можна переглядати завантажений курс на своєму пристрої

навіть коли немає з'єднання з інтернетом. Після завершення курсу користувач може отримати сертифікат.

Moodle — безкоштовне програмне забезпечення для підтримки навчання, розроблене мовою програмування php та з системою управління базами даних MySQL, PostgreSQL, Oracle, Assess, Interbase. Користувачі мають право на необмежену установку, використання, розповсюдження та зміну Moodle без будь-яких ліцензійних зборів. Має інструменти як для самостійної, так і для спільної роботи студентів, що дозволяє створювати свою власну освітню платформу. Спільна робота організується за допомогою таких інструментів, як вікі, форуми, семінари, є можливість проводити відеоконференції, а підтримка SCORM дозволяє створювати інтерактивні заняття. Moodle включає безліч способів оцінювання (Завдання, Тест) та відстеження успішності учнів (Журнал). Дозволяє нагороджувати та заохочувати учнів (Значки, Сертифікати).

Zoom Meetings for Education є безкоштовною платформою відеоконференцій, яка дозволяє зустрічатися та спілкуватися онлайн з можливістю запису і подальшого перегляду. Інтерфейс є досить простим у використанні, що дозволяє учасникам легко зорієнтуватися в системі без додаткового навчання. Платформа пропонує широкий набір комунікаційних інструментів, що полегшують спілкування та співпрацю в режимі реального часу. Крім відео- та аудіозв'язку можна використовувати чат для текстової комунікації з учасниками зустрічі. Чат дозволяє обмінюватися повідомленнями, посиланнями та файлами. Zoom Meetings надає можливість відкривати та редагувати спільні документи, проводити віртуальні презентації, дозволяє планувати зустрічі заздалегідь та надсилати запрошення учасникам.

Деякі заклади вищої освіти України використовують Microsoft Teams (<https://www.microsoft.com/>), що є частиною пакету Office 365 і поширюється по

корпоративній підписці, призначена для конференц-зв'язків, командної роботи, дистанційного навчання. Містить інструменти для спільної роботи, завдання, тести. Microsoft Teams має вбудований інструмент для відеозустрічей, дає можливість здійснювати як групові відео- і аудіодзвінки, так і особисті. У сервіс вбудовані всі офісні програми, якими можна скористатися, не завантажуючи собі на комп'ютер. Microsoft Teams має спільний робочий простір, в якому одночасно можуть працювати всі студенти і викладачі.

На нашу думку, однією з найпопулярніших платформ для навчання стала Google Workspace for Education — набір цифрових інструментів від Google, який дозволяє учасникам навчального процесу спілкуватися, співпрацювати та навчатися в онлайн-середовищі. Цифрові інструменти доступні для ПК (додаток або сайт) та мають мобільні застосунки, їх можна встановити з PlayMarket (для Android) або AppStore (для iOS), мобільні застосунки мають менший функціонал, але його цілком достатньо для комунікації в процесі навчання [4].

Розглянемо ключові переваги та функціональні можливості цифрових інструментів Google і їх вплив на сучасну освіту.

Google Calendar — це онлайн-календар, розроблений компанією Google, який дозволяє користувачам планувати свій час, створювати події, встановлювати нагадування і ділитися розкладом з іншими користувачами. У контексті навчання під час воєнного стану Google Calendar доступний з будь-якого пристрою, підключеного до Інтернету. Це означає, що здобувачі можуть легко переглядати свій розклад з будь-якого місця і в будь-який час, отримувати нагадування про найближчі події, дедлайни або зустрічі, допомагає не забувати про важливі завдання і вчасно виконувати їх.

Google Drive є хмарним сховищем, яке надає можливість зберігати та організувати різні типи документів, такі як тексти, презентації, таблиці, зображення тощо. Його головна перевага полягає у тому,

що дані зберігаються в хмарі і доступні з будь-якого пристрою з Інтернет-підключенням. Це особливо важливо під час воєнного стану, коли доступ до фізичних навчальних матеріалів може бути обмеженим або небезпечним.

Здобувачі передвищої та вищої освіти можуть завантажувати лекційні записи, презентації, домашні завдання та інші матеріали до Google Drive та мають доступ до нього у будь-який зручний для них час з будь-якого місця, ділитися цими матеріалами зі своїми одногрупниками, що сприяє спільній роботі та обміну ідеями навіть на відстані з автоматичним резервуванням даних, що забезпечує їх безпеку в разі втрати чи пошкодження пристрою.

Google Classroom платформа, яка надає викладачам та здобувачам зручні інструменти для взаємодії, завантаження матеріалів, створення завдань і здачі робіт. Google Classroom дозволяє здійснювати навчання в режимі онлайн, забезпечуючи учасникам можливість зберігати академічні процеси в русі. Учасники навчального процесу можуть обмінюватися повідомленнями, коментарями до завдань та вести обговорення в режимі реального часу. Це сприяє збереженню соціальної взаємодії та підтримує академічну спільноту навіть у віртуальному середовищі. При цьому всі матеріали, завдання та роботи зберігаються в хмарному сховищі, що робить їх доступними незалежно від фізичного місцезнаходження. Це робить навчальний процес більш гнучким і зручним, а також дозволяє зберігати відповідні матеріали для подальшого використання.

Google Meet є веб-конференційною платформою, що надає можливість здійснювати відео- та аудіозв'язок в режимі реального часу. Цей інструмент може бути використаний для проведення віртуальних лекцій, семінарів, консультацій та інших форм академічних занять. Google Meet дозволяє зручно організувати віртуальні зустрічі з великою кількістю учасників та використовувати

інтерактивні функції, такі як чат, документи, таблиці, презентації тощо. Google Meet доступний для використання на різних пристроях, таких як комп'ютери, смартфони та планшети. Платформа надає можливість записувати відео- і аудіозв'язок, переглянути матеріал пізніше, особливо корисно, якщо їм потрібно повторити важливу інформацію або якщо пропустили заняття.

Google Forms — інтерактивна платформа, яка дозволяє створювати анкети, тести, опитування та інші форми збору інформації. Завдяки простому інтерфейсу створення тестів, опитувань чи анкет не потребує спеціальних технічних навичок. Викладачі можуть швидко створювати та редагувати зміст. Google Forms надає автоматичну обробку відповідей студентів, що надає можливість швидко переглядати результати, а також отримувати зведені статистичні дані про успішність здобувачів. Google Forms дозволяє використовувати різні типи питань з варіантами відповідей, текстовими відповідями тощо, а також надає індивідуальний зворотний зв'язок шляхом налаштування автоматичних повідомлень після проходження тесту або анкети.

Google Keep — це веб-додаток та мобільний додаток, які дозволяють зберігати нотатки та інформацію в одному місці, створювати списки завдань, а також ділитися ними з іншими здобувачами, що сприяє спільній роботі та обміну інформацією, незалежно від фізичного розташування. Google Keep має вбудовані функції нагадування, які допомагають здобувачам вищої освіти керувати своїми завданнями та строками.

Google Sites — це простий конструктор сайтів, який не вимагає глибоких знань з програмування. За допомогою цього інструменту можна швидко створити, наповнити та опублікувати веб-сторінку, яка необхідна викладачу для кращого висвітлювання, наприклад його предмета.

Всі цифрові інструменти Google синхронізуються між різними пристроями користувача. Це забезпечує зручний доступ

до інформації навіть у випадку втрати чи пошкодження пристрою. Це важливо під час воєнного стану, коли учасникам навчального процесу може бути складно відстежувати свій графік та зобов'язання.

Звичайно, умови воєнного стану можуть супроводжуватися перебоями у роботі мережі Інтернет або обмеженим доступом до Інтернету. У користувача можуть вимкнути електропостачання або під час заняття йому треба буде рухатися в укриття через тривоги або обстріли. Все це може перешкодити доступу викладачів і здобувачів до навчального процесу. Не всі користувачі можуть мати достатньо ресурсів для забезпечення відповідним обладнанням (комп'ютерами), а мати тільки, наприклад, смартфон або планшет, що може ускладнити їхню участь у дистанційному навчанні.

До недоліків дистанційного навчання при використанні цифрових інструментів можна віднести відсутність фізичного контакту при безпосередній взаємодії з викладачем та однокурсниками. Особиста взаємодія може відігравати важливу роль у сприйнятті матеріалу та побудові міцних взаємин. Безкоштовний обліковий запис Google Drive має обмежений обсяг сховища (15 ГБ), що веде до проблеми з недостатністю місця на диску при зберіганні великих файлів. Важливо використовувати надійні паролі та засоби аутентифікації для захисту даних зберігання конфіденційної інформації у хмарних сервісах.

Google Classroom, Google Docs, Google Drive, Google Meet та інші цифрові інструменти допомагають забезпечити постійну комунікацію, спільну роботу та доступ до навчальних матеріалів для здобувачів вищої освіти, підвищують їх активність, мобільність, адаптивність. При цьому, враховуючи високий рівень безпеки даних, ці інструменти дозволяють забезпечити надійність та конфіденційність навчального процесу навіть в умовах воєнного стану.

Література

1. Варяниці Л. О., Шевченко О. М., Петросова В. І. Цифрові інструменти Google для української освіти: використані можливості в умовах війни // Академічні візії. 2023. № 17. вилучено із <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/229>
2. Кривонос О.М., Котенко О.Д. Використання цифрових технологій в освітньому процесі // Наука і техніка сьогодні. 2023. № 1 (15). С. 161 — 176. DOI: 10.52058/2786-6025-2023-1(15)-161-175.
3. Корильчук Н.І., Первак М.П., Чернова Т.Ю. Аналіз дистанційних платформ для навчання і саморозвитку здобувачів вищої освіти в контексті воєнних реалій // Академічні візії. 2023. № 15. С. 1–8. DOI: 10.5281/zenodo.7561777.
4. Google Workspace for Education overview // *Support.google.com*. URL: <https://support.google.com/answer/7370133?hl=en&sjid=16615787845780545161-EU>.

10.08.2023

Відомості про авторів:

Печерцев Олександр Олександрович — кандидат технічних наук, доцент, кафедра візуальних практик секції інженерно-технічних дисциплін; Харківська державна академія дизайну і мистецтв; Харків, Україна; email: alex.pechertsev@ksada.org; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2015-9524>

Благовестова Олена Олександрівна — кандидат архітектури, доцент, кафедра архітектури; Харківська державна академія дизайну і мистецтв; Харків, Україна; email: blagovestova.olena@ksada.org; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4771-0360>

УДК 351.865

DOI:10.30837/nc.2023.71

Державний аудит: кваліфікаційні вимоги та орієнтири майбутнього фахівця

*Ольга Кучма,
Євген Котух*

Гучасний період розвитку суспільства та цифрової трансформації в публічному та приватному секторах, глобалізаційні процеси в економіці формують складну багатшарову систему вимог до професійних стандартів аудиторів. Виклики, що стоять перед сучасною освітою аудиторів, посилюються результатами цифрової трансформації держави та впровадженням в сферу державних послуг та інформаційно-аналітичних систем сучасних інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, Big Data, інтелектуального аналізу даних та систем підтримки прийняття рішень [1].

У сучасних економічних реаліях базовим питанням залишається якість підготовки спеціалістів у закладах вищої освіти (ЗВО), які б відповідали потребам суспільства та ринку праці. Для досягнення цього освітня система має знаходити ключові методи вирішення навчальних завдань, які висуває суспільство, фактично створюючи системоутворюючий фундамент знань майбутнього фахівця, закладаючи основи для подальшого

самовдосконалення, набуття практичних навичок тощо.

В контексті пошуку ефективних методів покращення освітнього процесу при підготовці спеціалістів у сфері аудиту не можна не вказати на вклад наших вчених, таких як О.В. Карпенко, І.С. Войцехівська, С.Л. Безручук та інші. Водночас, аналіз впливу новітніх технологій, запровадження та використання нових методологічних підходів в комерційній площині та оцінка можливостей вдосконалення вимог до підготовки фахівців в області аудиту з урахуванням цих факторів залишаються поза увагою українських науковців, а аналізу функціональних складових підготовки майбутніх державних аудиторів не присвячено великої кількості робіт.

Гистемний прогрес в області інформаційно-комунікаційних технологій радикально перетворює процеси виробництва, комунікації та надання послуг, створюючи абсолютно нові умови для процесів аудиту. Якість та кількість даних вже давно лежать поза можливостями ручного аналізу, знаходження

залежностей та створення аналітичних звітів за результатами аудиту. Це підкреслює необхідність актуалізації вимог на методологічному рівні, які висувуються до кваліфікації майбутніх державних аудиторів в розрізі теоретичної, практичної, методологічної підготовки, напрямів самовдосконалення та використання методів та засобів аналізу на основі даних.

Однією із форм державного фінансового контролю є державний фінансовий аудит проектів з використання інформаційних технологій (далі — ІТ аудит), проведення якого з червня 2019 р. покладено на Державну Аудиторську Службу України, а порядок його здійснення врегульовано відповідною постановою Кабінету Міністрів України. Згідно з постановою ІТ аудит спрямований на проведення перевірки (дослідження) та аналізу (оцінки):

- законності та ефективності використання публічних коштів та інших активів розпорядниками бюджетних коштів, державними цільовими фондами, фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування, суб'єктами господарювання державної та комунальної власності для впровадження та використання інформаційних технологій;

- досягнення визначених цілей та завдань під час керівництва і управління середовищем інформаційних технологій об'єкта аудиту.

Таким чином, основними завданнями ІТ аудиту визначено проведення перевірки (дослідження) та аналізу (оцінки):

- досягнення визначених цілей та завдань під час керівництва і управління середовищем інформаційних технологій об'єкта аудиту, зокрема дотримання вимог законодавства, актів і рішень органів управління, збереження активів;

- результативності та ефективності використання (впровадження) інформаційних технологій (систем, процесів, ресурсів), організації керівництва і управління ними, стану виконання заходів контролю, спрямованих на забезпечення надійності інформаційних технологій

(систем, процесів), зокрема щодо конфіденційності, цілісності, доступності (безперервності), ідентифікації загроз, запобігання та управління ризиками;

- законності та ефективності використання публічних коштів та інших активів для використання (впровадження) інформаційних технологій (систем, процесів, ресурсів);

- правильності ведення бухгалтерського обліку, достовірності фінансової, бюджетної та іншої звітності об'єкта аудиту;

- стану внутрішнього контролю об'єкта аудиту та стану внутрішнього аудиту, якщо об'єктом аудиту є розпорядник бюджетних коштів;

- розроблення пропозицій та рекомендацій щодо усунення виявлених порушень.

Покладені на державних аудиторів завдання зумовлюють неабиякий рівень кваліфікації та досвіду проведення ІТ аудиту за умов дотримання головної вимоги з підвищення якості аудиту на державному рівні [2].

Метою статті є висвітлення та аналіз вимог до кваліфікації майбутніх державних аудиторів в сфері інформаційних технологій. Отже, мета даного дослідження полягає в визначенні принципів та особливостей формування професійних навичок майбутніх аудиторів, а також адаптації освітнього процесу до ери цифровізації.

Згідно з результатами аналізу ключовим фактором розвитку особистості спеціаліста в аудиторській сфері та його професійних навичок є його фахова компетентність, яка закладається освітою, набувається з практичним досвідом та напрямом розвитку обраних компетенцій.

В Україні основним джерелом поповнення аудиторських кадрів вважається напрям підготовки «Управління та адміністрування» за фахом «Облік і оподаткування», що представлено більш ніж в 247 ЗВО та їх філіях у всіх областях України, Києві та Автономної республіки Крим (рис. 1). В умовах повномасштабної зброй-

ної агресії російської федерації проти України більшість ЗВО, що зареєстровані на тимчасово окупованих територіях, було переміщено на підконтрольні території.

Підготовка державного аудитора за своїм змістом є предметною діяльністю, зміст якої визначається переважно наступними чинниками:

- науково-обґрунтованими та використаними на практиці методологіями;
- професійними стандартами міжнародних асоціацій та професійних спілок, що впроваджують та забезпечують методологічне забезпечення професійної аудиторської діяльності;
- вимогами до змісту сертифікованих курсів професійних організацій в Україні і світі, які, використовуючи методологічне забезпечення професійних стандартів, розробляють та впроваджують змістовні курси підвищення кваліфікації аудиторів.

Професійні стандарти, що було розроблено наприкінці 90-х — на початку 2000-х років, націлені на модель управління якістю аудиту, метою якої є захист професійних інтересів аудиторів, наприклад у суді, за фактом пред'явлення

претензії до якості аудиту. Однак такий підхід значно обмежує критерії контролю якості аудиту саме в частині задоволення вимог споживача, що, в свою чергу, не дає можливості формування більш широких професійних вимог до підготовки аудиторів. Такий підхід вважатимемо застарілим та таким, що не відповідає очікуванням замовника. Таким чином, визначення сутності самого поняття якості та об'єктів контролю якості аудиту дає можливість сформулювати вимоги до кваліфікації майбутніх державних аудиторів.

Компетентність означає спроможність ефективно виконувати аудиторські завдання, маючи глибокі знання у галузі, вміння працювати в команді та ряд інших особистісних якостей, включаючи життєвий досвід та готовність відповідати за свої рішення. Фахова компетентність відображає глибоке розуміння професії, набуття практичних навичок та досвіду, що відповідають вимогам посади. Однак існують протиріччя між потребами суспільства, ринковими вимогами та підходами до підготовки студентів. Створення системи формування

Рис. 1. ЗВО України, що мають напрями підготовки аудиторських кадрів

професійних навичок може допомогти вирішити ці проблеми. Розвиток сучасних технологій впливає на процес навчання, а інтеграція інформаційних технологій в освітньому процесі сприяє адаптації навчання до реальних умов роботи.

Для розвитку професійних навичок майбутніх державних аудиторів під час навчання слід звернути увагу:

- на визначення чіткої мети та створення позитивної мотивації студентів у вивченні майбутньої професії;
- конкретні ключові елементи професійної компетентності аудитора;
- проведення освітнього моніторингу;
- надання сприятливих умов та стимулів для самостійної роботи, самоосвіти та саморозвитку студентів;
- практичну підготовку, засновану на активній участі студентів під час проходження виробничої практики.

Інформаційні технології, які застосовуються під час навчання, займають особливе місце серед цих умов. Важливо, щоб навчальні програмні засоби були узгоджені з тими, які прямо застосовуються у роботі державних аудиторів.

Гучасні напрями вказують на те, що майбуття аудиторської сфери тісно пов'язане із аудитом інформаційних систем у загальному розумінні [3]. Тому до набору вмінь, які формуються у ЗВО під час професійної підготовки, належать теоретичні знання у сферах аудиту, контролю, економічного аналізу та оцінювання економічної активності, а також вміння працювати з сучасними ІТ, розв'язувати фінансові проблеми, опрацьовувати облікові документи та формувати фінансові зведення. При дослідженні використання ІТ у підготовці аудиторів важливо зосередитись на таких ключових завданнях: вивчення рівня застосування комп'ютерного обладнання у навчальному процесі та аналіз наявних програмних і педагогічних ресурсів з точки зору їхньої ефективності для підготовки аудиторів. Окрім навчального контексту, професійні навички формуються під впливом численних факторів.

Веру цифрової трансформації кількість та обсяги проектів ІТ аудиту, що безпосередньо пов'язані з аудитом об'єктів критичної інфраструктури (ОКІ), аудитом об'єктів критичної інформаційної інфраструктури (ОКІІ) та державних інформаційних ресурсів (ДІР); аудитом систем кіберзахисту як необхідної складової стратегічного управління, значно підвищується роль аудиторів в організації та методичному забезпеченні контролю якості аудиту [3]. Це пов'язано з величезним обсягом інформації, що використовується на всіх етапах. Зазначимо, що аналіз та контроль якості аудиту, що здійснюється відповідно до нормативно-правових документів та професійних стандартів аудиту, направлений на достеменне виконання процесів, що обмежені професійними стандартами. Таким чином, такий підхід значною мірою обмежує критерії контролю якості аудиту, що, в свою чергу, зумовлює обмежені вимоги до кваліфікації аудитора.

Професійний стандарт визначає аудитора як висококваліфікованого фахівця у галузі обліку, контролю, аналізу, фінансів, який має сертифікат і ліцензію на право ведення аудиторської діяльності. Аудиторською палатою України визначені такі складові професійної діяльності аудиторів: відповідна освіта, навички практичної діяльності проведення аудиту, складання іспиту з метою отримання сертифікату і високий рівень кваліфікації.

Процес здобуття професійної освіти повинен здійснюватися у співробітництві з закладами вищої освіти та профспілковими організаціями, яким належить провідна роль. У Законі України «Про аудиторську діяльність» передбачені загальні положення щодо сертифікації та ліцензування аудиторів.

Якісно підготовлений аудитор — це людина зі збалансованим набором компетенцій, що розкривають суть та практику сучасного методологічного забезпечення процесів аудиту.

Визначення якості аудиту, на нашу думку, може бути дано на підставі його

комплексної характеристики, що передбачає поділ понять «якість аудиту» як загальної категорії, «якість процесу аудиту» та «якість аудиторської послуги» — як складових його сутності.

Одним із сучасних підходів, що забезпечує значне вдосконалення якості аудиторських процедур і процесів, є практика GRC (Governance, Risk management and Compliance). Управління, управління ризиками та відповідність є трьома взаємопов'язаними аспектами, які забезпечують досягнення організацією своїх цілей, пом'якшення невизначеності та діяльність відповідно до нормативно та методологічно регламентованих процесів і процедур [4].

У цьому контексті управління окреслює загальний управлінський підхід, за допомогою якого керівництво безпосередньо наглядає та контролює організацію, використовуючи управлінські практики та структури. Управління ризиками втілює в собі набір процесів ідентифікації, аналізу та реагування

на ризики, визначені за допомогою показників ризику, які потенційно перешкоджають реалізації бізнес-цілей організації. Відповідність означає процес перевірки відповідності аспектів управління, управління ризиками та ключових бізнес-процесів положенням, встановленим на законодавчому, корпоративному, операційному та управлінському рівнях у рамках законів, нормативних актів, контрактів, стратегій і політик. Таким чином, впровадження практик GRC означає високий рівень кваліфікації та досвіду щодо перевірки висновків аудиту щодо відповідності встановлених практик стандартам GRC.

Рівень кваліфікації та досвід проведення аудиту у відповідності GRC буде представлено за трьома основними напрямками розвитку: навчально-методичним, науково-дослідним та професійно-орієнтаційним. Дослідимо фундаментальні кроки в напрямках розвитку компетентності, які представимо у вигляді «куба компетентності» (рис. 2).

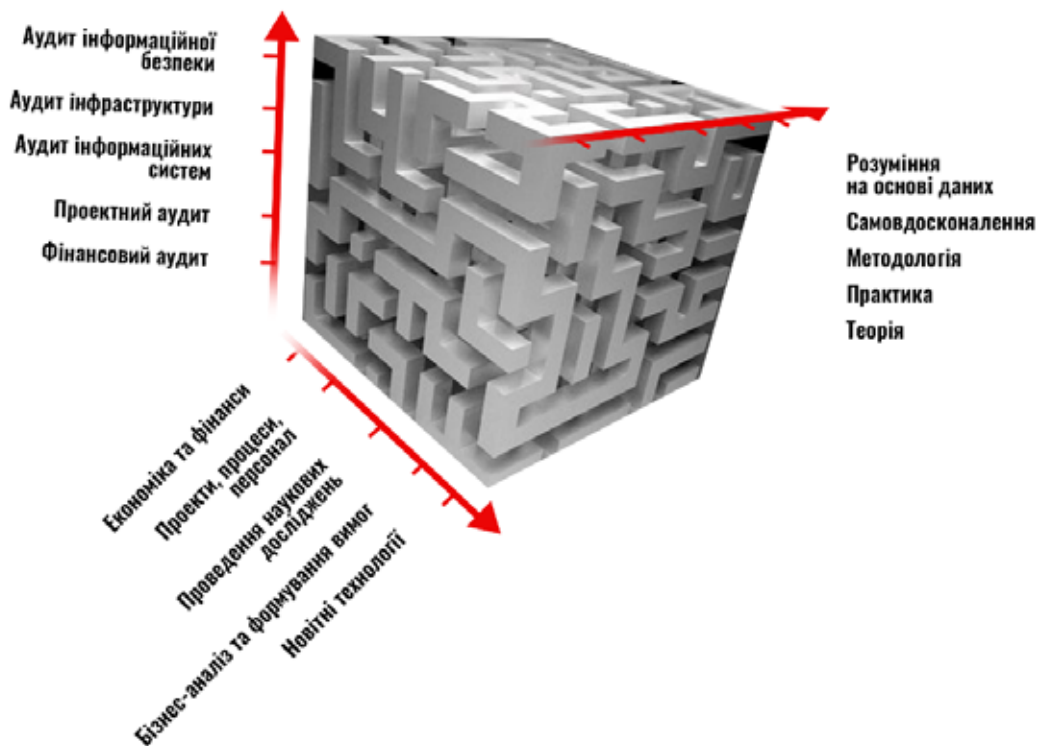

Рис. 2. «Куб компетентій» та основні напрями розвитку професійної компетентності аудиторів

У рамках *напрямку навчально-методичного розвитку*:

- теоретична підготовка у закладах вищої освіти, що веде до здобуття відповідної кваліфікації;
- практичне навчання у визначених місцях стажування, що завершується отриманням початкових можливостей працевлаштування;
- методологічне навчання шляхом ознайомлення з професійними стандартами, різноманітними методологіями аудиту в різних спеціалізованих сферах та підходами, підтвердженими міжнародно визнаними стандартами;
- самостійне навчання через професійне підвищення кваліфікації з використанням сучасних інтерактивних онлайн-курсів від відомих і авторитетних закладах вищої освіти, міжнародних асоціацій і професійних організацій;
- інсайти, керовані даними, які передбачають використання професійної інтуїції, продукт впровадження технологій для обробки та аналізу величезних масивів даних, що забезпечує міцну основу для аналітичних висновків у аудиторській діяльності.

У рамках *напрямку наукового-дослідницького розвитку*:

- професійний ріст у сферах економіки та фінансів, поєднання освіти та безпосередньої професійної діяльності у сфері фінансового аудиту;
- професійний ріст у управлінні проектами, командному лідерстві та розумінні професійних процесів;
- професійне зростання в дослідницькій діяльності, з використанням наукових методів та моделей, що ґрунтуються на фактах, а також набуття досвіду написання наукових рефератів і статей, що представляють результати особистих досліджень;
- професійний розвиток у сфері бізнес-аналізу та підготовки вимог, що пропонує великий досвід у моделюванні та вдосконаленні професійних процесів і вимагає глибоких знань і практичних навичок;

- професійний ріст у передових технологіях, що дозволяє використовувати різноманітні методи інтелектуального аналізу даних, генеративний штучний інтелект, підходи до обробки великих даних та візуалізацію даних аудиту та звітів.

У рамках *напрямку розвитку професійної орієнтації*:

- набуття професійних навичок та здобуття кваліфікаційного рівня у сфері фінансового аудиту;
- отримання професійних навичок та досягнення кваліфікаційного рівня в аудиті проектів у різних секторах;
- забезпечення професійних навичок та досягнення кваліфікаційного рівня з аудиту інформаційних технологій та систем [5];
- отримання професійних навичок та рівня кваліфікації з аудиту інфраструктури;
- оволодіння професійними навичками та досягнення кваліфікаційного рівня в сфері аудиту інформаційної безпеки [6].

У сучасних економічних реаліях основоположним питанням залишається якість підготовки фахівців з аудиту у закладах вищої освіти, забезпечення відповідності суспільним потребам і вимогам ринку праці. Щоб досягти цього, освітня система повинна визначити ключові методи вирішення проблем навчання, які постають перед суспільством. Це фактично закладає базу знань для майбутніх спеціалістів, створюючи основу для постійного самовдосконалення, набуття практичних навичок тощо. Інтеграція та використання сучасних практик як у практичному, так і в навчальному процесах суттєво подолають розрив між результатами навчального шляху та відчутними результатами практичної діяльності аудиторів.

При вивченні факторів організації та проведення аудиторської діяльності стає очевидним, що формування професійних компетенцій сучасного аудитора, який здатний конкурувати на ринку праці, вимагає глибокого та комплексного підходу. Основною причиною такої складності є

багатогранність і різноманітність завдань, які виникають перед аудитором у професійній діяльності. Вивчення аудиторської сфери з акцентом на конкретних функціях аудитора допомагає визначити їх основні аспекти та сутність. Це також сприяє коректному визначенню професійних навичок, які потрібні майбутньому спеціалісту, та розумінню ролі педагога у навчанні аудиторських дисциплін. Встановлення цього взаємозв'язку є ключовим для підтримки високих професійних стандартів та забезпечення якості освітнього процесу в аудиті.

Література

1. *Olha Kuchma, Yevgen Kotukh*. Evolutionary transformation of state auditing: Ukraine in a world context // I Congreso Internacional de Contabilidad, Auditoría y Finanzas «Finanzas Sostenibles: Desafíos y Avances en la Realidad Económica Global». 2023/10/19. URL: <https://repository.unab.edu.co/handle/20.500.12749/22053>

2. *Olha Kuchma, Yevgen Kotukh*. Evolution of the methodological provision of risk-based audit approach. Proceedings of ISERD // International Conference, Dubai, UAE, 01st — 02nd September, 2023. URL: https://www.worldresearchlibrary.org/up_proc/pdf/6082-169693757610-14.pdf

3. *Кучма О.* Цифровізація державних послуг: важливі аспекти стратегічного державного управління // Proceedings of The 9th International scientific and practical conference «Eurasian scientific discussions», Barcelona, Spain: 267–278.

4. *Niemi Ilona*. Optimizing board oversight of compliance as a risk governance instrument // Journal of Risk Management in Financial Institutions 16.3 (2023): 273–281.

5. *Аудит інформаційної безпеки як необхідна складова управління в державних установах.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://db.kh.ua/index.php/db/article/view/117>

6. *Котух Є.В.* Кібербезпека у публічному секторі : монографія. Харків : Колегіум, 2021. 271 с.

23.10.2023

Відомості про авторів:

Кучма Ольга Миколаївна — директор, департамент нормативно-методологічного забезпечення процесу державного фінансового контролю Державної аудиторської служби України; аспірант, Державний податковий університет; м. Ірпінь, Україна; email: dfaudit17@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7983-7545>

Котух Євген Володимирович — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри кримінальних розслідувань, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна; email: yevgenkotukh@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4997-620X>

Теорія рішення винахідницьких завдань і її застосування в закладах вищої освіти

*Ольга Сіняєва,
Микола Кречот,
Тетяна Сичова,
Андрій Сичов*

 світа у вищих навчальних закладах технічних напрямків спрямована на підготовку висококваліфікованих спеціалістів, які спроможні вирішувати не тільки стандартні виробничі задачі, але і працювати над створенням нових технологій і технічних засобів для їх реалізації. Це, в свою чергу, забезпечує не тільки нормальне функціонування підприємств сучасної промисловості, а і їх перехід на більш високі рівні технологічності. Сучасні навчальні заклади готують спеціалістів для роботи на виробництвах на двох рівнях — бакалаврському та магістерському. Освітні програми цих рівнів складаються у відповідності до стандартів і передбачають викладання дисциплін, які розвивають винахідницькі навички студентів. Робочі ж програми, за якими працюють здобувачі вищої освіти, постійно вдосконалюються під впливом сучасних вимог до майбутніх спеціалістів. Тому впровадження в навчальний процес елементів програми, що покращують якість освіти, є актуальною проблемою сьогодення. Але не менш важливою і актуальною проблемою, яка повинна вирішуватись під час навчального процесу, є розвиток творчої складової в діяльності кожного студента як особистості. Без вирішення цих актуальних проблем неможливо отримати висококваліфікованого фахівця, спроможного вирішувати складні задачі, вирішення яких є пробле-

матичним при застосуванні традиційних підходів.

Теорія рішення винахідницьких завдань має вже більш ніж піввікову історію, хоча не завжди знайома випускникам вищих навчальних закладів. Автор теорії інженер, письменник та винахідник Генріх Саулович Альтшулер у своїй діяльності виокремив основний елемент цілеспрямованого вирішення технічних протиріч — зворотну послідовність рішення завдання [1].

Альтшулер Г.С. розробляв методіку розвитку творчої уяви [1]. Отже розвиток алгоритмів надбання винахідницьких навичок та творчої складової винахідницької діяльності відбувалися паралельно і були невід'ємно переплетені між собою.

Також питанням розвитку творчої складової займався П. Вайнцванг, відомими і важливими у педагогічній практиці викладачів є розроблені професором «Десять заповідей розвитку творчої особистості» [7, 8]: будь господарем своєї долі; досягни успіху в тому, що любиш; зроби свій конструктивний внесок у спільну справу; вибудовуй свої відносини з людьми на довірі; розвивай свої творчі здібності; культивуй у собі сміливість; піклуйся про своє здоров'я; не втрачай віри в себе; намагайся мислити позитивно; поєднуй матеріальний достаток із духовним задоволенням.

Метою викладачів вищих навчальних закладів і системи освіти в цілому є створення такої системи викладання окремих дисциплін, при якій будуть розвиватися як творчі здібності здобувачів, так і їх практичні (алгоритмізовані) навички у винахідництві. Дослідження цих напрямків розвитку здобувачів дозволяє нам впроваджувати в освітній процес більш ефективні методи викладання дисципліни.

Більш важким питанням в освіті є можливості навчання творчості, його бачення в наукових колах є неоднозначним. Більшість психологів вважають цей процес неможливим, тому що навчання творчої діяльності винахідника не може мати чіткого алгоритму, цей процес у певному відношенні є спонтанним.

Імовірно, таке категоричне твердження пов'язане з терміном «Алгоритм винаходу», використаним Г. Альтшулером для позначення розробленого їм способу мислення з метою виявлення й усунення технічних протиріч у будь-яких об'єктах. Мова при цьому не йде про алгоритм конкретного винаходу. За допомогою цього способу фахівець сам, без будь-якого алгоритму, одержує творче рішення технічної проблеми, послідовно зосереджуючи свою увагу й мислення на ключових моментах, характерних для рішення багатьох винахідницьких задач.

Творче рішення багатьох винахідницьких задач люди здавна намагалися викласти у вигляді сукупності правил і тим самим несвідомо передавали механізм активізації процесу творчості.

Так, наприклад, Р. Декарт розробив «Принципи правильного напрямку розуму» [4, 5]: не квапитися в судженнях; позбуватися від упереджених думок; робити огляди всього зробленого попередниками; розділяти складні питання на більше прості; розпочинати з найпростішого.

Виконуючи послідовно рішення, починаючи з найпростішого, переходять до складного, уникають розчарування на перших кроках.

До цих правил також можна додати ще три: приступаючи до вирішення завдання, потрібно бути переконаним у тім, що воно буде вирішене. Допускати навіть думки про неможливість вирішення завдання не можна, оскільки така думка буде психологічним бар'єром, що перешкоджає прийняттю рішення; необхідне періодичне повернення до розв'язання невирішеного завдання, що активізує його інтуїтивне вирішення. Ж. Адамар [6] приводить важливу формулу керування несвідомим, розроблену Сурье: «Щоб винаходити, потрібно думати біля»; викладати (ставити) завдання в простих і звичних формулюваннях. Ми розуміємо, що всі ці рекомендації базуються на психологічній основі.

Висловлене судження зосереджує увагу на обраному в цьому судженні напрямку подальшого пошуку й блокує спроби розглянути інші рішення. Упереджені думки часто є психологічним бар'єром (ще не розглядаючи завдання, зосереджують увагу на неможливості його вирішення). Огляди зробленого попередниками важливі для того, щоб усвідомити, якими шляхами вони йшли, від яких спроб відмовилися й чому. Можливо, що змінилися умови, які дозволять реалізувати деякі зі спроб, нереалізовані у спробах попередників. Критичний огляд спроб попередників може навести й на нові напрямки рішення поставленого завдання.

Дійсно, навчити творчому підходу в рішенні конкретних творчих завдань не можна, однак, навчаючи, можна розвивати ті якості особистості, які сприяють отриманню позитивного рішення у творчому вирішенні поставлених завдань. Можна розширити коло інтересів винахідника і його освоєних навичок, можна навчити раціональних прийомів мислення, і це буде сприяти розумінню суті і особливостей розв'язуваного творчого завдання. Також можна навчати загальноприйнятими процедурами виявлення тих або інших особливостей і протиріч, різноманітним прийомам усунення певних протиріч.

При рішенні творчого завдання вкрай важлива його об'єктивізація, тому поста-

новка задачі, визначення питань і опис рішень досить корисні: вони дозволяють поглянути на розв'язувану проблему з різних ракурсів і виявити інші можливості в її вирішенні.

Наприклад, Д. Карнегі у праці «Як перестати турбуватися й почати жити» [2, 3] рекомендує, вирішуючи проблему, записати відповіді на наступні питання: У чому полягає проблема? Чим викликана проблема? Які можливі рішення проблеми? Яке рішення ви пропонуєте? Яке рішення ви вважаєте кращим? Що треба почати робити? Після цього потрібно проаналізувати записане.

В своїх працях Г. Альтшулер описує алгоритм винаходу та наукової теорії рішення винахідницьких завдань [1], з чого слідує, що навчити винахідництва можна. Про це свідчить і досвід численних шкіл винахідництва, які він очолював, а також організованих його послідовниками.

Як вже було зазначено, для досягнення рішення винахідницького завдання Г.С. Альтшулер використовує зворотню послідовність рішення завдання.

Порівнюючи спосіб цілеспрямованого дозволу технічних протиріч із традиційним способом проб і помилок, можна переконатися, що пройти шлях рішення у зворотному напрямку істотно легше.

Саме в цьому є сутність алгоритму створення винаходу, на якому заснована теорія рішення винахідницьких завдань.

Алгоритм створення винаходу являє собою послідовність питань, відповідаючи на які, суб'єкт творчості послідовно зосереджує увагу на тому або іншому важливому для рішення завдання елементі, синтезуючи в такий спосіб рішення. Явні відмінності методики цілеспрямованого дозволу технічних протиріч від способу проб і помилок: спеціальна спрямованість мислення на уточнення формулювання завдання й на рішення завдання з кінця (з подання ідеального остаточного результату) — явно вказують на спрямованість і можливість навчання такому алгоритму [10].

У рішенні творчого завдання виділяються чотири стадії: уточнення формулювання завдання; аналітична стадія; оперативна стадія; синтетична стадія.

Рішення творчого завдання рекомендується починати з уточнення й перевірки формулювання завдання. Для цього потрібно відповісти на питання: Яка кінцева мета, заради досягнення якої поставлено завдання? Чи не можна досягти цю мету «в обхід», рішенням іншого завдання? Рішення якого завдання дає кращий результат? Уточнити додаткові вимоги й вимоги майбутнього (як може змінитися завдання в перспективі) [9].

Після цього здійснюється аналітична стадія рішення, на якій необхідно:

- визначити ідеальний кінцевий результат, представити завдання вже вирішеної задачі;
- визначити, що заважає, перешкоджає, суперечить одержанню ідеального результату (відповісти на запитання: а чому, власне, бажане неможливо? У чому саме складається перешкода?). При цьому рекомендується не називати перешкоду чіткими (різкими) термінами, користуватися самими загальними словами;
- відповісти на питання: чому виникає перешкода? У чому її безпосередня причина?
- відповісти на питання: при яких умовах ніщо не завадило б одержанню ідеального результату? При яких умовах зникає перешкода?

Відповіді на питання аналітичної стадії, по суті справи, послідовно й цілеспрямовано виявляють протиріччя, що перешкоджають рішенню завдання. Після цього завдання переходить на інший рівень: зі стану «Що ж робити?» у стан «Як усунути конкретну перешкоду?» Для такого завдання Г. Альтшулер розробив таблицю основних прийомів усунення технічних протиріч. Саме в усуненні виявленого протиріччя й полягає рішення завдання, саме на усунення виявленого протиріччя спрямовані оперативна й синтетична стадії рішення, на яких здійснюються конкретні дії по зміні об'єкта

для усунення дії виявленої перешкоди й приведенню суміжних об'єктів у відповідність із внесеними змінами. При цьому для розширення поля застосування результатів отриманого творчого рішення рекомендується відповісти на запитання: чи може новий об'єкт застосовуватися по-новому?

Аналізуючи цю методику, можна стверджувати, що вона, фактично не даючи прямого алгоритму рішення творчого завдання (який за визначенням неможливий), організує його рішення, направляючи мислення на найбільш іс-

тотні елементи. Природно, освоєнню такої спрямованої активізації мислення навчати можна й потрібно. Представляється, що ця методика може бути застосована до усунення не тільки технічних протиріч. Вона ефективна й в організаційній сфері [11]. Розглянута послідовність мислення є алгоритмом рішення винахідницьких завдань, вона являється основою теорії рішення винахідницьких завдань, що містить крім цього алгоритму безліч типових рішень по усуненню протиріч на оперативній і синтетичній стадіях.

Література

1. *Альтшуллер Г. С., Злотин Б. Л., Зусман А. В.* Поиск новых идей: от озарения к технологии (теория и практика решения изобретательских задач). Кишинёв : Картя Молдовеняскэ, 1989.
2. *Дейл Карнегі.* Як подолати неспокій і почати жити. «КМ-Букс», 2015. 272 с.
3. *Дейл Карнегі.* Як насолоджуватися життям і отримувати задоволення від роботи. «КМ-Букс», 2017. 208 с.
4. *Декарт Р.* Сочинения : в 2 т. Москва : Мысль, 1989–1994.
5. *Незнаний Декарт: антропологічний вимір у філософуванні : монографія.* Дніпро : Герда, 2019. 300 с.
6. *Мазья В.Г., Шапошникова Т.О.* Жак Адамар — легенда математики. Москва, 2008. 528 с.
7. *Вайнцвайг П.* Десять заповедей творческой личности ; пер. с англ. С. Л. Лойко, Ф. Б. Сарнова. Москва : Прогресс, 1990. 192 с.
8. *Paul Weinzweig.* The Dreamer Whose Dream Came True: Character, Consciousness, and the Roots of Creativity. «Kindle Edition», 2014. 212 p.
9. *Лехновська О.* Розвиток творчих здібностей студентів у процесі вивчення технологічних дисциплін у коледжі : навч.-метод. посіб. / Рівненський економіко-технологічний коледж. Рівне, 2018. 103 с.
10. *Антонова О.Є.* Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки // Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі ; за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 14–41.
11. *Рибалка В.Р.* Психологія розвитку творчої особистості : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1996. 236 с.

12.06.2023

Відомості про авторів

Сіняєва Ольга Володимирівна — старший викладач, кафедра фізики та математики, Державний біотехнологічний університет; Харків, Україна; e-mail: masay020488@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5954-2355>; Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/ABB-6943-2022>; Google Scholar.

Крекот Микола Миколайович — кандидат технічних наук, доцент, кафедра сільськогосподарських машин та інженерії тваринництва, Державний біотехнологічний університет; Харків, Україна; e-mail: krekotsh@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3449-3336>; Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212063540>; Google Scholar.

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

Сичова Тетяна Олександрівна — кандидат технічних наук, доцент, кафедра фізики та математики, Державний біотехнологічний університет; Харків, Україна; e-mail: sychova@btu.kharkiv.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9604-7847>; Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57220060044>; Google Scholar.

Сичов Андрій Іванович — кандидат технічних наук, доцент, кафедра обладнання та інжинірингу переробних і харчових виробництв, Державний біотехнологічний університет; Харків, Україна; e-mail: sychov2009@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9861-960X>; Scopus: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=7801336886>; Google Scholar.

Формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти як педагогічна проблема

Тетяна Пантелеймонова

Кардинальні зміни у всіх сферах життя сучасного українського суспільства спонукають до нових викликів та до розв'язання нових завдань, зокрема у сфері вищої освіти. Саме системі вищої освіти належить провідна роль у формуванні та підготовці високваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця. Традиційна система вищої освіти, що полягала у засвоєнні знань у процесі підготовки спеціалістів не відповідає вимогам сучасного соціуму. Тому є нагальна потреба в осмисленні, модернізації освітнього процесу в умовах інформаційно-цифрового суспільства. Сьогодення потребує ініціативних, самостійних, компетентних фахівців, які здатні здійснювати ефективну взаємодію у вирішенні різноманітних завдань, бути активними, відповідальними, готовими до навчання протягом життя та вміти орієнтуватися у житті суспільства. Успішне реформування вищої освіти на засадах компетентного підходу зумовило аналогічні процеси абсолютно в усіх галузях професійної освіти. Тому затребуваною проблемою, яка вимагає негайного розв'язання, є питання формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що окреслена проблема висвітлена сучасними науковцями в таких окремих аспектах, як от:

- дослідження та порівняльний аналіз понять «компетентність» та «компетенція» (С. Шишов, М. Яворівська, Н. Кобзар) [2; 9; 10];
- розвиток, проблеми та перспективи компетентного підходу у закладах вищої освіти (О. Плахотнік, О. Безносок, О. Овчарук) [4; 5];
- питання формування професійної компетентності в сучасних умовах інформатизації та цифровізації (Т. Собченко) [6; 7; 8];
- модель управління формуванням професійної компетентності, умови реалізації у закладах вищої освіти (І. Драч) [1].

Аналіз досліджень, дотичних до окресленої проблеми, свідчить про певний ступінь її розробки, проте в умовах трансформації та модернізації освітнього процесу та інших викликів сьогодення, питання формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти потребують вивчення та аналізу.

Таким чином, мету наукової статті сформульовано: здійснення аналізу процесу формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти в умовах трансформаційних викликів.

На етапі входження України до загальноєвропейського простору важливим є усвідомлення того, що компетентнісний підхід в організації освітнього процесу та використання технологій є ключовими орієнтирами. Урахування сучасних

економічних умов, розвитку та вдосконалення технологій, запитів інформаційно-цифрового суспільства тощо свідчить про потребу в принципово нових фахівцях сучасної формації, які мають здатність динамічно реагувати на зміни, бути мобільними, ініціативними, активними та творчими [1; 6; 7].

Саме тому, здобуваючи професійну освіту, результатом має бути не лише отримання кваліфікації, а насамперед сформовані на досить високому рівні базові професійні компетентності фахівців у відповідних галузях.

В епоху стрімкого розвитку технологій, еру штучного інтелекту (ШІ) вітчизняним закладам вищої освіти необхідно розуміти всі трансформаційні зміни та своєчасно враховувати їх в організації та побудові освітнього процесу підготовки майбутніх спеціалістів, оскільки від цього результату залежить, у глобальному сенсі, майбутнє нашої країни та народу.

Актуальним, на нашу думку, є зв'язок проблеми компетентного підходу, а саме, формування базових професійних компетентностей з підвищенням якості професійної підготовки з урахуванням динамічності розвитку, прогресу сучасних технологій. Оскільки набуття базових професійних компетентностей здобувачами вищої освіти забезпечить можливість інтегруватись у світовий соціокультурний контекст та адаптуватися до швидкоплинних змін і викликів сучасного суспільства.

Щодо трактування категорії «компетентність» («competence» — *англ.*) під час проведення дослідження було виокремлено декілька основних підходів вітчизняних та зарубіжних науковців:

- *здатність особистості застосувати отримані знання в практичній діяльності та проявляти цю здатність у процесі неперервного навчання* (І. Бакер, Дж. Брителл, Б. Шопін), а також дещо схожим є тлумачення вітчизняних науковців, які розглядають компетентність як здатність людини на основі сформованих в неї знань, умінь, цінностей, здібностей

ефективно виконувати певні види діяльності (П. Борисов, С. Вітвицька, О. Добротвор, Є. Зеєр, Н. Ничкало, М. Рижаків, С. Шишов, Л. Штефан та ін.);

- *готовність людини реалізовувати власний обраний вид діяльності* (Л. Казаріна, А. Литвин, О. Литвин), *найвищий ступінь прояву готовності особи до здійснення діяльності* (Н. Кобзар);

- *інтегрована сукупність компонентів (знань, практичних умінь і навичок, ціннісних ставлень тощо), які є необхідними для успішного виконання певного виду діяльності* (С. Гончаренко, О. Пометун, О. Антонова, І. Бабін, Я. Болюбаш, А. Гармаш, Т. Голованова, Л. Маслак, Н. Мурована);

- *високий рівень досвідченості, авторитетності, обізнаності суб'єкта в певній царині* (І. Зимня, Р. Вдовиченко, В. Мельник, П. Щербань);

- *певне інтегроване утворення, якість, властивість, риси людини, що забезпечують успішність її діяльності* (Т. Голованова, А. Маркова, О. Чала, О. Плахотник, О. Безносок).

Проаналізувавши науково-педагогічні, науково-психологічні джерела, під поняттям «базові професійні компетентності здобувача вищої освіти» розуміємо належний рівень професійної підготовки, що забезпечує здатність та готовність особистості до ефективного виконання професійної діяльності.

І. Драч зазначає, що професійні компетентності слід розглядати як «якісну характеристику ступеня оволодіння особистістю професійною діяльністю» [1, с. 59]. На переконання науковиці, професійні компетентності включають:

- розуміння власних спонукань, мотивів, потреб, інтересів, прагнень, ціннісних орієнтацій щодо визначеної професійної діяльності;

- чітке усвідомлення своєї соціальної ролі у визначеній професійній діяльності;

- оцінювання особистісних можливостей, професійних якостей, отриманих знань, умінь, навичок, які є важливими як для майбутнього спеціаліста;

- розуміння процесу регулювання свого професійного становлення [1, с. 59–60].

Провідною тенденцією у сфері вітчизняної системи освіти є відповідність потребам «Промисловості 4.0», оскільки Міністерство освіти і науки України перспективно планує здійснити освітній прорив до 2032 р. Так, першу програму великої трансформації, а саме концепцію «Освіта 4.0: український світанок», було презентовано наприкінці 2022 р. [3]. Серед основних ідей зазначеної концепції є гармонізація українського та європейського освітніх просторів та цифрова трансформація освіти і науки [3].

У наукових колах різних країн світу є думка про те, що ера штучного інтелекту — це вже не майбутнє, а теперішнє, оскільки він широко інтегрується в усі сфери людського життя, зокрема у сферу вищої освіти [11]. Така інтеграція неминуче призведе до якісної зміни ролі штучного інтелекту, зокрема, від підвищення ефективності до реструктуризації галузей, проте на сферу вищої освіти вплив буде найбільшим [11].

З огляду на це, не слід недооцінювати або ігнорувати можливості та роль штучного інтелекту, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а саме їхнє використання у професійній вітчизняній вищій освіті, а навпаки, вивчати їхні функції, оптимальність та доцільність використання у процесі формування базових професійних компетентностей здобувачів вищів у сучасну інформаційно-цифрову епоху.

Так, на основі вивчення та аналізу наукових доробок вітчизняних і зарубіжних учених, відкритих даних, платформ та нейромереж було зроблено висновок про те, що в контексті окресленої теми й мети нашого дослідження, у процесі формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти в умовах трансформації освітнього процесу слід враховувати такі зміни:

- *розширення освітніх можливостей* через використання інформаційно-

комунікаційних технологій та штучного інтелекту є потенційно потужним інструментом для розширення формальних та неформальних освітніх можливостей, також необмежена кількість здобувачів може отримати доступ до значної кількості електронних навчальних матеріалів з усіх дисциплін будь-де та будь-коли, що сприяє формуванню базових професійних компетентностей;

- *сприяння підвищенню якості вищої освіти* — це ключове питання в умовах трансформації освітнього процесу, у свою чергу використання штучного інтелекту сприяє покращенню мотивації учасників освітнього процесу;

- *створення особистісно-орієнтованого середовища*, адже при правильному плануванні та впровадженні освіта з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та штучного інтелекту сприятиме отриманню знань і навичок навчатися протягом життя, можливості працювати з людьми з різного культурного середовища, покращенню командної роботи та навичок спілкування, глобальної обізнаності, що є важливими складовими базових професійних компетентностей;

- *покращення результатів навчання* — це є найголовнішою перевагою використання інформаційно-комунікаційних технологій та штучного інтелекту. Весь обсяг людських знань незабаром буде повністю оцифрований та доступний для здобувачів в усьому світі. У майбутньому саме ці технології стануть основними у вищій освіті. Здобувачі навчаються у зручному для себе темпі та повністю задовольняють свої запити та формують необхідні компетентності [11, с. 256].

Окрім цього, відомий британський учений Стівен Хаггард, який є наразі експертом з консультування щодо питань онлайн навчання Міністерства освіти Великої Британії, зазначає, що прогрес штучного інтелекту в системі вищої професійної освіти вже можна відобразити в таких аспектах:

- програмне забезпечення здатне автоматично налаштувати зміст підруч-

ників відповідно до запитів користувачів та поставлених освітніх цілей;

- доступність до віртуальних інструкторів з вивчення мови, що є актуальним із запровадженням білінгвального навчання в Україні;

- автоматичне оцінювання композиції, тобто шляхом збирання даних можна розрахувати зміст курсу, стратегії навчання тощо [11; 12].

Отже, проаналізувавши процес формування базових професійних компетент-

ностей здобувачів вищої освіти в умовах трансформаційних освітніх викликів, ми дійшли висновку про те, що основними тенденціями у зміні завдань вищої освіти є такі: затребуваність компетентнісного підходу, активне використання можливостей сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту в освітньому процесі, підвищення якості вищої освіти. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у визначенні структури базових професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Література

1. Драч І.І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади : монографія. Київ : Дорадо-Друк, 2013. 456 с.

2. Кобзар Н. В. Поняття «компетентність», «компетенція» і «готовність до діяльності» в сучасній освітній парадигмі // Наук. вісник Донбасу. 2010. № 3. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2010_3_5. (дата звернення: 06.07.2023).

3. Міністерство освіти і науки України. Програма великої трансформації «Освіта 4.0: український світанок». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/10/Osvita-4.0.ukrayinskyu.svitanok.pdf> (дата звернення: 09.07.2023).

4. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ, 2004. С. 6–15.

5. Плахотнік О., Безносюк О. Компетентнісний підхід у ВНЗ: проблеми та перспективи // Наук. записки Кіровоград. держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки. Кіровоград, 2013. Вип. 121(II). С. 202–207.

6. Собченко Т.М. Особливості навчання студентів-філологів в умовах інформатизації та цифровізації вищої освіти //

Професійна освіта: методологія, теорія, технології. 2021. Вип. 13. С. 278–290. DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-13-278-290>

7. Собченко Т. М. Підготовка майбутніх педагогів до інноваційної професійної діяльності // Педагогіка та психологія. 2020. Вип. 63. С. 159–167. DOI <http://doi.org/10.34142/2312-2471.2020.63.17>

8. Собченко Т. М. Формування професійної компетентності майбутніх учителів в умовах змішаного навчання // Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип. 35, т. 5. С. 282–287. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-5-42>

9. Шишов С. Поняття компетенції в контексті якості освіти // Дайджест педагогічних ідей та технологій. 2002. №3. С. 20–21.

10. Яворівська М. Порівняльний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» // Магістерський наук. вісник. Тернопіль : Тернопіль. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2019. Вип. 32. С. 142–145.

11. 何克抗.21世纪以来的新兴信息技术对教育深化改革的重大影响[J].电化教育研究, 2019, 40(03):5-12.DOI:10.13811/j.cnki.eer.2019.03.001. (Хе Кеканг. Значний вплив нових інформаційних технологій на поглиблену реформу освіти з 21-го століття // Дослідження електронної освіти, 2019, 40(03): 5–12.

12. 史蒂芬·哈格德. 人工智能的教育应用面临转折[J].赖鹏飞, 译. 在线学习(新思维、

新技术、新业态), 2017(10):14–16 (Стівен Хаггард. Застосування штучного інтелекту в освіті перебуває на поворотному

етапі ; Лай Пенфей, переклад // Онлайн-навчання (нове мислення, нові технології, новий формат), 2017 (10): 14–16.

10.07.2023

Відомості про автора:

Пантелеймонова Тетяна Генадіївна — заступник директора Центру розвитку кар'єри ; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна ; Харків, Україна; e-mail: tpanteleimonova@krazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8090-9171>

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: НА ПРИКЛАДІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИКА»

*Світлана Даньшева,
Юрій Зайончковський,
Димитрій Череднік,
Артьом Череднік,
Андрій Тітов*

Дистанційне навчання за теперішніх часів стає достатньо популярною формою одержання освіти, адже завдяки інформатизації і діджиталізації дозволяє навчати здобувачів без їх фізичної присутності у навчальному закладі. У деяких державах, що розвиваються, національні уряди розглядають дистанційну форму як найкращий спосіб навчання для людей у віддалених районах.

Що стосується нашої держави, то у зв'язку із поширенням COVID-19, а потім — із вторгненням РФ в Україну більшість навчальних закладів усіх рівнів акредитації були вимушені перейти на дистанційне навчання або навчання у змішаному форматі, де це було можливо. Одержання освіти з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій стало пріоритетним для багатьох, хто мешкає в Україні, а також для тих, хто вимушений був емігрувати.

Мета статті полягає у дослідженні, аналізі та узагальненні особливостей дистанційного навчання (ДН) у закладах вищої освіти (ЗВО) під час воєнного стану на прикладі вивчення дисципліни «Фізика».

Можливість здобувати освіту за дистанційною формою передбачена Законом України «Про освіту» [1] та впливає із реалізації права громадянина на освіту, передбаченого ст. 53 Конституції України [2].

Відзначимо, що завдяки досвіду організації дистанційної освіти в Україні, отриманому під час пандемії, роботу не довелося починати з нуля. Проте, як свідчить проведений авторами статті аналіз відомостей про трансформації в освітньому процесі ЗВО, а також розробку елементів організації дистанційного навчання саме у вищій школі цей досвід виявився недостатнім.

Актуальність порушеної проблеми підтверджується низкою статистичних даних. Згідно з даними інформаційно-аналітичного збірника «Освіта України в умовах воєнного стану» на березень 2022 р. з 54 ЗВО (які надали інформацію) — 45 закладів провадили освітню діяльність за дистанційною формою [3]. Це свідчить про те, що перехід до дистанційної форми навчання став «основною» формою організації освітнього процесу на 2022/20223 навчальний рік. Статистичні дані коригувалися протягом року та підтверджували актуальність вивчення особливостей застосування елементів дистанційного навчання під час воєнного стану.

Вивченню упровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема проблемі дистанційного навчання у вищій школі присвячені роботи [4–8]. Аналіз цих робіт та інших джерел щодо розуміння поняття, організації та

форм реалізації ДН можна констатувати, що науковці не мають однозначної думки. Проте, вихідним щодо розуміння поняття «дистанційна освіта» та її основних ми вважаємо «Положення про дистанційне навчання»: «дистанційне навчання — це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [9].

Узагальнюючи законодавчі документи і теоретичні дослідження науковців, ми виділили такі характерні риси дистанційного навчання:

- гнучкість;
- модульність;
- економічна ефективність;
- нова роль викладача;
- спеціалізований контроль якості освіти;
- використання спеціалізованих технологій і засобів навчання.

Таким чином, для успішного здійснення дистанційного навчання всім учасникам освітнього процесу, перш за все, необхідно мати «хороший» INTERNET, технічний інструментарій і відповідні навчально-методичні матеріали. Крім цього, важливою умовою є відповідні професійні та особистісні компетентності науково-педагогічних працівників (НПП). При цьому заклад освіти повинен мати належним чином оформлені внутрішні документи.

Щодо застосування ДН у період воєнного стану — надто актуальної проблеми. МОН України оперативно відреагувало на виклик здійснення освітнього процесу у цій надзвичайній ситуації і заняття у закладах освіти всіх рівнів акредитації (заклади вищої освіти, коледжі, школи) були відновлені протягом декількох тижнів з початку оголошення воєнного стану. Крім цього, із самого початку війни МОН України було затверджено низку наказів та надано певні роз'яснювальні листи

(загалом прийнято понад 110 документів, які узаконювали організацію освіти за обставин, що сталися). Дані нормативні документи, передусім, були спрямовані на мінімізацію шкідливих наслідків від військового вторгнення РФ для тих, хто навчається, а також регламентацію здійснення освітнього процесу.

Зосередимося на умовах, у яких нам довелося працювати. Організація освітнього процесу в умовах воєнного стану регламентувалася положеннями Наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 [10]. Відповідно до цього законодавчого документу освітній процес у ЗВО, перш за все, залежав від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Адже наші студенти опинилися на різних територіях:

- підконтрольні Україні;
- тимчасово окуповані;
- зони активних бойових дій;
- території інших країн.

Також важливим стало питання як організувати освітній процес, коли на території України систематично лунають сирени повітряної тривоги; відключається електрика (наприклад, протягом доби), здобувач освіти не має технічного пристрою (втрачено) тощо.

Важливим стало роз'яснення термінів поданих у «Положенні про дистанційну освіту»:

- *синхронний режим* передбачає взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники *одночасно* перебувають в електронному освітньому середовищі або спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відеоконференції (інакше кажучи, це проведення занять в режимі реального часу в обраному цифровому середовищі. Присутні НПП та здобувачі освіти спілкуються приблизно так, як це відбувається на звичайному занятті);

- *асинхронний режим* — передбачає взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою *із затримкою*

в часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо (даний режим можна розглядати як самостійне навчання, яке водночас підтримується НПП з використанням відповідних цифрових науково-методичних інструментів).

Узагальномо досвід застосування ДН під час воєнного стану на прикладі викладання дисципліни «Фізика». При проведенні занять НПП використовували як синхронний, так й асинхронний режими. Для надання освітніх послуг використовувалася платформа дистанційного навчання — Googl Meet, а за допомогою платформи Classroom формувалися особистісні кабінети студентів, у яких надавалася інформація про їх успішність.

Згідно з навчальними планами для вивчення фізики були передбачені такі дидактичні модулі (лекції, практичні і лабораторні роботи), а також трьохрівневий контроль:

- теоретичний (знання сутності фізичних явищ і їх математичного опису);
- практичний (уміння розв'язувати задачі);
- експериментальний (уміння виконувати лабораторні дослідження).

Відповідно до поставлених завдань НПП секції фізики були розроблені *online-cases*, основою яких стали науково-методичні видання [11–13]. Особливо слід відзначити, що кожен розділ фізики, який вивчали студенти, супроводжувався прикладами застосування законів та явищ фізики у будівництві. Крім цього, вивченню кожного модуля передував стартовий контроль знань, який був обов'язковим для кожного студента. Даний вид оцінювання проводився з метою визначення рівня володіння студентами теоретичними і практичними знаннями і вміннями шкільного курсу фізики.

Окремим, досить важливим завданням стало проведення лабораторних робіт. Для цього ми широко використовували віртуальні лабораторні роботи [<https://www.youtube.com>].

Відзначимо, що віртуальний фізичний практикум при проведенні занять став незамінним інструментом для моделювання явищ і процесів у відсутності можливості їх реального відтворення. Важливо, що таке виконання експериментів студенти могли реалізовувати у будь-який час, у тому числі в асинхронному режимі. Самостійність виконання забезпечувалася відповідним методичним забезпеченням, яке виставлялося у Google Meet.

Узагальномо особливості проведення занять з фізики у ЗВО під час воєнного стану. Підставою для такого узагальнення ми обрали «Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання під час воєнного стану»

Освітній процес орієнтувався, перш за все, на створення безпечних умов надання освітніх послуг: при оголошенні сигналу «повітряна тривога» обов'язково переривалися проведення занять.

Крім цього, обов'язково враховувалися зовнішні об'єктивні фактори, які визначали здатність підключення здобувачів освіти та/або НПП до занять у синхронному режимі. Відповідною альтернативою було використання наявних засобів комунікації, доступних учасникам освітнього процесу.

Важливим доробком у цьому напрямку стало те, що Інтернет-комунікація допомогла учасникам освітнього процесу подолати один з основних недоліків дистанційної освіти — ізоляцію. Завдяки можливостям INTERNET матеріал з дисципліни можна було надавати не лише через веб-сайти, але й спілкуватися через дошки обговорень та різні доступні месенджери (WhatsApp, Facebook Messenger, Skype, Viber), тобто встановлювати живий зв'язок між учасниками освітнього процесу (студент-студент, студент-НПП). Це дозволило реалізовувати соціальні аспекти спілкування та підсилювати мотиваційний аспект навчання.

Тож, на підставі проведених досліджень визначимо певні особливості

застосування дистанційного навчання під час воєнного стану, які полягають у необхідності таких доробок:

- структурування навчального контенту на логічні тематичні блоки та його адаптація (визначення найбільш актуальних тем, що вивчаються вперше і без яких неможливе засвоєння подальшого матеріалу; ущільнення тем, найбільш простих для засвоєння; перенесення більшої кількості тем у розділ самостійного вивчення);
- впровадження дистанційних курсів;
- обрання єдиної і доступної для всіх учасників освітнього процесу онлайн-платформи навчання;
- визначення чіткої системи оцінювання, яка ураховує найбільшим чином умови у яких знаходяться учасники освітнього процесу (чіткі критерії, терміни виконання завдань та запровадження дедлайнів);
- відстеження динаміки навчальних досягнень (застосування певної платформи на якій формуються особистісні кабінети студентів, у яких надається інформація про їх успішність).

В умовах воєнного стану, з точки зору авторів, особлива увага має приділятися навантаженню НПП, які повинні приділяти більше часу підготовці до занять, пристосовувати методику викладання до нового формату (готувати on-line course, знімати відеоматеріали, упорядковувати відповідні навчально-методичні матеріали, on-line підручники). Проте розрахунок навчального навантаження так й не був переглянутий.

Глід звернути увагу також на те, що за даних умов актуальність функцій викладача як основного джерела інформації поступово втрачається. Можна констатувати, що НПП перетворювалися на організаторів, керівників та експертів самостійної роботи студентів. Усе це потребує пошуку нових засобів навчання, які б виконували у навчальному процесі такі функції: інформуючу, формуючу, систематизуючу, контролюючу та мотивуючу.

Окремою і дуже важливою проблемою є психологічна підтримка здобувачів освіти — це може стати черговим дуже важливим доробком особливостей не тільки ДН.

Література

1. Закон України «Про освіту»: редакція від 02.07.2023 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Електронний ресурс // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. С. 141. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws>.
3. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник ; за заг. ред. С.М. Шкарлета. Київ, 2022. 358 с.
4. Hughes H.G.A. Oxford Dictionary of English (2nd edition) // Reference Reviews. 2004. Т. 18, № 4. С. 36–37.
5. Самойленко О.М. Поняття дистанційної освіти та дискусії навколо неї // Зб. наук. пр. Херсон : Міськдрук, 2011. С. 61.
6. Технологія створення дистанційного курсу : навч. посіб. ; за ред. В.Ю. Бикова та В.М. Кухаренка. Київ : Міленіум, 2008. 324 с.
7. Осадчий В.В. Система дистанційного навчання університету // Наук. вісник Мелітопол. держ. пед. ун-ту. 2010. № 5. С. 7–16.
8. Уфімцева О.Ю., Н.М. Шапа Переваги та недоліки дистанційного навчання в сучасних умовах // Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання : матеріали II Форуму академічної спільноти. Дніпро : ДВНЗ «ПДАБА», 2022. С. 39–40.
9. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ, Положення від 25.04.2013 № 466 [Електронний ресурс]

/ МОН України. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.

10. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану: Наказ МОН України від 07.03.2022 № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22/sp:max50:nav7:font2#Text>.

11. Даньшева С.О., Череднік Д.Л., Крот Ю.Є. Фізика в будівництві : навч. посіб. Харків : Буран, 2014. 120 с.

12. Даньшева С.О., Корсунський О.М., Чернець І.В., Полупан О.В. Коливання

та хвилі. Атомна фізика. Ядерна фізика : навч.-метод. посіб. з курсу «Фізика». Харків : ХНУБА, 2016. 72 с.

13. Фізика в будівництві : навч.-метод. посіб. для проведення лабораторних, практичних робіт та самостійної роботи / С.О. Даньшева, Г.М. Подус, О.В. Полупан. Харків : ХНУБА, 2015. 72с.

14. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання під час воєнного стану // <https://ippo.edu.te.ua/about/news/uvaga-vazhливо>.

03.08.2023

Відомості про авторів:

Даньшева Світлана Олегівна — кандидат педагогічних наук, доцент; Громадська організація «Українська асоціація суспільствознавців та педагогів»; Харків, Україна; email: sdansheva@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9934-7797>.

Зайончковський Юрій Валентинович — доцент; Громадська організація «Українська асоціація суспільствознавців та педагогів»; Харків, Україна; email: zyvkharkov@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7457-1792>

Череднік Дмитрій Леонідович — кандидат технічних наук, доцент кафедри будівельного проектування; Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова; Харків, Україна; email: artemcherednicc@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-9049-2085>

Череднік Артём Димитрович, кандидат технічних наук, доцент кафедри теплозапобігання і вентиляції; Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова; Харків, Україна; email: artemcherednicc@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3385-0584>;

Тітов Андрій Анатолійович — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри водопостачання, водовідведення і очищення вод; Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова; Харків, Україна; email: andrii.titov@kname.edu.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9330-8829>

Методологічні перспективи використання концепції суспільства ризику Ульріха Бека для підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Соціологія»

Оксана Борюшкіна,
Наталія Бондар

 смислення нових концептів аналізу сучасного суспільства є одним із основних напрямів світової соціологічної науки. Одним із найбільш помітних досягнень у цій сфері стало формулювання концепції суспільства ризику в працях одного з провідних соціологів сучасності Ульріха Бека. Детальний аналіз цієї концепції подано в дослідженнях Е. Гіденса, Р. Еріксона, К. Лау, Н. Лумана. В Україні ця тема отримала розвиток у працях В. Воронкової, В. Горбуліна, О. Дейнеки, В. Кривошеїна, В. Крутія, В. Лукашевича, М. Недюхи, В. Смолянюка, О. Соскіна, В. Торяника, В. Юрчишина та інших.

Метою статті є розгляд потенціалу концепції суспільства ризику У. Бека як методологічної основи навчального курсу для здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціологія». Ця концепція, основні положення якої викладено в працях У. Бека «Суспільство ризику: на шляху до іншого модерну» та «Політика в суспільстві ризику», визначає сучасну епоху не як епоху постмодерну (що до цього було мейнстрімом соціологічних досліджень постіндустріального суспільства), а як «другий», або «розвинений» модерн, котрий є результатом і логічним продовженням «першого», класичного модерну, який розвивався в результаті індустріалізації, складування міжнародного ринку товарів, робочої сили та переміщення капіталу. Саме індустріальний період розвитку

людства, на думку У. Бека, й створює ту систему соціальних відносин, яку він визначив як суспільство ризику, оскільки більшість цих ризиків пов'язана з індустріальним розвитком.

Парадигма суспільства ризику — це нова парадигма теоретичної соціології. Її сутність полягає у твердженні, що просте індустріальне суспільство як продукт процесу «першої» модернізації ґрунтувалося на виробництві, накопиченні та розподілі матеріальних благ. У ХІХ ст. західне суспільство пережило промислову революцію, котра призвела до його модернізації. Результатом економічних та політичних змін стала поява нової соціальної структури суспільства, основу якої склали класи буржуазії та пролетаріату, відносини між якими мали конфліктний характер щодо власності на матеріальні засоби виробництва та розподілу прибутку від цього виробництва. Надалі на етапі постіндустріалізму західне капіталістичне суспільство трансформувалося в «суспільство загального добробуту», яке ґрунтувалося на масовому автоматизованому виробництві, в якому багаточисельний робітничий клас став непотрібним. Наразі класовий антагонізм між пролетаріатом і буржуазією, на думку У. Бека, втратив свою актуальність, однак натомість виникли нові ризики — перш за все, техногенного характеру [3, с 48].

В постіндустріальний період процес виробництва, накопичення та розподілу матеріальних цінностей, характерний для індустріального суспільства, витісняється виробництвом, накопиченням та розподілом ризиків. За У. Беком, цей процес може бути описаний у термінах веберівської парадигми раціоналізації, оскільки остання трактує соціальний прогрес як «розчаклування світу» в результаті зростання влади над природою. Зі становленням суспільства ризику людина втрачає контроль над природними процесами. Створена руками людини «друга природа» — гідроелектростанції, греблі, механізми, атомні об'єкти — виходить з-під контролю людини і перетворюється на сліпу і дику силу, що стоїть над людиною, на панування хаосу і свавілля [1, с. 4].

Модерн входить у протиріччя з індустріальним суспільством з його схематизмом роботи та життя, з його секторами виробництва, розумінням ролі науки і техніки, з його формами демократії та державності. У. Бек пише про те, що так само, як у ХІХ ст. модернізація, зруйнувавши структуру феодального суспільства, породила суспільство індустріальне, вона руйнує індустріальне суспільство сьогодні, народжуючи нову сучасність. Ми є свідками не кінця, а початку сучасності — сучасності поза її класичної індустріальної конструкції.

При цьому, на думку У. Бека, ми продовжуємо жити за умов модерну, однак у його новій формі. Хоча ми ще не живемо у суспільстві ризику, ми вже не живемо в суто індустріальному суспільстві, оскільки сучасний світ поєднує у собі елементи обох стадій модернізації. Сучасна ж стадія, хоча й виходить за межі «класичної» версії модерну, не позбувається його видових характеристик.

За У. Беком, сучасна стадія модернізації відрізняється від попередньої рефлексивністю, тобто стає самою своєю темою та проблемою. Дослідник виходить з того, що люди все більшою мірою стають вільними від структурних обмежень і, як наслідок,

більшою мірою здатні займатися рефлексивною творчістю не тільки для себе, але й для суспільства, в якому вони живуть. Люди, спираючись на власні ресурси, все менше залежать від класу, до якого належать, і діють цілком самостійно. Виникають нові соціальні відносини та нові соціальні зв'язки на основі індивідуального вибору [1, с.5].

Процес індивідуалізації звільняє людину від традиційних життєвих взаємозв'язків. Раніше особистість була залежною від соціального класу, приналежності до якого визначала її долю, особиста соціальна мобільність була обмежена соціально-класовою структурою суспільства. На другій стадії модернізації вплив класового становища перестав бути визначальним, індивід стає більш незалежним від цього. Змінилося становище жінок, відтак змінюється структура сімейних стосунків. Осередком суспільства стає не сім'я, а окремий індивід. На зміну залежності від традиційних зв'язків приходить залежність від ринку праці та споживання. При цьому дослідник наголошує на «інституціоналізації біографічних зразків»: у біографії кожної людини виділяються однотипні стадії: вхід і вихід із системи освіти, вхід і вихід зі сфери найманої праці тощо. Неможливість індивіда впливати на макроекономічні процеси створює для нього додаткові ризики, які не можна повністю виключити ні через вибір «правильної» освіти, ні через постійне підвищення кваліфікації та статусу в фірмі.

Центральним питанням індустріального суспільства було питання про багатство та його розподіл. В епоху «другого» модерну» центральним питанням є ризик та способи його запобігання, мінімізації та управління. У «класичному» модерні ідеалом була рівність, у сьогоднішньому безпека. У «класичній» сучасності люди прагнули солідарності заради позитивної мети рівності, в розвиненому ж модерні солідарність служить меті порятунку від безлічі небезпек. Ця мета багато в чому негативна, тобто це не прагнення кращого,

а спроба уникнути гіршого («місце спільності потреби займає спільність страху»).

Центральна ідея рефлексивної модернізації індустріального суспільства розвивається У. Беком у двох напрямках. Дослідник розглядає логіку розподілу багатств та розподілу ризиків, але це лише одна сторона суспільства ризику. Інша сторона потрапляє у його поле зору тоді, коли У. Бек починає розглядати властиві індустріальному суспільству протиріччя між його основами та реальністю сучасності.

На думку У. Бека, ризик, зазвичай, створюється джерелами багатства, коли побічні наслідки індустріальної діяльності створюють небезпеку для конкретного суспільства. Через процеси глобалізації вони можуть становити небезпеку для світу в цілому. Спираючись на концепцію простору/часу, У. Бек стверджує, що сучасні ризики не обмежуються ні місцем (індустріальний викид в одній країні може завдати шкоди іншій навіть віддаленій країні), ні часом (Чорнобиль може позначитися і на майбутніх поколіннях) [6].

Однак згідно із концепцією У. Бека, багаті країни, спільноти або соціальні групи, тільки отримують прибутки з виробництва ризиків і користуються благами, бідні ж лише піддаються впливу ризиків. Проте, зауважує Бек, виробництво ризиків дуже «демократичне»: воно породжує ефект бумеранга, зрештою наздоганяючи і вражаючи тих, хто наживався на виробництві ризиків або вважав себе застрахованим від них. Звідси інший висновок: виробництво ризиків — потужний чинник зміни соціальної структури суспільства, перебудови його за критерієм ступеня схильності до ризиків. Це, в свою чергу, означає, що у суспільстві складається нова розстановка політичних сил, в основі якої лежить боротьба за визначення, що ризикогенно (небезпечно), а що ні.

Наслідком цього У. Бек вбачає зміну традиційної сфери політики: уряд втрачає владу, оскільки найбільші ризики виникають завдяки появі так званих субполітик (політики великих компа-

ній, дослідницьких центрів тощо). Саме в субполітичних системах втілюються структури нового суспільства заради найвищої мети — прогресу знання, яке просто ігнорує як парламентські системи, так і позиції контреліти. Бек називає цей процес «розпадом політики», коли політику вже більше не здійснює централізований уряд, а вона стає сферою контролю різноманітних субгруп, як і окремих індивідів. Ці субгрупи та індивіди можуть бути більш рефлексивними та самокритичними, ніж централізований уряд і вони, як правило, краще справляються з проблемами, що породжуються сучасністю. Отже, діалектика полягає у тому, що розвинений модерн одночасно генерує як безпрецедентні ризики, так і рефлексивні здатності справлятися із нею. Іншими словами, ризики «політично рефлексивні», тобто викликають до життя нові політичні сили (наприклад, соціальні рухи) та впливають на існуючі соціальні інститути суспільства [2].

У формуванні ідеології та політики сучасного суспільства одну із ключових ролей відіграє наука, виробництво знань. Концепція «суспільства ризику» стверджує, що з розширенням виробництва ризиків роль науки у суспільному житті та політиці суттєво змінюється. Адже більшість ризиків, що породжуються успіхами науково-технічної модернізації, причому найнебезпечніших (радіоактивне та хімічне забруднення, неконтрольовані наслідки генної інженерії) не сприймаються безпосередньо органами почуттів людини. Ці ризики існують лише у формі знання про них. Звідси фахівці, відповідальні за визначення ступеня ризикогенності нових технологій і технічних систем, а також засоби масової інформації, що розповсюджують знання про них, «набувають ключових соціальних та політичних позицій».

Ще одна проблема — це політична інтерпретація технічного та природничо-наукового знання. Це знання може бути використане у політичному процесі. Формується інститут експертів, який на-

буває самодостатнього політичного значення, оскільки саме він визначає, що й наскільки небезпечно. Саме експерти визначають рівень соціально-прийнятного ризику для суспільства. Привілейоване становище корпусу експертів спричиняє негативні наслідки. Експерти перетворюються на еліту, яка диктує решті населення порядок її життя. Це викликає у населення стійку реакцію недовіри до науки і технологічної сфери, оскільки експерти систематично приховують або спотворюють інформацію про ризики, а також не можуть відповісти на питання, що висувуються населенням та його ініціативними групами.

Воротьба між політично ангажованими експертами ускладнює оцінку істинного стану довілля та пошук адекватних рішень. У результаті наука як соціальний інститут поділяється на академічну або лабораторну (наука фактів) та науку досвіду, яка, ґрунтуючись на публічних дискусіях та життєвому досвіді, розкриває справжні цілі та засоби, загрози та наслідки того, що відбувається. У. Бек вважає, що наука досвіду у суспільстві ризику має бути прийнятою суспільством як легітимний інститут влади, уповноважений приймати рішення [2].

Відтак, концепція суспільства ризику — це фактично нова парадигма суспільного розвитку. Її суть полягає в тому, що «позитивна» логіка суспільного виробництва, яка панувала в індустріаль-

ному суспільстві, полягала в накопиченні та розподілі багатства, дедалі більше перебивається (витісняється) «негативною» логікою виробництва та поширення ризиків. У кінцевому підсумку виробництво ризиків, що розширюється, підриває сам принцип ринкового господарства і приватної власності, оскільки систематично знецінюється і експропріюється (перетворюється на відходи, забруднюється, омертвлюється і т. д.) вироблене суспільне багатство. Виробництво ризиків, що розширюється, загрожує також фундаментальним основам раціональної поведінки суспільства та індивіда — наці та демократії.

Отже, згідно з концепцією У. Бека, ризик — це не винятковий випадок і не «побічний продукт» суспільного життя. Ризики постійно виробляються суспільством, причому це легітимне виробництво, яке здійснюється у всіх сферах життєдіяльності суспільства — економічній, політичній, соціальній. Ризики — неминучі продукти процесу прийняття рішень в умовах систематичної взаємодії суспільства з загрозами та небезпеками.

Тому побудова засад методології навчальних курсів дисциплін соціально-гуманітарного циклу, метою якого є продукування знань, навиків та компетентностей, здатних забезпечити ефективність прийняття громадянських, фахових та управлінських рішень майбутніми фахівцями, має враховувати наукові надбання концепції суспільства ризику.

Література

1. Бек У. Жизнь в обществе глобального риска — как с этим справиться: космополитический поворот // Германия сегодня и завтра. 2012. № 10. С. 1–13.
2. Бек У. Молчание слов и политическая динамика в глобальном обществе риска. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.academy-go.ru/Site/GrObsh/Publications/Beck5.shtml

3. Лукашевич М., Недюха М. Суспільство ризику. Соціологічна енциклопедія ; укл. В.Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.
4. Ризик (*risk*) // Короткий оксфордський політичний словник ; за ред. І. Маккліна, А. Макмілана. Київ : Основи, 2006. 792 с.

5. Тарасова О. А. У. Бек і Е. Гідденс про суспільство ризику // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2019. Вип. 83. С. 53–58.

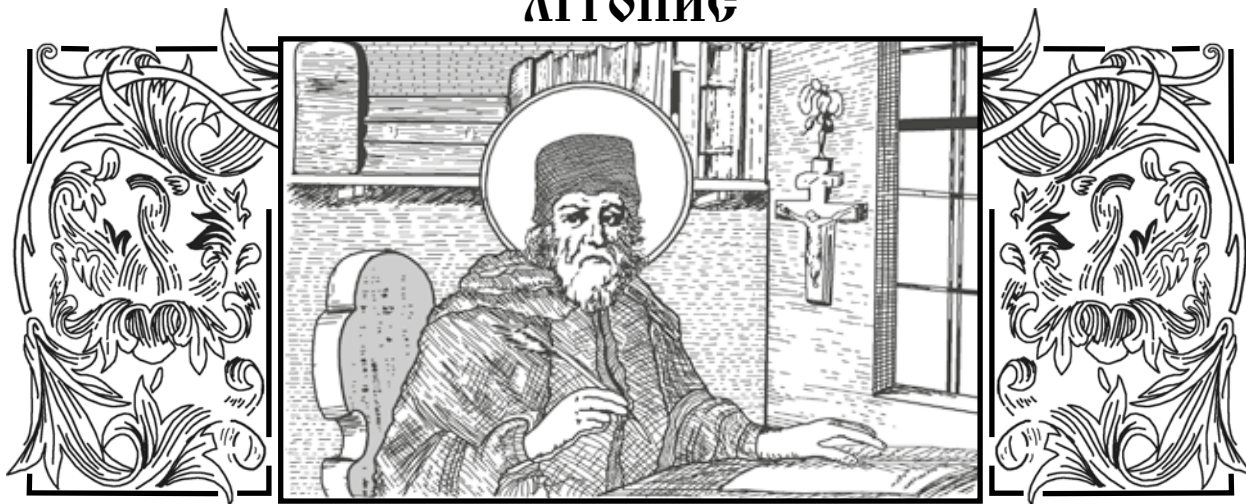
6. Beck's. Theory of Risk Society of Modernity: Definition and Speciality of Risk Society. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.yourarticlelibrary.com/sociology/becks-theory-of-risk>.

10.08.2023

Відомості про авторів:

Борюшкіна Оксана Володимирівна — кандидат соціологічних наук, доцент; Державний біотехнологічний університет, Харків, Україна; email: psuh@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6726-5113>

Бондар Наталія Володимирівна — кандидат історичних наук, доцент; Державний біотехнологічний університет, Харків, Україна; email: nbon79@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3449-5884>

УДК 378.027.7

DOI:10.30837/nc.2023.4.98

**«АЗБУКА ПІЗНАННЯ»
ОСНОВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА
ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
(ДО 105-ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Світлана Бакай

*«Витоки здібностей і обдарувань дітей —
на кінчиках їхніх пальців.
Від пальців, образно кажучи,
йдуть найтонші струмочки,
які живлять джерело творчої думки»*

В.О. Сухомлинський

В умовах сьогодення, коли різні верстви населення сучасної України є свідками, безпосередніми учасниками бойових дій та жорстоких подій агресора проти нашої країни, освіта та виховання майбутнього покоління стають першочерговим питанням у різних напрямках, і національно-патріотичного, і духовного, і безумовно, естетичного. А головне, зберігаючи націю, ми повинні не втратити Людяність

та Повагу один до одного. Надаючи різні знання здобувачам закладів вищої освіти, ми піклуємося про їх подальшу долю, їх самореалізацію та самовдосконалення у подальшій практичній діяльності, виховуємо любов до своєї Батьківщини, свого народу, рідної (і державної) української мови, традицій та історії.

Безумовно, виховуючи сучасне і прийдешнє молоде покоління, не можна зали-

шити осторонь історичний і педагогічний досвід та спадщину класика української педагогіки Василя Сухомлинського, з дня народження якого виповнюється 105 років. Перегортаючи сторінки його енциклопедичної спадщини, ми відчуваємо у кожній строфі ідею любові до рідного краю, природи, Батьків, рідної мови, Батьківщини.

Його педагогічні праці, висловлювання, поради, оповідання й казки для дітлахів дошкільного та молодшого шкільного віку не тільки вражають, захоплюють, дивують, а й водночас переконують в далекоглядності, педагогічній прозорливості та співзвучності із сьогоденням. Творчість В. Сухомлинського поза вимірами часу, поза вимірами будь-якої педагогічної чи освітньої науки, а педагогічні афоризми педагога щодо виховання майбутніх громадян нашої країни, наче «прогнозовані» з реалій сьогодення, вони є засадничими і програмними, кожна з них може бути концептуальною в модернізації і реформуванні сучасної освіти.

Вочевидь, на будь-яку проблему чи запитання знаходимо відповідь у науково-педагогічній спадщині вченого, Педагога з великої літери, в цьому невичерпному джерелі інноваційної думки, невмирущої і багатій скарбниці педагогічного досвіду, мудрості, натхнення. Простий, доступний кожному педагогу і батькам стиль викладу педагогічних порад ученого несе в собі глибокий і національно-філософський смисл, спрямований на позитивний результат — виховання національно свідомого громадянина, патріота, душа і серце якого наповнені безмежною любов'ю до своєї Батьківщини, до рідної української землі, рідної мови.

Аналіз праць педагога та сучасних матеріалів про нього свідчить, що для Василя Сухомлинського слово «виховання» багатозначне: це матеріалізація ідей, але виховувати треба, уникаючи помилок, зливаючи воедино вимогливість (віра дитини в саму себе, повага до себе) і непримиренність педагога до всього поганого, що може виникнути в її душі.

За В. Сухомлинським, піднесення людини — це мета і шлях, спосіб виховання. Яким би безнадійним не був вихователь, справжній педагог звертається до добро-го, людяного, що є в ньому, відкриває в кожного джерела морального й ідеального [1]. Виховуючи, треба вдумливо проникати в духовний світ дитини, піклуватись про її духовний розвиток: «...без уміння закладати в людині сьогодні ті зерна, які зійдуть через десятиріччя, виховання перетворилося б у примітивний нагляд, вихователь — у неграмотну няньку, педагогіка — у знахарство» [1].

Виховання в розумінні В. Сухомлинського — це «світ душевних людських доторкань» і «владарювання над дітьми» — найвище випробування для педагога, показник його педагогічної етики та культури. У працях «Лист про педагогічну етику», «З чого починається громадянин» педагог звертається до важливих проблем дитини, яка є особистістю. І для того, щоб вона виростила справжньою людиною, відповідальною, доброю, треба сердечно ставитися до неї, бо за словами великого педагога, «недовіра до вихователів, настороженість, озлобленість, жорстокість, мстивість — усе це розквітає тому, що до чутливого, ніжнього серця хтось торкається грубими, нерідко брудними руками, воно грубішає, втрачає чутливість і чуйність, вихователеві важко добратися до хорошого, що є в будь-якій людині, а ми ж маємо справу з дитиною!» [1].

Питання естетичного виховання дітей займають провідне місце в працях В. Сухомлинського. Він розглядав його у двох аспектах: як основу духовного життя особистості і як важливий компонент педагогічної майстерності, а також рекомендував здійснювати естетичну освіту і виховання вчителів у двох напрямках. Метою першого була підготовка естетично грамотної особистості самого вчителя, тобто формування його естетичної свідомості, та гармонізація різнопланових здібностей. Другий становила підготовка вчителя до естетичного виховання молоді

через основні види діяльності учнів: навчання, спілкування, працю, а також естетичні компоненти побуту і природи [1].

Естетичному вихованню В. Сухомлинський відводив дуже важливе місце у комплексній підготовці вчителя і формуванні його особистості у роботі з дітьми, а естетичне виховання він розглядав як феномен, який охоплює різні види діяльності вчителя. Вчений приділяв велику увагу розгляду структури естетичного виховання, а також вивченню взаємозв'язку та особливостей її компонентів. У його працях, які присвячені питанням естетичного виховання вчителя і дитини зокрема, чітко виступають такі її структурні компоненти, як естетичне сприймання, естетична оцінка, естетичні поняття, уявлення, судження, ідеали, естетична діяльність і творчість.

Василь Сухомлинський розглядав малювання та образотворче мистецтво в цілому як засіб, що допомагає вчителю розвивати уяву, виховувати естетичну культуру, творче мислення дітей. «Азбукою пізнання» вчителя основ образотворчого мистецтва було, на його думку, безпосереднє спостереження природи разом з дітьми. Для вміння розбиратися у складностях і тонкощах малюнка та живопису вчителю необхідні знання з області теорії та історії мистецтва, багатство життєвих асоціацій, що набувають в процесі спілкування з природою та людьми.

Хочеться підкреслити, що на засіданні педагогічної ради у 1959 р. було ухвалено пропозицію В. Сухомлинського щодо придбання репродукцій картин художників-класиків, відповідної літератури про живопис, а також збирання матеріалів з мистецтва [2]. Педагог вважав, що не кожна людина може бути художником, але насолоджуватися художньо досконалими полотнами живописців повинні всі. Мистецтво, а зокрема образотворче, на думку видатного педагога, не лише прилучає людину до світу прекрасного, не лише сприяє вихованню її високих моральних якостей, але й формує логіку думки, творче мислення [2].

Сфера застосування отриманих знань, умінь та навичок не обмежувалась уроками малювання. Можливість продемонструвати спостережливність, почуття кольору та форми, здібності в області графіки має практично кожний вчитель. Сам В. Сухомлинський, викладаючи ботаніку та зоологію, історію та географію, фізику та математику, користувався замальовками, схемами, кресленнями.

Особливого значення він надавав підготовці вчителя до бесіди з дітьми за картинами. Василь Олександрович порівнював її з підготовкою до слухання музики та радив починати з добору матеріалу для розповіді про художника та історію створення картини, складання плану, за яким проходитиме бесіда [2]. «... Твори образотворчого мистецтва утверджують в юній душі почуття величі й краси людини, підносять особистість в її власних очах... Щоб розуміти, пережити й любити живопис, людині треба пройти тривалу школу почуттів... в світі природи» [2].

Ознайомлюючи учнів із загальнолюдськими надбаннями образотворчого мистецтва, ми тим самим доносимо до їхньої свідомості все найцінніше, що є в кожного народу. На кращих зразках живопису у дітей виховується вміння цінувати справжню людську красу, нетерпимість до приниження людської гідності. Живопис сприяє формуванню в дитини кращих людських якостей, це могутній засіб виховання. Створюючи мистецтво, людина знаходить джерела краси в природі і суспільному оточенні, які стають для неї водночас невичерпними джерелами радості й натхнення, тому практичну роботу з естетичного виховання В. Сухомлинський будує так, щоб сприймання творів мистецтва, а зокрема живопису, чергувалось з «виходами на природу», де дитина може зримо, наочно відчути співзвучність тиші полів, шелесту лісу й річки, співу птахів з творами мистецтва.

«...Наступає золота осінь. Ми демонструємо дітям прекрасну картину...». У дітей викликаємо захоплення красою

природи, тихими осінніми днями, коли дерева вкриваються різнобарвним килимом зів'ялого листя. Ніхто не залишається байдужим. Всі захоплені красою, відображеною художником. А після уроків подорожуємо до діброви, на луки, відшукуємо подібне картині. Замість одного красивого куточка відшукуємо декілька. Діти бачать і відчують все, що варте уваги художника, — і вкритий легким серпанком степовий курган, і схилена над ставочком замріяна іва, і ще зелений куц калини, обсіпаний червоними гронами достиглих ягід». Зустрічаючи схід сонця у шкільній теплиці разом з Василем Олександровичем, діти розглядали візерунки на шибках від морозу і за допомогою уяви малювали фантастичних звірів, хмари, квіти тощо. У теплиці в кожній дитини була своя улюблена квітка — «свій друг», за яким вона доглядала. Ці радісні хвилини — важливі моменти виховання ставлення до природи, до живого [2].

Для всебічного і гармонійного розвитку сьогодні необхідно турбуватися не лише про освіченість підростаючого покоління, а й в однаковій мірі виховувати й розвивати емоційно-естетичне багатство, яке дає основу пошукам, творчій думці в будь-якій сфері діяльності. Виховання почуттів у дитини повинно служити перш за все формуванню гармонійно розвиненої особистості, і одним із показників цієї гармонії є певне співвідношення інтелектуального, естетичного та емоційного розвитку. Будучи переконаним в тому, що діти з перших кроків свідомого життя відзначаються конкретністю, образністю та емоційністю думок, суджень, він дійшов висновку: чим менша дитина, тим більшою мірою забарвлюється різними переживаннями, емоційними відгуками.

У практичній роботі з дітьми він показав, як важливо враховувати своєрідність дитячого ставлення до дійсності, джерелом якого є відчуття сприймання. З цією метою педагог-новатор намагався посилити емоційно-естетичний вплив окремих елементів навколишнього світу, особливо

тих, в яких узагальнюються важливі суспільні явища, людські взаємини, діяльність. Для шестирічних дітей, на його думку, одним з таких прийомів є драматизація казок, оповідань, балад. Відомий педагог бачив в українській народній пісні та народній творчості велику цінність і використовував її як джерело естетичного виховання дітей, джерело благородства серця й чистоти душі. Він широко впроваджував у роботу українські традиції, обряди, дитячий фольклор — народні дитячі ігри, забави, колядки, колискові та календарно-обрядові пісні тощо.

В. Сухомлинський вважав, що не кожна людина може бути художником, але насолоджуватися художньо доскональними полотнами живописців повинні всі. Мистецтво, а зокрема образотворче, на думку видатного педагога, не лише прилучає людину до світу прекрасного, не лише сприяє вихованню її високих моральних якостей, але й формує логіку думки, творче мислення.

Педагог вимагав не пріоритету емоцій, а злиття думки і почуттів, «гармонії розуму і серця», в якій, за його твердженням, серцю належить найтонша, найніжніша мелодія. Вчений справедливо вважав, що естетика починається з краси переживань. Основним об'єктом свого педагогічного впливу він називав культуру почуттів, які є живлячим ґрунтом для високomorальних дитячих вчинків. «... Там, де немає чуйності, тонкості сприймання навколишнього світу, виростають бездушні, безсердечні люди», — попереджував педагог [2].

У «Школі радості», спостерігаючи за своїми вихованцями, педагог дійшов висновку: «якщо добрі почуття не виховали в дитинстві, їх ніколи не виховаєш, тому що це суто людське утверджується в душі одночасно з пізнанням перших і найважливіших істин» [2]. Педагогу важливо, з одного боку, бачити перспективу розвитку позитивних якостей особистості учня, з другого — постійно підтримувати та заохочувати притаманне дітям прагнення бути кращими. Важливу

роль у створенні атмосфери творчої співпраці вчителя і учнів В. Сухомлинський відводив натхненності своєю працею, всім тим, що вчитель робить разом з дітьми. Особливе значення тут має ставлення до свого предмету, кругозір, глибина знань, особисте захоплення [2].

Говорячи про те, що дитяче життя постійно несе вчителю широкий діапазон різноманітних, часто протилежних емоцій та почуттів, В. Сухомлинський стверджував, що уміння розбиратися в цій гармонії — перша умова духовної повноти, радості й успіху в педагогічній праці. Друга умова — уміння будувати гармонійні, естетично привабливі взаємовідносини з учнями. Тут головна мета вчителя — «*почути, зрозуміти, відчувати серцем*» емоційний стан дітей і у відповідності з ними настроїти на плідотворне спілкування.

Василь Олександрович прагнув навчити дітей бачити красу в усьому — в природі, праці, побуту, людських взаєминах. І не тільки бачити, а й створювати її, «жити у світі краси», у гармонії внутрішнього світу особистості, у гармонійних стосунках з природою та іншими людьми. Через красиве до людяного — такий шлях формування естетичної культури вчителя накреслював педагог [2].

В. Сухомлинський говорить про пряме відношення до розвитку розумових сил учнів, як викладається малювання в початковій школі, яку увагу приділяє йому вчитель. Виховуючи дітей у початковій школі, він побачив у малюванні один із засобів, які розвивають творче мислення, уяву і був твердо переконаний, що дитячий малюнок є необхідним східцем на шляху до логічного пізнання, а малювання допомагає розвивати естетичне бачення світу.

В. Сухомлинський спочатку вчив дітей малювати з натури: дерева, квіти, річку, тварин, комах, птахів. Якою б простою не була композиція малюнка, у ньому завжди відбивалися індивідуальні риси сприймання, мислення, естетичного оцінювання. Педагог прийшов до радіс-

ного висновку, що зображення того, що хвилює, захоплює, вражає, це своєрідна естетична оцінка навколишнього світу. Коли дитина малює, переживання краси наче проситься в слово, пробуджує образне мислення. Уже в першому класі значне місце в дитячому малюванні зайняла творчість. Діти складали оповідання в малюнках, малювали казку. Малюнок став джерелом гри творчої уяви.

Читаємо із задоволенням нариси педагога щодо уроків малювання: «*У початкових класах діти почали включати малюнок у творчі письмові роботи-твори, складені на матеріалі спостережень над явищами природи й працею. Я помітив, що в тих випадках, коли дитина не знаходить точних, містких слів для вираження своєї думки, вона вдається до малюнка. Один хлопчик, прагнучи передати своє захоплення тими скарбами, які він побачив у «коморі» їжака, намалював ці скарби: яблука, картоплю, зелене листя, буряки, різнобарвне листя, що опало з дерев*» [2].

Гама з думкою, що «кожна дитина — це художник», В. Сухомлинський приходив на заняття до дітей та запропонував їм подивитися навколо себе, побачити щось гарне та малювати. Спостерігаючи за роботою дітей, вчений переконався, що «дитячий малюнок, процес малювання — це частка духовного життя дитини. Діти не просто переносять на папір щось з навколишнього світу, а живуть у цьому світі, входять у нього як творці краси, дістаючи насолоду від неї». «*Творчість дітей — глибоко своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження і самоутвердження, в якому яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної дитини. Цю самобутність неможливо охопити якимись правилами, єдиними і обов'язковими для всіх*».

Вкладаючи глибокий зміст у важливі аспекти виховання та освіти дітей, В. Сухомлинський надає нам поради, зокрема: «*Не можна підгоняти цю чудову мову дитячої фантазії під нашу мову, мову дорослих. Нехай діти говорять*

одне з одним своєю мовою, вчителям початкових класів я радив: *вчить дітей законів пропорції, перспективи, розмірності — все це добре, але водночас дайте простір і для дитячої фантазії, не ламайте дитячої мови казкового бачення світу*».

Неймовірні теплі, люблячі картини з педагогічного досвіду педагога перечитуємо по-декілька разів: *«Кожній дитині хотілося розповісти про те, що вона намалювала. І в цих розповідях, як самоцвіти, виблискували яскраві образи, порівняння. Малювання збагачувало мову дітей. У поле, в ліс ми тепер майже завжди йшли з альбомами та олівцями. Старші школярі зробили для малюків маленькі альбоми, які можна було покласти в кишеню. Навесні, через кілька місяців після того, як почала жити наша школа, я зробив великий альбом, в якому кожна дитина малювала найулюбленіший куточок навколишнього світу. Я записував у цей альбом коротенькі оповідання. Це ціла сторінка життя й духовного розвитку нашого колективу» [2].*

Відомості про автора:

Бакай Світлана Юріївна — кандидат педагогічних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди; Харків, Україна; email: s.bakay70@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0238-0791>.

Вивчення праць В. Сухомлинського, аналіз історико-педагогічної та сучасної літератури показує, що невід'ємну складову частину змісту всебічно розвинутої та духовної особистості вчений бачив в образотворчому мистецтві. На своєму досвіді він переконався, що дійовий вплив на ефективність освіти та виховання дітей здійснюють знання та уміння вчителя з цієї галузі, а в умовах сьогодення вони можуть бути плідно та творчо використані в освітньому процесі дитячих навчальних закладів.

Література

1. Сухомлинська О. Випереджаючи час... Василь Олександрович Сухомлинський — до 85-річчя від дня народження // Рідна шк. 2003. № 9. С. 6–9.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. К., 1976–1977.

25.09.2023

АНОТАЦІЇ

Annotations

Освіта та суспільство

УДК 37081.1(091)

Пономарьов О., Черемський М. Людяна педагогіка Григорія Ващенка // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 3–16.

Стаття присвячена видатному українському педагогу-гуманісту, психологу, письменнику та громадському діячеві Григорію Григоровичу Ващенку. Педагог все життя працював над побудовою нової школи, яка б шанувала особистість учня та робила все для розкриття його творчих можливостей та здібностей. Григорій Ващенко критикував авторитарну систему навчання й виховання за те, що вона, придушуючи волю учня, виробляє в ньому такі негативні риси як пасивність та безініціативність. Саме тому педагог був прихильником гуманної педагогіки, яка поважає учня та створює всі умови для його творчого самовираження та самоствердження. Для цього Ващенко вивчав внутрішній світ дитини та будував до неї відповідний підхід. Педагог віддавав перевагу активним методам навчання, що пробуджують в учня його думку, почуття та фантазію. Велику увагу Ващенко приділяв естетичному розвитку особистості, зокрема вихованню в учня художнього смаку та мистецького мислення. Прагнучи виховати вільних, творчих, відповідальних людей, педагог обстоював ідею учнівського самоврядування.

Ключові слова: самовираження особистості; активні методи навчання; індивідуально-особистісний підхід; учнівське самоврядування.

UDC 37081.1(091)

Ponomaryov O., Cheremsky M. Human pedagogy of Grigory Vashchenko // New Collegium. 2023. No 4. P. 3–16.

Hryhoriy Vaschenko are prominent Ukrainian pedagogue-humanist and psychologist and writer and public leader. Vashchenko builds education on respect to inner world of personality. The teacher criticized the authoritarian system of education. Because authoritarian education is suppressing the children's will. Therefore Vaschenko was a supporter of humane

pedagogy. Humane education creates all the conditions for his creative self-expression and self-affirmation of personality.

Hryhoriy Vaschenko preferred active teaching methods that awaken the student's thoughts, feelings and imagination. The game methods and research methods are basis of active teaching methods. Vaschenko created laboratories and experiment stations in school.

Hryhoriy Vaschenko paid great attention to the aesthetic development of the personality. Children admired of colorful views of native land. Pupils enjoyed singing of birds and smell of flowers and taste of vegetables and fruits. Beauty of surrounding world awakened aspiration to creativity in children. Pupils drew and singed and danced and invented. Children studied works of famous artists. Pupils revealed world of deep feelings and heroic actions. Children learned with interest and with animation under influence of art.

The love for the native land has very important place in Vaschenko School. Teacher with children take part in expedition for research of Ukrainian folklore. The folk fairy-tales and songs and dances and dumas are very interesting material for children. Study of folklore assisted for awakening in pupils interest to Ukraine culture and history of native land.

Vashchenko advocated the idea of pupil's self-government in school. Children created pupil's councils as alternative of pedagogical councils. Pupils expressed his vision on contents and methods of education. Hryhoriy Vaschenko aspired to education of free and independent and creative personality.

Key world: Self-expression, active methods of education, individual-personal approach, pupil's self-government.

УДК 330.322.33(457)

Тодрина І., Євсєєв С. Інвестиційна складова формування модерної структури економіки України у післявоєнний період // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 17–22.

Присвячено проблемним аспектам побудови сучасної економічної системи, напрямом її структурної

модернізації та інвестиційній складовій процесів структурної трансформації. Мета статті полягає у визначенні основних напрямів структурних трансформацій в економіці України у післявоєнний період та з'ясуванню їх інвестиційного забезпечення.

Актуалізація проблематики дослідження пояснюється відсутністю якісних структурних реформ протягом усього періоду незалежності України, наявністю слабких стимулів з боку як національних, так і іноземних інвесторів, консервативністю напрямів інвестування. Особливо значущими ці питання постають у зв'язку із дискурсом щодо післявоєнної розбудови країни внаслідок безпрецедентної військової агресії російської федерації проти України.

Сформована в період формування незалежної України економічна система характеризується переважним розвитком сировинних галузей, низькою питомою вагою інноваційних галузей економіки. Протягом усього періоду стану влення і функціонування ринкової економіки в нашій країні панувала економічна модель, яка забезпечувала «зростання без розвитку».

Якщо основною політичною передумовою для післявоєнної відбудови економіки України є отримання надійних гарантій безпеки з неможливістю повторення військової агресії з боку російської федерації, то базовим підґрунтям побудови модерної економічної системи є інвестиції.

В процесі відбудови інвестиційна підтримка повинна бути спрямована саме на докорінну модернізацію економічної структури, зокрема промисловості, впровадження новітніх технологій.

Ключові слова: структура економіки; інвестиції; розширене відтворення; технологічний уклад; інвестиційний клімат; ефективна система прийому капіталу.

UDC 330.322.33(457)

Toarina I., Yevsieiev S. The investment component of the formation of the modern structure of the economy of Ukraine in the post-war period // New Collegium. 2023. No 4. P. 17–22.

The article is devoted to the problematic aspects of building a modern economic system, the directions of its structural modernization, and the investment component of structural transformation processes. The purpose of the article is to determine the main directions of structural transformations in the economy of Ukraine in the post-war period and clarify their investment support.

The actualization of the research issues is explained by the lack of quality structural reforms during the entire period of Ukraine's independence, the presence of weak incentives from both national and foreign investors, and the conservatism of investment directions. These questions become especially significant in connection with the discourse on the post-war development of the country as a result of the unprecedented military aggression of the Russian Federation against Ukraine.

The economic system formed during the formation of independent Ukraine is characterized by the predominant development of raw materials industries, a low specific weight of innovative industries of the economy. During the entire period of formation and functioning of the market economy in our country, the economic model that ensured «growth without development» prevailed.

If the main political prerequisite for the post-war reconstruction of Ukraine's economy is obtaining reliable security guarantees with the impossibility of repeating military aggression on the part of the Russian Federation, then the basic basis for building a modern economic system is investment.

In the process of reconstruction, investment support should be directed precisely at the fundamental modernization of the economic structure, in particular industry, and the introduction of the latest technologies.

Key words: the structure of the economy; investments; extended reproduction; technological structure; investment climate; efficient system of receiving capital.

УДК 378

Рязанцев О. Освітній процес — конвеєр чи штучне виробництво? // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 23–27.

Розглянуто деякі питання реалізації освітнього процесу в сучасних умовах. Серед факторів, що визначають сучасний стан та здійснюють суттєвий вплив на те, яким чином освітній процес відбувається в сьогоденні, та його подальший розвиток, є комерціалізація освіти. Основна увага приділена технічній стороні комерціалізації освіти. Зазначену технічну сторону комерціалізації освіти розглянуто з точки зору максимального наближення процесу надання освітніх послуг до процесу будь-якого масового матеріального виробництва. На основі запропонованого Адамом Смітом принципу щодо розділення праці як способу зниження собівартості продукту та підвищення продуктивності виробництва здійснена спроба уявити навчання великих потоків здобувачів у вигляді поточного виробництва. Представили навчання як поточний процес з «рядом технологічних» операцій: проведення різного виду навчальних занять, що виконуються різними операторами — викладачами. Наряду з низькою переваг у будь-якому рішенні завжди є наслідки, яких намагаються позбавитись або уникнути. В даному випадку дуже складним або навіть неможливим стає врахування індивідуальних особливостей окремого здобувача. В силу різних обставин — появи та зникнення деяких професій, набуття популярності одних та втрачання привабливості інших — можемо отримати ситуацію з наявністю малих навчальних потоків. У випадку невеликих груп здобувачів може бути доцільним формування освітніх планів та програм з урахуванням саме цієї особливості. Треба враховувати додаткові фактори: дистанційна форма надання освітніх послуг, вплив використання різних програмних продуктів при проведенні занять, асинхронний режим навчання окремих здобувачів тощо. Незважаючи на достатньо довгу історію впровадження різних схем та методів, спрямованих на те, щоб перетворити освітню сферу з особливою функцією суспільства й держави на таку, що може сама себе забезпечувати та приносити прибуток, залишається багато нерозв'язаних питань на різних етапах їх реалізації.

Ключові слова: комерціалізація освіти; розділення праці; організація освітнього процесу; компетентнісний підхід.

UDC 378

Riazantsev O. Educational process — conveyor or artificial production? // New Collegium. 2023. No 4. P. 23–27.

The article considers some issues of implementation of the educational process in modern conditions. Among the factors that determine the current state of the educational process and significantly affect its further development is the commercialization of education. The main focus is on the technical side of the commercialization of education. The specified technical side of the commercialization of education is considered from the point of view of the maximum approximation of the process of providing educational services to the process of any mass material production. An attempt was made to imagine the training of large groups of students in the form of continuous production using the principle of division of labor proposed by Adam Smith as a way to reduce the cost of the product and increase production productivity. Training was presented as a continuous process with a «series of technological» operations, such as conducting different types of training sessions, which are performed by different operators — teachers. Along with a number of advantages in any decision, there are always consequences that are tried to get rid of or avoid. In this case, it becomes very difficult, if not impossible, to take into account the individual characteristics of an individual buyer. Due to various circumstances, such as the appearance and disappearance of some professions, the gaining of popularity of some and the loss of attractiveness of others, a situation with the presence of small groups of students may arise. In the case of small groups of students, it may be appropriate to form educational plans and programs taking this feature into account. Also, additional factors, such as the remote form of providing educational services, the impact of using various software products during classes, the asynchronous learning mode of individual students, etc., were not overlooked. Despite the rather long history of the implementation of various schemes and methods aimed at transforming the educational sphere with special functions of society and the state into one that can be self-sufficient and profitable, there are many unresolved issues at various stages of their implementation.

Key words: commercialization of education; division of labor; organization of the educational process; competence approach.

УДК 347.23

Олійник О., Солошенко О. «Необхідні» порушення демократії при режимі воєнного стану в Україні // *Новий Колегіум*. 2023. № 4. С. 28–34.

Розглядаються особливості здійснення державної влади при особливому (воєнному) режимі, для якого є характерним застосування нових організаційно-правових форм діяльності державної влади, обмеження прав і свобод людини та громадянина тощо. Зазначається, що врегулювання суспільних відносин, які виникають під час дії надзвичайного режиму, здійснюється за допомогою «надзвичайного» законодавства, існування якого є невід'ємною частиною правової держави. Детально охарактеризовані права та свободи людини і громадянина, які обмежуються в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації.

Історичний аналіз формування «надзвичайного» законодавства державами, які існували на теренах

українських земель (Велике князівство Литовське, Гетьманщина, панування Російської імперії, період Української революції та інші) свідчить, що обмеження прав і свобод авторитарними й тоталітарними державами не має меж і кордонів, і системи протидії законній сваволі державного примусу.

Ключові слова: воєнний режим; права, свободи людини; правовий акт; конституція; закон.

UDC 347.23

Олійник О., Солошенко О. «Necessary» violations of democracy under the martial state regime in Ukraine // *New Collegium*. 2023. No 4. P. 28–34.

The large-scale invasion of Russia caused changes in the legal field of Ukraine. It is noted that martial law is a special legal regime introduced in Ukraine or in some of its localities in the event of armed aggression or threat of attack, danger to the state independence of Ukraine. The rights and freedoms of a person and a citizen, which are limited in the conditions of a full-scale invasion of the Russian Federation, are described in detail. Social relations during the operation of the state of emergency are created by «emergency» legislation.

A historical analysis of the formation of «emergency» legislation by states that existed on the territory of Ukrainian lands was carried out. Such first examples refer to the times of the Grand Duchy of Lithuania. These were Lithuanian statutes. Certain notions of martial law were in the Constitution of Pylyp Orlika during the Hetmanship period. Since the second half of the 19th century, most of the Ukrainian lands were captured by the Russian Empire. The higher authorities of Russia have repeatedly imposed martial law in response to riots. Their reasons were socio-economic and political factors. The national liberation revolution in Ukraine in 1917 — 1920 led to the adoption of a number of laws aimed at stabilizing the social and military situation. It was, for example, the Constitution of the Ukrainian People's Republic of April 29, 1918. In order to maintain political power, the Bolsheviks passed laws on "state of emergency". In the post-war years, such laws were not adopted. After the declaration of independence in Ukraine, laws on the regulation of special legal regimes were adopted. These were the laws of 1992, 2000 and 2015. The martial law of democratic Ukraine has a legal character and clear boundaries, terms of application and necessary restrictions for citizens of Ukraine. The rationale for the restriction of the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen in the conditions of the modern state of war is given.

Key words: military regime; human rights, freedoms; legal act; constitution; law.

УДК 72.01

Тесленко В. Інноваційні технології у ландшафтному дизайні: збереження навколишнього середовища та створення комфортного простору у післявоєнний час // *Новий Колегіум*. 2023. № 4. С. 35–40.

Визначено основні інноваційні технології у ландшафтному дизайні, їх вплив на збереження навколишнього середовища та створення комфортного простору у післявоєнний час. Проведено аналіз позитивного та негативного впливу інноваційних технологій на ландшафтний дизайн та визначення можливостей їх подальшого використання.

Розглянуто сучасні тенденції у ландшафтному дизайні та їх вплив на збереження навколишнього середовища.

Проаналізовано інноваційні технології у ландшафтному дизайні, такі як використання зелених технологій, водних елементів, стін з живими рослинами тощо.

Розглянуто вплив ландшафтного дизайну на здоров'я людей та створення комфортного простору для їх відпочинку та розваг.

Наведено практичні приклади використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні, що забезпечують збереження навколишнього середовища та створення комфортного простору.

Використання інноваційних технологій у ландшафтному дизайні є дуже важливим для збереження природних ресурсів та створення комфортного простору для життя людей. Ці технології дозволяють створювати більш екологічно стабільні та енергоефективні об'єкти ландшафтного дизайну, що забезпечує підвищення якості життя в містах та інших населених пунктах.

Застосування зелених технологій, таких як використання місцевих та адаптованих до кліматичних умов рослин, створення екологічних систем водовідведення та збереження води, дозволяє знижувати вплив на довкілля та зберігати біологічне різноманіття.

Інноваційні технології можуть бути використані для створення комфортного простору для людей. Наприклад, застосування систем управління освітленням та контролю за звуком дозволяє забезпечити комфортні умови для проживання та відпочинку людей. Крім того, створення зон відпочинку з використанням інноваційних технологій, таких як «розумні» меблі та елементи декору, дозволяє створювати простір, який сприяє відновленню та релаксації.

Інноваційні технології в ландшафтному дизайні можуть бути спрямовані на збереження природних екосистем у післявоєнний час.

Ключові слова: інновації; ландшафт; дизайн; комфорт.

UDC 72.01

Teslenko V. Innovative technologies in landscape design: preserving the environment and creating a comfortable space in the post-war period // New Collegium. 2023. No 4. P. 35–40.

This work defines the main innovative technologies in landscape design, their impact on the preservation of the environment and the creation of a comfortable space in the post-war period. An analysis of the positive and negative impact of innovative technologies on landscape design and the determination of the possibilities of their further use was also carried out.

The article discusses modern trends in landscape design and their impact on environmental protection.

Innovative technologies in landscape design, such as the use of green technologies, water elements, walls with living plants, etc., are analyzed.

The impact of landscape design on people's health and the creation of a comfortable space for their rest and entertainment is considered.

Practical examples of the use of innovative technologies in landscape design, which ensure the pres-

ervation of the environment and the creation of a comfortable space, are given.

The use of innovative technologies in landscape design is very important for preserving natural resources and creating a comfortable space for people's lives. These technologies make it possible to create more ecologically stable and energy-efficient objects of landscape design, which ensures an increase in the quality of life in cities and other settlements.

The application of green technologies, such as the use of local and climate-adapted plants, the creation of ecological drainage systems and water conservation, allows to reduce the impact on the environment and preserve biological diversity.

Innovative technologies can also be used to create a comfortable space for people. For example, the use of lighting control and sound control systems makes it possible to provide comfortable conditions for people's living and recreation. In addition, the creation of recreation areas using innovative technologies, such as «smart» furniture and decor elements, allows you to create a space that promotes recovery and relaxation.

Innovative technologies in landscape design can be aimed at preserving natural ecosystems in the post-war period.

Key words: innovation; Landscape; design; comfort.

Організація та управління

УДК 37.091.4:[37.015.31:57.081.1]

Башкір О., Зеленська Л. Дотримання принципу природовідповідності за Г.С. Сквородю під час організації командної взаємодії здобувачів освіти // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 41–46.

Ідея природовідповідності є однією із фундаментальних у дидактиці та теорії виховання особистості. За А. Дістервегом, принцип природовідповідності є основним принципом людського виховання, згідно з яким «виховання має ґрунтуватися на науковому розумінні природних та соціальних процесів у відповідності до загальних законів розвитку природи та соціуму». У статті зазначено, що принцип природовідповідності виховання передбачає врахування багатогранної та цілісної природи здобувача освіти, а саме — його анатомо-фізіологічних, психологічних, вікових, генетичних особливостей.

Висвітлено, що під час організації командної взаємодії здобувачів освіти важливо розуміти сутність та природу кожного члена колективу, враховувати інтереси та індивідуальні особливості кожного, його вікові та психологічні зміни, природні здібності та набуті компетентності. Організовуючи командну взаємодію, наприклад під час роботи над колективною творчою справою чи проектом, викладач повинен враховувати запити, інтереси, побажання, таланти та вміння кожного задля досягнення спільної мети та результативності діяльності, що притаманне командній взаємодії.

Зазначено, що робота з командою передбачає, у першу чергу, виявлення керівником колективу особистісних якостей кожного/кожної, створювати

умови для виявлення особистісних талентів та задатків, співпрацювати та знаходитися постійно на зв'язку з родинами здобувачів освіти, що відповідає педагогічним поглядам Г.С. Сковороди.

Дотримуючись поглядів природовідповідності Г.С. Сковороди, у статті виявлено методи формування командної взаємодії здобувачів освіти: «добрі» (з використанням байок, притч, філософських трактатів, афоризмів тощо) настанови, викоринення поганих звичок, бесіда, роз'яснення, приклад, поради тощо. Під час командоутворення здобувачів освіти необхідно максимально враховувати природні нахили і задатки кожного учасника колективу. І здійснювати це варто передусім спільними зусиллями батьків, учителів, суспільства в єдності розумового, морального і трудового виховання.

Ключові слова: колектив; команда; взаємодія; створення; природовідповідність; Григорій Сковорода.
UDC 37.091.4:[37.015.31:57.081.1]

Bashkir O., Zelenska L. Adherence to the principle of natural correspondence according to H. S. Skovoroda in the organization of team interaction among students // New Collegium. 2023. No 4. P. 41–46.

The idea of natural correspondence is one of the most fundamental in didactics and the personality's theory of education. According to A. Diesterweg, the principle of natural correspondence is the basic principle of human education, according to which «education should be based on a scientific understanding of natural and social processes by the general laws of nature and society». The article notes that the principle of natural correspondence in education involves taking into account the multifaceted and holistic nature of the student, namely, his or her anatomical, physiological, psychological, age, and genetic characteristics.

It is highlighted that when organizing team interaction of students, it is important to understand the essence and nature of each team member, to take into account the interests and individual characteristics of each, their age and psychological changes, natural abilities, and acquired competencies. When organizing team interaction, for example, when working on a collective creative activity or project, the teacher should take into account the needs, interests, wishes, talents, and skills of everyone to achieve a common goal and the effectiveness of activities inherent in team interaction.

It is noted that working with a team involves, first of all, the identification by the team leader of the personal qualities of each member, creating conditions for the identification of personal talents and potentialities, cooperating and constantly keeping in touch with the families of students, which corresponds to the pedagogical views of H.S. Skovoroda.

Adhering to the views of H. S. Skovoroda's natural correspondence, the article identifies methods of forming team interaction of students: «good» (using fables, parables, philosophical treatises, aphorisms, etc.) instructions, eradication of bad habits, conversation, explanation, example, advice, etc. While forming team interaction of students, it is necessary to consider the natural inclinations and dispositions of each team member as much as possible. And this should be done primarily through the joint efforts of parents, teachers,

and society in the unity of mental, moral, and Technology education.

Key words: collective; team; interaction; creation; natural correspondence; Hryhorii Skovoroda.

УДК 373.5.041:004.738.5

Майстрюк І., Пономарьова Н. Використання інтернет-ресурсів у самоосвіті школярів в умовах дистанційного навчання // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 47–53.

Ефективність дистанційного навчання суттєво залежить від сформованості в учнів умінь та навичок самоосвіти. Стаття присвячена встановленню проблем використання інтернет-ресурсів у самоосвіті школярів в умовах дистанційного навчання. Було проведено онлайн-опитування, у якому прийняли участь 109 респондентів (учні 7–9 класів закладів загальної середньої освіти міста Харкова). Встановлено, що в умовах дистанційного навчання основним засобом самоосвіти школярів є інтернет-ресурси. Для продуктивного використання інтернет-ресурсів у самоосвіті в умовах дистанційного навчання необхідно забезпечити їх адаптацію до використання на різних видах передусім мобільних пристроїв як основного цифрового знаряддя школярів. Разом із тим, для тих школярів, які взагалі мають обмежений доступ до цифрових пристроїв значущим є надання можливості їх використання у школах, навчальних центрах, бібліотеках. Попри те, що інтерес учнів під час дистанційного навчання до тих чи інших навчальних предметів досить високий, їх обізнаність у видах інтернет-ресурсів, якими можна скористатися для навчання та самонавчання недостатня. Найбільш перспективні та сучасні їх види (віртуальні лабораторії, онлайн-музеї та бібліотеки, онлайн-курси) використовуються обмежено та потребують популяризації. Освітні інтернет-ресурси досі недостатньо використовуються під час дистанційного навчання на шкільних уроках та для виконання домашніх завдань, що обумовлює потребу додаткового цілеспрямованого формування у школярів умінь та навичок роботи з ними. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок уявляється встановлення умов формування самоосвітньої компетентності школярів з урахуванням особливостей здійснення самоосвіти школярів під час сучасних реалій організації освітнього процесу в закладах освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання; інтернет-ресурси; мотивація школярів; самоосвіта школярів; цифрові технології.

UDC 373.5.041:004.738.5

Maistriuk I., Ponomarova N. The use of internet resources in the self-education of schoolchildren in the conditions of distance learning // New Collegium. 2024. No 4. P. 47–53.

The effectiveness of distance learning depends significantly on the development of self-education skills and abilities in students. The article is devoted to establishing the problems of using Internet resources in the self-education of schoolchildren in conditions of distance learning. An online survey was conducted, in which 109 respondents (students of grades 7–9 of general secondary education institutions of the city of Kharkiv) took part. It was established that in the

conditions of distance learning, the main means of self-education of students are internet resources. For the productive use of internet resources in self-education in the conditions of distance learning, it is necessary to ensure their adaptation to use on various types of mobile devices as the main digital tool of students. At the same time, for those students who generally have limited access to digital devices, it is important to provide them with the opportunity to use them in schools, educational centers, and libraries. Despite the fact that the interest of students during distance learning in certain educational subjects is quite high, their awareness of the types of internet resources that can be used for education and self-study is insufficient. The most promising and modern types of them (virtual laboratories, online museums and libraries, online courses) are used to a limited extent and need popularization. Educational internet resources are still not sufficiently used during distance learning in school lessons and for homework, which determines the need for additional purposeful formation of students' abilities and skills to work with them. Establishing the conditions for the formation of self-educational competence of students, taking into account the peculiarities of the implementation of self-education of students during the modern realities of the organization of the educational process in educational institutions, is a promising direction for further scientific research.

Key words: distance learning; internet resources; motivation of students; self-education of students; digital technologies.

УДК 378.091.26/.27.018.43

Гончарова О. Дистанційний навчальний курс як засіб інформаційно-методичної підтримки самостійної роботи здобувачів вищої освіти під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 54–59.

Стаття присвячена аналізу організації навчального процесу у закладі вищої освіти з використанням дистанційних навчальних курсів як засобів інформаційно-методичної підтримки самостійної роботи здобувачів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Звертається увага на те, що самостійна робота має здійснюватися здобувачем як пізнавальна діяльність, стати засобом виховання таких особистісних якостей, як самостійність, активність, формувати творче ставлення до інформації, що засвоюється. Показано, що пошук нових засобів і методів навчання призводить до того, що на перше місце висуваються завдання не скільки максимального засвоєння наукової інформації, а формування уміння творчо мислити і самостійно набувати нових знань. Робиться висновок, що використання для ефективної організації самостійної роботи здобувачів дистанційних навчальних курсів, розмішених на платформі Moodle, можна розглядати як досить ефективний засіб її управління. Використання дистанційних освітніх технологій під час вивчення здобувачами вищої освіти гуманітарних дисциплін дозволяє розробникам сформувати у рамках такого курсу контент, у якому чітко визначено обсяг завдань та розміщено навчальні матеріали, що орієнтовані на самостійне освоєння; задати траєкторію навчання

з чіткою послідовністю виконання завдань у відповідності до навчального плану; здійснити їх перевірку та організувати взаємоперевірку; забезпечити комунікацію між викладачем та учасниками курсу. Досвід практичної роботи підтверджує перспективність розвитку моделі змішаного навчання (blended learning model), яка в сучасних умовах розцінюється як оптимальна для ефективної передачі знань та управління навчальним процесом, оскільки дозволяє гармонійно поєднувати переваги аудиторних занять та технологій електронного навчання.

Ключові слова: дистанційний навчальний курс; навчальний процес; результати навчання; самостійна робота; Moodle.

УДК 378.091.26/.27.018.43

Honcharova O. A distance learning course as a means of informational and methodological support for the independent work of higher education applicants during the study of the disciplines of the humanitarian cycle // New Collegium. 2023. No 4. P. 54–59.

The article is devoted to the analysis of the organization of the educational process in a higher education institution with the use of distance learning courses as a means of informational and methodological support for the independent work of applicants during the study of the disciplines of the humanitarian cycle. Attention is drawn to the fact that independent work should be carried out by the learner as a cognitive activity, become a means of educating such personal qualities as independence, activity, form a creative attitude to the information being learned. It is shown that the search for new means and methods of learning leads to the fact that the tasks of maximum assimilation of scientific information, and the formation of the ability to think creatively and independently acquire new knowledge, are put first. It is concluded that the use of distance learning courses posted on the Moodle platform for the effective organization of independent work of students can be considered as a fairly effective means of its management. The use of distance educational technologies during the study of humanitarian disciplines by students of higher education allows developers to create content within the framework of such a course in which the scope of tasks is clearly defined and educational materials oriented to independent learning are placed; set a learning trajectory with a clear sequence of tasks in accordance with the curriculum; carry out their inspection and organize a mutual inspection; ensure communication between the teacher and course participants. The experience of practical work confirms the promising development of the blended learning model, which in modern conditions is considered optimal for the effective transfer of knowledge and management of the educational process, as it allows to harmoniously combine the advantages of classroom classes and electronic learning technologies.

Key words: distance learning course; learning process; learning outcomes; independent work; Moodle.

УДК 37.018.43

Собченко Т., Федоренко В. Трансформація класичного навчального процесу: ефективні стратегії та інструменти для проведення дистанційних уроків // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 60–65.

Присвячено проблемі трансформації класичного навчального процесу, а саме: використанню нових цифрових просторів, ефективним стратегіям дистанційного навчання, новим форматам в освіті, розвитку цифрової модернізації, прогресу в сучасній освіті та технологіях. Також вираженням наявних цифрових результатів в інформаційному середовищі та використанню необхідних засобів, інструментів для дистанційного навчання. Стаття розкриває й проблему використання штучного інтелекту як помічника в онлайн-форматі, що демонструє трансформацію традиційної моделі навчання. Порушення проблеми ефективності стратегій під час проведення дистанційних уроків є важливим для розкриття основних форм онлайн-комунікацій та різних веб-ресурсів.

Ключові слова: трансформація; дистанційне навчання; цифровий простір; прогрес; засоби; інструменти; штучний інтелект.

UDC 37.018.43

Sobchenko T., Fedorenko V. Transformation of the classical educational process: effective strategies and tools for conducting distance lessons // New Collegium. 2023. No 4. P. 60–65.

The article is devoted to the problem of transformation of the classical educational process, namely: the use of new digital spaces, effective distance learning strategies, new formats in education, the development of digital modernization, progress in modern education and technologies. Also, the expression of available digital results in the information environment and the use of the necessary means and tools for distance learning.

The article also reveals the problem of using artificial intelligence as an assistant in the online format, which demonstrates the transformation of the traditional model of education. Addressing the problem of the effectiveness of strategies during distance lessons is important for revealing the main forms of online communication and various web resources.

The transformation of the classical educational process helps to improve the digital skills of both the teacher and the student. Thanks to the raised problem, the reader has the opportunity to get acquainted with the concept of «artificial intelligence», its possibilities to work in the educational field; analyze in detail what tools can be used during distance learning and, of course, find out what additional assistants (created on the basis of AI) can be useful during the online format.

The article examines the aspect of online communication, which helps the teacher to find the right approach to the student during learning, and the student to gain knowledge effectively. The distance format gives the student the opportunity to work with various applications in practice, to try to get an education «in a non-classical way» and to start mastering technologies from an early age. Undoubtedly, the topic discussed will help students, scientific and pedagogical workers when writing scientific papers.

Key words: transformation; distance learning; digital space; progress; means; tools; artificial intelligence.

УДК 378.147

Печерцев О., Благовестова О. Використання цифрових інструментів Google при організації

дистанційного навчання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 66–70.

Показано, що в умовах повномасштабного російського вторгнення, коли очне навчання здобувачів освіти фактично неможливе, дистанційне навчання стало єдиною доступною формою в системі освіти.

Розглянуто проблеми дистанційного навчання та характерні ознаки, що відіграють роль у виборі сучасної платформи для реалізації дистанційного навчання. Проаналізовано можливості цифрових інструментів на базі платформ Coursera, Udemy, Zoom Meetings for Education, Moodle, Google Workspace for Education. Розглянуто можливості цих платформ і інструменти, які вони використовують для організації навчального процесу.

Особливу увагу приділено цифровим інструментам Google, таким як Google Classroom, Google Docs, Google Drive, Google Meet, Google Cytes, Google Keep, показано їх можливості в порівнянні з аналогічними платформами світових компаній, які запропонували безкоштовний доступ до своїх ліцензійних інструментів для організації дистанційного та змішаного навчання українських здобувачів фахової вищої освіти.

Показано, як цифрові інструменти допомагають забезпечити постійну комунікацію, спільну роботу та доступ до навчальних матеріалів для здобувачів вищої освіти, підвищують їх активність, мобільність, адаптивність.

Ключові слова: воєнний стан; освіта; навчання; дистанційне навчання; цифрові інструменти; Google-інструменти; платформа; здобувачі.

UDC 378.147

Pechertsev O., Blagovestova O. The use of Google's digital tools in the organization of distance learning for students of higher education in the conditions of martial law // New Collegium. 2023. No 4. P. 66–70.

The article shows that in the conditions of a full-scale Russian invasion, when face-to-face training of education seekers is virtually impossible, distance learning has become the only available form in the education system.

The problems of distance learning and characteristic features that play a role in choosing a modern platform for the implementation of distance learning are considered. The capabilities of digital tools based on the Coursera, Udemy, Zoom Meetings for Education, Moodle, and Google Workspace for Education platforms were analyzed. The capabilities of these platforms and the tools they use to organize the educational process are considered.

Special attention is paid to Google's digital tools, such as Google Classroom, Google Docs, Google Drive, Google Meet, Google Cytes, Google Keep, and their capabilities are shown in comparison with similar platforms of global companies that have offered free access to their licensed tools for organizing remote and mixed education of Ukrainian students of professional higher education.

It is shown how digital tools help ensure constant communication, collaboration and access to educational materials for students of higher education, increase their activity, mobility, adaptability.

Key words: martial law; education; training; distance learning; digital tools; Google tools; platform, acquirers.

Методологія освіти

УДК 351.865

Кучма О., Котух Є. Державний аудит: кваліфікаційні вимоги та орієнтири майбутнього фахівця // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 71–77.

Проаналізовано сучасні фактори організації освітньої компоненти аудиторської діяльності. Обґрунтовано чинники нових вимог до підготовки сучасного фахівця з аудиту. Обґрунтовано, що системний прогрес в області інформаційно-телекомунікаційних технологій, технологій зберігання та обробки даних, машинного навчання та штучного інтелекту радикально перетворює бізнес-процеси в публічному та приватному секторах економіки, створюючи абсолютно нові умови для процесів аудиту. Дано визначення державного ІТ аудиту, проаналізовано напрями та завдання державного аудиту в сфері інформаційних технологій. Проведено аналіз поточного стану нормативно-методологічних вимог до аудиторської діяльності. Визначено, що сучасні вимоги до аудиторської діяльності відображають сутність та практичні аспекти сучасних методів аудиту та визначають аудитора як фахівця зі збалансованим набором знань, що розкривають теоретичну, практичну, методологічну та технологічну складову сучасного забезпечення процесів аудиту. Визначено поточні напрями підготовки та розвитку професійних стандартів в аудиторській діяльності. Обґрунтовано чинники розвитку професійних навичок майбутніх аудиторів. Висвітлено, що одним з вагомих сучасних чинників забезпечення якості аудиту є використання новітніх практик, методів та підходів. Наведено стислий огляд практик GRC (Управління, управління ризиками та комплаєнс). Визначено переваги такого підходу. На основі результату проведеного аналізу визначено напрями розвитку компетенцій сучасного аудитора, що включають в себе навчально-методичний, науково-дослідницький виміри та вимір професійної орієнтації. Запропоновано візуалізацію аудиторської компетентності. Зауважено, що формування професійних компетенцій сучасного аудитора, який здатний конкурувати на ринку праці, вимагає глибокого та комплексного підходу.

Ключові слова: державне управління; аудит; ІТ аудит; аудитор; професійний стандарт; GRC; куб компетентності.

UDC 351.865

Kuchma O., Kotukh Y. State audit: qualification requirements and guidelines for a future specialist // New Collegium. 2023. No 4. P. 71–77.

Modern factors influencing the organization of the educational component of audit activity are analyzed. The need for new training requirements for contemporary audit specialists is established. The systemic advancements in information and telecommunication technologies, data storage, processing technologies, machine learning, and artificial intelligence are drasti-

cally transforming business processes in both the public and private sectors of the economy. These shifts are creating unprecedented conditions for audit processes. A definition of the state IT audit is provided, and the objectives and tasks of the state audit in the realm of information technologies are dissected. An examination of the present status of regulatory and methodological prerequisites for audit activity was undertaken. It has been discerned that contemporary audit activity requirements encapsulate the essence and practical facets of current audit methods. These stipulations characterize the auditor as a professional possessing a harmonious blend of knowledge, capturing the theoretical, practical, methodological, and technological facets of current audit process assurances. The prevailing directions for formulating and advancing professional standards in audit activities have been identified. The determinants for enhancing the professional expertise of aspiring auditors are elucidated. One pivotal contemporary factor in ensuring audit quality is the adoption of the latest practices, methodologies, and strategies. A concise review of GRC (Governance, Risk Management, and Compliance) practices is presented, with the advantages of this approach being spotlighted. From the findings of the analysis undertaken, pathways for fostering the competencies of a modern auditor have been outlined. These pathways span educational and methodological, scientific research, and professional orientation dimensions. A representation of audit competency is proposed. It is emphasized that sculpting the professional competencies of a contemporary auditor, positioned to thrive in the job market, mandates a profound and holistic strategy.

Key words: public administration; audit; IT audit; auditor; professional standard; GRC; cube of competence.

УДК 37.02

Сіняєва О., Кречот М., Сичова Т., Сичов А. Теорія рішення винахідницьких завдань і її застосування в закладах вищої освіти // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 78–82.

Стаття присвячена актуальній проблемі формування творчого підходу у викладанні технічно орієнтованих дисциплін, взаємозв'язку елементів творчого підходу з алгоритмізованими елементами класичного підходу до вирішення задачі в навчальному процесі закладів вищої освіти. Визначено, що стан питання розвивається і постійно удосконалюється, постійно є можливість направляти розвиток навчального процесу у необхідне русло. Розглянуто аналіз підходів при організації стимулювання розвитку творчих задатків у винахідництві. Проаналізовано підходи до формування, під час навчання, винахідницьких навичок студентів. Розглянуто теорію Г.С. Альтшулера та його обґрунтування процесу досягнення рішення винахідницького завдання в алгоритмізованому вигляді, основні етапи вирішення задачі в цій теорії, особливості її застосування та ключові питання в її реалізації. Зроблено висновок про доцільність розвитку навчального процесу в закладах вищої освіти, спрямованого на застосування теорії рішення винахідницького завдання і стимулювання розвитку творчої складової у навчанні студентів.

Ключові слова: винахідництво; теорія рішення винахідницьких завдань; творчість; вищий навчальний заклад; освіта.

UDC 37.02

Sinyaeva O., Krekot M., Sychova T., Sychov A. The theory of solving inventive tasks and its application in institutions of higher education // New Collegium. 2023. No 3. P. 78–82.

The article is devoted to the actual problem of the formation of a creative approach in teaching technically oriented disciplines, and the relationship between the elements of the creative approach and the algorithmic elements of the classical approach to problem solving in the educational process of higher educational institutions. It was determined that the state of the issue in higher educational institutions is developing and constantly improving, and there is also an opportunity to direct the development of the educational process in the necessary direction. This organization of the educational process allows us to dynamically influence student learning and analyze the obtained results without harming the final result. The analysis of approaches to the organization of stimulating the development of creative endowments in invention is considered. Approaches to the formation of students' inventive skills during education are also analyzed. The relationship between the development of students' inventive skills and the formation of their creative abilities and potential has been revealed. Considered the theory of H.S. Altshuler and his substantiation of the process of achieving a solution to an inventive task in an algorithmized form, as well as the main stages of solving a problem in this theory, features of its application and key issues in its implementation. A conclusion was made about the expediency of the development of the educational process in higher educational institutions aimed at applying the theory of solving the inventive task and stimulating the development of the creative component in student education.

Key words: invention; theory of solving inventive tasks; creation; institution of higher education; education.

УДК 378.14:39

Пантелеймонова Т. Формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти як педагогічна проблема // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 83–87.

Присвячено проблемі формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти. Метою статті є здійснення аналізу процесу формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої освіти в умовах трансформаційних викликів.

На основі аналізу науково-педагогічних джерел виокремлено основні підходи вітчизняних та зарубіжних науковців щодо трактування феномену «компетентність». З'ясовано, що базові професійні компетентності здобувача вищої освіти — це належний рівень професійної підготовки, що забезпечує здатність та готовність особистості до ефективного виконання професійної діяльності.

Визначено, що у процесі формування базових професійних компетентностей здобувачів вищої

освіти в умовах трансформації освітнього процесу слід урахувати такі зміни, як розширення освітніх можливостей, сприяння підвищенню якості вищої освіти, створення особистісно-орієнтованого середовища, покращення результатів навчання.

Окреслено такі аспекти прогресу штучного інтелекту в системі вищої професійної освіти: програмне забезпечення здатне автоматично налаштувати зміст підручників відповідно до запитів користувачів та поставлених освітніх цілей; доступність до віртуальних інструкторів з вивчення мови, що є актуальним із запровадженням білінгвального навчання в Україні; автоматичне оцінювання композиції, тобто шляхом збирання даних можна розрахувати зміст курсу, стратегії навчання тощо.

Зроблено висновок про те, що основними тенденціями у зміні завдань вищої освіти є такі: затребуваність компетентнісного підходу, активне використання можливостей сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту в освітньому процесі, підвищення якості вищої освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у визначенні структури базових професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Ключові слова: компетентнісний підхід; заклади вищої освіти; здобувачі; професійна компетентність; трансформація.

UDC 378.14:39

Panteleimonova T. Formation of basic professional competences of higher education acquires as a pedagogical problem // New Collegium. 2023. No 4. P. 83–87.

The article is devoted to the problem of forming basic professional competences of higher education applicants. The aim of the article is to analyse the process of formation of basic professional competencies of higher education students in the context of transformational challenges.

Based on the analysis of scientific and pedagogical sources, the main approaches of domestic and foreign scholars to the interpretation of the phenomenon of "competence" are allocated. It has been found that the basic professional competencies of a higher education applicant are an appropriate level of professional training that ensures the ability and readiness of an individual to effectively perform professional activities.

It is determined that in the process of forming the basic professional competencies of higher education students in the context of the transformation of the educational process, such changes as expanding educational opportunities, promoting the quality of higher education, creating a personality-oriented environment, and improving learning outcomes should be taken into account.

The following aspects of the progress of artificial intelligence in the system of higher professional education are outlined: the software is able to automatically adjust the content of textbooks in accordance with user requests and educational goals; access to virtual language instructors, which is relevant with the introduction of bilingual education in Ukraine; automatic assessment of composition, i.e. by collecting data, it is possible to calculate the course content, learning strategies, etc.

It is concluded that the main trends in changing the tasks of higher education are as follows:

Key words: competence-based approach; higher education institutions; students; professional competence; transformation.

УДК 378.147

Даньшева С., Зайончковський Ю., Чередник Д., Чередник А., Тітов А. Особливості дистанційного навчання у закладі вищої освіти: на прикладі вивчення дисципліни «Фізика» // *Новий Колегіум*. 2023. №4. С. 88–92.

В умовах воєнного стану дистанційне навчання стало однією з провідних форм здійснення освітнього процесу. Дистанційне навчання не є новою технологією. Проте здатне реалізувати низку принципів безперервної освіти і задовольнити постійно зростаючий попит на знання в інформаційному суспільстві.

Проаналізовано особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти у період воєнного стану на прикладі викладання дисципліни фізика. Визначено особливості організації навчання за умов воєнного стану. Зосереджено увагу на тому, що організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації у кожному населеному пункті, доступу до мережі INTERNET та наявності технічних засобів (комп'ютер, мобільні пристрої тощо). Дані фактори визначають вибір формату проведення занять (синхронний, асинхронний).

Основою організації освітнього процесу у ЗВО, зокрема технічного спрямування, для взаємодії між учасниками освітнього процесу у період воєнного стану в Україні стали певні електронні платформи, наприклад, Google-Meet і Classroom. Обмін інформацією між викладачами та студентами активно проходить також за допомогою системи відеоконференцій Zoom і спілкування через доступні месенджери (WhatsApp, Facebook Messenger, Skype, Viber). Це дозволяє встановлювати живий зв'язок між учасниками освітнього процесу (студент — студент, студент — науково-педагогічний працівник), що стає основою соціальних аспектів спілкування і підсилює мотиваційну основу освітнього процесу.

Зосереджено увагу на особливостях умов роботи науково-педагогічних працівників: вони мусять більше часу приділяти підготовці до занять, пристосувати методику викладання до нового формату (готувати on-line course, знімати відеоматеріали, упорядковувати відповідні навчально-методичні матеріали, on-line підручники).

Звернено увагу, що за даних умов здійснення освітнього процесу актуальність функцій викладача поступово втрачалася як основного джерела інформації. Усе це потребує пошуку більш ефективних засобів навчання, які б виконували у навчальному процесі такі функції: інформуючу, формуючу, систематизуючу, контролюючу та мотивуючу.

Ключові слова: освітній процес; організація; навчання; ЗВО; дистанційне навчання; дистанційна платформа; засоби рухомої активності; війна; навчання з дисципліни фізика.

UDC 378.147

Dansheva S., Zayonchkovskiy Y., Cherednik D., Cherednik A., Titov A. Main traits of distance education

in high school (on the example of studying the discipline «Physics») // *New Collegium*. 2023. No 4. P. 88–92.

In the conditions of martial law, in which the citizens of Ukraine has found themselves since February 2022, distance education, unfortunately, has become one of the leading forms of the educational process. Distance education is not a new technology. However, it can implement a number of principles of lifelong learning and satisfy the ever-growing demand for knowledge in the information society.

The paper analyzes main traits of the implementation of distance learning in the educational process of a higher education during the period of martial law, using the example of teaching physics. Specific features of the organization of teaching under martial law conditions are defined. Attention is focused on the fact that the organization of the educational process depends on the security situation in each region, access to the INTERNET network and the availability of technical means (computer, mobile devices, etc.). These factors determine the choice of teaching format (synchronous, asynchronous).

Certain electronic platforms, for example, Google-Meet and Google Classroom, became the basis of the organization of teaching process in higher education institutions, in particular in institutions of technical orientation. These platforms provided interaction between the participants of the educational process during the martial law in Ukraine. The exchange of information between teachers and students also takes place by means of the Zoom video conference system and communication through available messengers (WhatsApp, Facebook Messenger, Skype, Viber).

This allows to establish active connection between the participants of the educational process (student — student, student — scientific and pedagogical personnel), which becomes the basis of social aspects of communication and strengthens the motivational basis of the educational process.

Particular attention is focused on the specifics of the working conditions of scientific and pedagogical personnel: teachers must spend more time preparing for classes, adapt teaching methods to the new format (prepare on-line courses, shoot video materials, organize relevant educational and methodological materials, write on-line textbooks).

Attention was drawn to the fact that under modern conditions of the educational process, the relevance of the teacher's functions as the main source of information was gradually lost. All this requires the search for more effective means of learning, which would perform the following functions in the educational process: informing, forming, systematizing, controlling and motivating.

Key words: educational process; organization of education; university; distance education; platform of distance education; means of mobile activity; war; study of physics.

УДК3 23.17:316.42

Борюшкіна О., Бондар Н. Методологічні перспективи використання концепції суспільства ризику Ульріха Бека для підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Соціологія» // *Новий Колегіум*. 2023. № 4. С. 93–97.

Аргументовано тезу про потенціал концепції суспільства ризику У. Бека як методологічної основи навчального курсу для здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Соціологія», який має на меті продукування знань, м'яких навичок та компетентностей, здатних забезпечити ефективність прийняття

громадянських, фахових та управлінських рішень майбутніми фахівцями.

Спираючись на дослідження першоджерел, автори намагаються проаналізувати основні погляди класика цього соціологічного напрямку на соціальну природу ризику як конституюнта соціального в модерних суспільствах, сутність якої полягає в тому, що «позитивна» логіка суспільного виробництва, яка панувала в індустріальному суспільстві, полягала в накопиченні та розподілі багатства, дедалі більше перекривається (витісняється) «негативною» логікою виробництва та поширення ризиків. У кінцевому підсумку виробництво ризиків, що розширюється, підриває сам принцип ринкового господарства і приватної власності, оскільки систематично знецінюється і експропріюється вироблене суспільне багатство.

Розглядається різноманітність ролей науки у формуванні ідеології та політики сучасного суспільства. Концепція «суспільства ризику» стверджує, що з розширенням виробництва ризиків роль науки у суспільному житті та політиці суттєво змінюється, бо більшість ризиків, що породжуються успіхами науково-технічної модернізації, причому найнебезпечніших (радіоактивне та хімічне забруднення, неконтрольовані наслідки генної інженерії) не сприймаються безпосередньо органами почуттів людини. Звідси фахівці, відповідальні за визначення ступеня ризикогенності нових технологій і технічних систем, а також засоби масової інформації, що розповсюджують знання про них, «набувають ключових соціальних та політичних позицій».

Ключові слова: методологія; суспільство ризику; У. Бек; наука; ризик.

UDC 323.17:316.42

Boriushkina O., Bondar N. Methodological perspectives of using Ulrich Beck's society's concept of risk for the training of higher education students in sociology // New Collegium. 2023. No 4. P. 93–97.

The article argues the thesis about the potential of U. Beck's concept of risk society as a methodological basis of the educational course for students of higher education in the specialty "Sociology", which aims to produce knowledge, soft skills and competences capable of ensuring the effectiveness of the adoption of civic, professional and managerial decisions by future specialists.

Based on the research of primary sources, the authors try to analyze the basic views of the classics of this sociological direction on the social nature of risk as a constituent of social in modern societies, the essence of which is that the "positive" logic of social production, which prevailed in industrial society, consisted in the accumulation and distribution of wealth, is increasingly overlapped (suppressed) by the "negative" logic of risk production and distribution. Ultimately, the expanding production of risks undermines the very principle of market economy and private property, as the produced public wealth is systematically devalued and expropriated.

The diversity of the roles of science in the formation of the ideology and politics of modern society is considered. The concept of "risk society" claims that with the expansion of the production of risks, the role of science in social life and politics changes significantly, because

most of the risks generated by the successes of scientific and technical modernization, and the most dangerous (radioactive and chemical pollution, uncontrolled consequences of genetic engineering) are not directly perceived by human senses. Hence, experts responsible for determining the degree of riskiness of new technologies and technical systems, as well as mass media that disseminate knowledge about them, "acquire key social and political positions."

The article argues the thesis about the potential of U. Beck; concept of risk society as a methodological basis of the educational course for students of higher education in the specialty; Sociology, which aims to produce knowledge, soft skills and competences capable of ensuring the effectiveness of the adoption of civic, professional and managerial decisions by future specialists.

Based on the research of primary sources, the authors try to analyze the main views of the classics of this sociological direction on the social nature of risk as a constituent of social in modern societies, the essence of which is that the "positive" logic of social production, which prevailed in industrial society, consisted in accumulation and distribution wealth, is increasingly overlapped (suppressed) by the "negative" logic of production and distribution of risks. Ultimately, the expanding production of risks undermines the very principle of market economy and private property, as the produced public wealth is systematically devalued and expropriated.

The variety of roles of science in the formation of ideology and politics of modern society is considered. The concept of "risk society" claims that with the expansion of the production of risks, the role of science in social life and politics changes significantly, because most of the risks generated by the successes of scientific and technical modernization, and the most dangerous ones (radioactive and chemical pollution, uncontrolled consequences of genetic engineering) are not perceived directly human senses. Hence, specialists responsible for determining the degree of riskiness of new technologies and technical systems, as well as mass media that disseminate knowledge about them, "acquire key social and political positions".

Key words: methodology; risksociety; U. Beck; science; risk.

Літопис

УДК 378.027.7

Бакай С. «АЗБУКА ПІЗНАННЯ» основ образотворчого мистецтва як важливий аспект виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського (до 105-ї річниці від дня народження) // Новий Колегіум. 2023. № 4. С. 98–103.

Розглядається проблема актуальності та важливості складової естетичного виховання, зокрема образотворчого мистецтва для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у спадщині видатного українського педагога Василя Сухомлинського. Окреслюються та розкриваються важливі питання

щодо виховання всебічно розвиненої особистості в контексті духовності підростаючого покоління сучасності.

Автором наголошується на вагомості вивчення педагогічної спадщини українського вченого та педагога, його висловлювань та порад вихователям, вчителям початкової ланки щодо розкриття індивідуальності кожної дитини на заняттях та уроках з малювання, урахування природних здібностей та талантів дітей, залучення їх до світу творчості та фантазії для розкриття важливих рис духовності, для самореалізації у подальшій життєдіяльності.

Ключові слова: педагогічна спадщина В. Сухомлинського; естетичне виховання; образотворче мистецтво; малювання; діти дошкільного та молодшого шкільного віку.

UDC 378.027.7

Bakay S. «ABC OF COGNITION» of the basics of fine arts as an important aspect of educating children of preschool and primary school age in the pedagogical heritage of Vasyl Sukhomlynsky (to the 105th anniversary of his birth) // New Collegium. 2023. No 4. P. 98–103.

The article discusses the problem of relevance and importance of the component of aesthetic education, in particular fine arts for children of preschool and primary school age in the heritage of the outstanding Ukrainian teacher Vasyl Sukhomlynsky. Important issues regarding the upbringing of a comprehensively developed personality in the context of the spirituality of the younger generation of our time are outlined and revealed.

In the article, the author emphasizes the importance of studying the pedagogical heritage of the Ukrainian scientist and teacher, his statements and advice to educators, primary school teachers regarding the disclosure of the individuality of each child in classes and lessons in drawing, to see the natural abilities and talents of children, to involve them in the world of creativity and fantasy to reveal important features of spirituality, for self-realization in further life.

Key words: pedagogical heritage of V. Sukhomlynsky; aesthetic education; fine arts; drawing; children of preschool and primary school age.

До друку приймаються оригінальні рукописи, які раніше ніде не друкувались.

Наукова стаття має бути структурована та обов'язковими елементами її мають бути:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій і виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми в даній області;
- формулювання цілей та завдань дослідження;
- виклад основного матеріалу досліджень з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку;
- література.

Вимоги до оформлення тексту:

- Обсяг рукопису — від 7 до 15 сторінок.
- Мова: українська, англійська;
- Формат А-4 (210 × 297) мм;
- Програмна версія: Microsoft Word.doc;
- Шрифт: Times New Roman;
- Розмір шрифту: 14;
- Міжрядковий інтервал: полуторний;
- Абзацний відступ — 1,25 см;

Поля документа: верхнє і нижнє — 20 мм; ліворуч — 20 мм; праворуч — 20 мм, поле для колонцифри — 20 мм.

Література містить опубліковані джерела, на які є посилання в тексті, укладені у квадратні дужки, наприклад [3, с. 35; 8, с. 56–59].

Список літератури оформляється відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» та ДСТУ 3582:2013 «Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила»:

Література

1. *Макаренко А. С.* Педагогическая поэма. Харьков : Прапор, 1979. 628 с.

2. *Лей С. О.* Особливості стандартизації в системі професійної освіти і навчання Великої Британії : метод. рекомендації. Київ, 2018. 56 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/713225/>.

3. *Державна* цільова науково-технічна програма «Нанотехнології та наноматеріали» на 2010 — 2014 роки : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2009 р. № 1231 // Офіційний вісник України. 2009. № 90. Ст. 3043. С. 7–67.

4. *Таланчук П., Малишев В., Липова Л.* Освіта ХХІ століття. Самовизначення особистості в контексті інтеграції України до Європейського інтелектуального простору // Освіта регіону: Політологія, психологія, комунікації. 2009. № 3. С. 206–213.

5. *Никифоров К.Г.* Современные проблемы физики в программе подготовки магистра педагогического образования : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія педагогічна. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 71. 72 с.

6. *Methodological Bases for Study Nanotechnology in the General Physics Course of Higher Educational Institutions* / О.М. Zavrzhna, L.V. Odnodvoret, О.О. Pasko, А.І. Saltykova // Журнал нанота електронної фізики. 2017. Т. 9, № 5.

Анотація надається українською та англійською мовами та включає: УДК, прізвища, ініціали авторів, назву статті, текст об'ємом 1800 знаків з ключовими словами (не більше 10 слів, а не словосполучень).

Разом із рукописом надаються документи:

- рецензія, підписана доктором наук і завірена в установі, де він працює;
- відомості про авторів;
- відомості про наукового керівника, якщо автор один і не має наукового ступеню.

Увага! Автор відповідає за достовірність представленої в статті інформації.

Контакти редакції:

newcollegium.journal@gmail.com